T. C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÖŞE YAZARLARININ "SİVİL ANAYASA" TARTIŞMALARINA YAKLAŞIMI: CUMHURİYET, ZAMAN VE HÜRRİYET GAZETELERİ ÖRNEKLEMİNDE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZUHAL MÜMİNOĞLU
065246001

ANABİLİM DALI : GAZETECİLİK
PROGRAMI : GAZETECİLİK

KOCAELİ, 2008

T. C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÖŞE YAZARLARININ "SİVİL ANAYASA" TARTIŞMALARINA YAKLAŞIMI: CUMHURİYET, ZAMAN VE HÜRRİYET GAZETELERİ ÖRNEKLEMİNDE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZUHAL MÜMİNOĞLU
065246001

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. FÜSUN ALVER

KOCAELİ, 2008

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ* SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÖŞE YAZARLARININ "SİVİL ANAYASA" TARTIŞMALARINA YAKLAŞIMI : CUMHURİYET, ZAMAN VE HÜRRİYET GAZETELERİ ÖRNEKLEMİNDE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan : Zuhal MÜMİNOĞLU
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarih ve No: 08.07.2008-2008/20

Prof. Dr. Elsun ALVER

Yrd.Doç. Dr. Betül PAZARBAŞI

Yrd.Doç.Dr. Emel AKÇA

KOCAELİ 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET.……ii
ABSTRACT……..iii
ÖNSÖZ.…….iv
KISALTMALAR……v
GİRİŞ

1. ANAYASAL DEVLETİN BATIDAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

1.1 Devlet Kavramı ……..…...8

1.2 Anayasa Kavramı …….14

1.3 Anayasal Devletin Batı'daki Ve Türkiye'deki Gelişimi .....…….....16

1.3.1 Anayasal Devletin Batı'daki Gelişimi ……..…...16

1.3.2 Anayasal Devletin Türkiye'deki Gelişimi……..……...24

1.3.2.1 Osmanlı Devleti Dönemi …….……...24

1.3.2.2 Cumhuriyet Dönemi …….……..…….30

1.3.2.2.1 1924 Anayasası ……..…….…..……31

1.3.2.2.2 1961 Anayasası ……..…….……..….35

1.3.2.2.3 1982 Anayasası …….39

1.4 80 Sonrası Anayasa Tartışmaları …..…….…….…42

2. KİTLE İLETİŞİMİNE FARKLI YAKLAŞIMLAR VE KÖŞE YAZILARINDA SÖYLEM VE İDEOLOJİNİN YENİDEN ÜRETİMİ

2.1 Kitle İletişimine Farklı Yaklaşımlar……..……...……51

2.1.1 Liberal Yaklaşım.……..…..53

2.1.2 Eleştirel Yaklaşım.……...……..…….…57

2.1.2.1. Frankfurt Okulu…….59

2.1.2.2. Kültürel Çalışmalar……..……...62

2.2 Gazete Yazı Türü Olarak Köşe Yazıları ……..…..…..66

2.3 Haber ve Köşe Yazılarında Söylem Ve İdeolojinin Yeniden Üretimi …….68

2.4 Anlamlandırma İktidarının Mücadele Alanı Olarak Köşe Yazıları …..…..…….77

3. Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazetelerindeki Köşe Yazılarında "Sivil Anayasa" Tartışmalarının Analizi

3.1 Araştırmanın Amacı ……..……...85

3.2 Araştırmanın objesi ve yöntemi ……..……86

3.3 Elde edilen Bulgular ……..……..87

3.3.1 Makro Yapıya Yönelik Analiz ……..……..88

3.3.1.1 Tematik Analiz ……..……...88

3.3.1.2 Şematik Analiz ...……...95

3.3.1.2.1 Ana Olay ve Sunuş Biçimi ……...……..95

3.3.1.2.2 Kişi Ve Kurumların Sunuluş Biçimi …..……...100

3.3.2 Mikro yapı analizi …..…….……..…….…….104

3.3.2.1 Sözcük seçimleri ……..……104

3.3.2.2 Retorik ……...……106

3.4 Bulguların Değerlendirilmesi ……...……111

SONUÇ

ÖZET

Çalışmamız 22 Temmuz seçimlerinin ardından Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından başlatılan "Sivil Anayasa" tartışmalarına ulusal yazılı basında yer alan köşe yazarlarının yaklaşımları üzerine yapılmıştır.

Kitle iletişim araçları toplum üzerinde fikir oluşumunu sağlamada kullanılan en önemli araçlardandır. Günümüzde genel olarak medya, özellikle de yazılı basın toplum üzerindeki bu güçleri nedeniyle en önemli araştırma alanları olarak tanımlanmaktadırlar.

Çalışmamız üç bölümden oluşuyor. Birinci bölümde anayasa, devlet kavramlarına değinilerek Batı'da ve Türkiye'de yaşanan anayasal hareketler ele alınacaktır. İkinci bölümümüzde ise iletişim çalışmaları içerisinde yer alan yaklaşımlar Frankfurt Okulu ve Kültürel çalışmalar olarak ele alınacaktır. Son bölümümüzde ise Van Dijk yöntemi kullanılarak elde edilen köşe yazıları metinleri analiz edilecektir.

Çalışmamızda, köşe yazarlarının sivil anayasa tartışmalarına yaklaşımları incelenmiştir. İnceleme sonucunda yazarların fikirlerini hangi yollarla kurdukları van Dijk'in söylem analizi yöntemiyle ortaya konulmuştur.

Bu bağlamda, Türkiye'nin siyasi yelpazesini en iyi şekilde yansıttığı düşünülen Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman gazeteleri incelemeye tabi tutulmuştur.

ABSTRACT

Our thesis object is about the "Civil Constitution" argument at the national newspapers which which has been started by Justice and Development Party after the general elections held on July 22

Mass media is the most important instrument which gives information of the society. Contemporarily mass media and especially printed press is also an important search area.

This thesis has three chapters. Our first chapter is about the government, constituion, constituion movements at tha Europe and Turkey. Second part of our thesis is about commumication studies which contains Frankfurt School and Culturial Studies. At the end of the thesis, we analysis the common-writers texts by using the van Dijk's method.

In this research we analysis that how the columnists of the newspapers during the period investigated were set/make/design thir opinions compared by using by van Dijk's discourse analysis.

In this research, studied on 3 national daily newspapers and their Fort this the newspapers that are known as the best in the area of political issues, which are Cumhuriyet, Hürriyet and Zaman, have been investigated.

Consequently, it was found that column- writers show the realities by their perspective with using some systeatical argumants.

ÖNSÖZ

Çalışmamızın konusu Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın talebi üzerine anayasa hukukçusu Prof. Dr. Ergun Özbudun başkanlığında oluşturulan akademik kuruldan yeni anayasa hazırlamalarını istemeleri ile başlayan sürece örneklem dahilinde seçilen gazetelerdeki köşe yazarlarının yaklaşımlarının çözümlenmesidir. Çalışma için Cumhuriyet, Zaman ve Hürriyet gazeteleri köşe yazarlarının metinleri seçilen tarihler arasında toplanılarak arşivlenmiştir.

Yapılan çalışma sırasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, sabırla çalışmamı okuyarak düzeltmeler için beni teşvik eden sayın hocam Prof. Dr. Füsun Alver'e, sıkıntılı anlarımda konuşmalarıyla beni motive eden sevgili hocam Doç. Dr. Betül Pazarbaşı'na teşekkür ederim. Yine her şeyimi borçlu olduğum sevgili aileme, en zor anlarımda desteğini asla çekmeyen yol arkadaşım Lokman Karaaslan'a ve maneviyatı ile yanımda hissettiğim canım dedem Cemil Aslan'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

KISALTMALAR

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

Akt: Aktaran

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

Çev: Çeviren

DP: Demokrat Parti

Ed: Editör

RP: Refah Partisi

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TBB: Türkiye Barolar Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

TÜSİAD: Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği

MHP: Milliyetçi Halk Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

GİRİŞ

İngiltere başta olmak üzere Batı'da Magna Carta'dan itibaren anayasal belgelerin yegane amacı iktidarın sınırlandırılması olmuştur. Anayasalar iki boyuta sahiptir. Bu boyutlardan birisini devletin sınırlandırılması oluştururken diğerini ise bireylerin hak ve özgürlükleri oluşturmaktadır. Bu açıdan anayasalar hem devleti hem de bireylerin hak ve özgürlüklerini belirlemektedir. Anayasal devlet düzeninin geçerli olduğu ülkelerde hiçbir iktidar kendisini anayasadan üstün sayamaz, anayasada yer alan kurallar çerçevesinde iktidarının getirdiği egemenlik yetkisini kullanır. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında anayasaların içinden çıktığı ülkeler için ne kadar önemli bir konu olduğu daha iyi anlaşılır.

Ülkemizde anayasa olarak değil ama padişahın iktidarını sınırlayan ilk belge olan Sened-i İttifak'tan itibaren anayasalar her zaman ülkenin kaderinin çizildiği belgeler olmuştur. 1921 Anayasası ile başlayan Türk anayasal hareketleri, hem egemenlik kaynağının beşerileştirilmesi hem de yeni kurulan Cumhuriyetin esaslarının saptanması açısından önemli açılımlar sağlamaktadır. Türk Anayasacılık Hareketlerinin en sonuncusu olan 1982 Anayasası üzerindeki tartışmalar, bugün gündemin en fazla tartışma yaratan konuları arasındadır.

Çalışmamızın konusu "sivil anayasa" tartışmalarına Cumhuriyet, Zaman ve Hürriyet örnekleminde Türk yazılı basınında yer alan köşe yazarları tarafından yaklaşımlarının değerlendirilmesi, tartışmaların nasıl bir dil kurgusu kullanılarak gerçekleştirildiğinin incelenmesi bu araştırmanın temel amacıdır.

Amaç, örneklem dahilinde incelenen gazetelerde yer alan köşe yazarlarının "sivil anayasa" ile ilgili olarak yaptıkları yorum yazılarının farklı bakış açılarıyla nasıl yeniden üretildiğini saptayarak konu üzerinden verilen anlam mücadelesi sürecinde ideolojik kodların nasıl belirgin bir şekilde görüldüğünün ortaya konulmasıdır. Çalışmamızda siyasi yelpazedeki yerleri açısından birbirine zıt görüşlere sahip olarak tanımlayabileceğimiz Cumhuriyet ve Zaman gazeteleri ile yüksek tirajlı Hürriyet

gazetelerinde yer alan köşe yazarlarının sivil anayasayı tartışmak için seçtikleri sözcüklere, kullandıkları dilde yer alan övücü veya eleştirel söylemlere bakılmıştır.

Bilindiği gibi Türkiye 22 Temmuz seçimlerden bu yana yeni bir anayasa yapılması konusuna odaklanmış, siyaset, akademi ve medya alanlarında "sivil anayasa" ile çok sayıda tartışmalar yapılmış ve hala da tartışılmaya devam edilmektedir. 22 Temmuz seçimlerinde halkın yaklaşık yüzde 47'sinin desteğini alan AK Parti, seçim vaatlerinin başında gelen "sivil anayasa" girişimini hiç zaman kaybetmeden başlatmış, hazırlanan yeni anayasanın sivil, demokratik, insan haklarını evrenselliğe yükselten ve parlamenter rejim ilkeleriyle uyumlu bir anayasa olacağı taahhüdünde bulunuyordu. Ancak hem anayasa yapım süreci hem de anayasayı yapan partinin laik devlet yapısı bakımından şaibeli görünen siyasi geçmişi nedeniyle Anayasada cumhuriyetin temel kazanımları olarak nitelendirilen unsurlar bakımından bir zaafa yol açıp açmayacağı ise tartışılmaları beraberinde getirmiştir.

Yeni anayasa taslağının hazırlanma süreci kısaca şu şekilde özetlenebilir: Sivil anayasa süreci haziran ayında başladı. Başbakan Tayyip Erdoğan, 8 Haziran'da anayasa profesörü Ergun Özbudun'dan bir taslak hazırlamasını istedi. 100 saati aşan tartışmalar sonucunda bir taslak oluşturuldu. Başbakan Erdoğan, taslağı AK Partili hukukçulardan oluşan 11 kişilik komisyona havale etti. Ardından akademisyenler ve AK Partili hukukçular Sapanca'da kampa girerek taslağı inceledi. AK Parti organlarınca incelenen son taslak ise Başbakan iktidar partisi AKP Genel Başkanı Recep Tayip Erdoğan'ın onay vermesinin ardından tartışmaya açılarak kamuoyuna verildi. Üniversiteler, basın yayın kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin konuyla ilgili görüşleri alındıktan sonra Meclis Genel Kurulu'na getirilecek. Anayasa değişikliği, TBMM'de kabul edildikten sonra referanduma sunulacak olan Türkiye'nin yeni anayasası beraberinde daha öncede bahsettiğimiz gibi çok sayıda tartışmayı da beraberinde getirdi.

Cumhurbaşkanlığı seçimi ilgili tartışmalar, söz konusu tarihler arasında ardarda verilen şehitler, Türkiye'nin Kuzey Irak'a karşı başlattığı askeri operasyonla yoğunlaşan gündemin içinde zaman zaman inişli çıkışlı bir seyir izlese de anayasa

tartışmaları yazılı basının gündeminde yer almıştır. Diğer ağır gündem malzemeleri karşısında belli dönemlerde yazılı basın tarafından askıya alınan "Sivil Anayasa" tartışmaları, yine de gazete köşe yazarları tarafından olayın gelişim çizgisine paralel olarak köşe yazıları metinlerine konu edilmiştir.

Günümüzde bilgi, erişilmesi gereken en önemli ihtiyaçlardan birisi olarak görülmektedir. Yaşadığımız çağ insanların enformasyona, dolayısıyla da kitle iletişim araçlarına bağımlı hale geldiği bir çağdır. Bu bağımlılık ise beraberinde iletişim alanına yoğun bir ilgiyi getirmiştir. Çok sayıda sosyal bilimcinin ilgisini çeken iletişim alanı, farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların hakkında ürün verdikleri bir saha olmuştur. İletişimin disiplinlerarası bir bilim dalı olması alanın zengin bir içerik kazanmasına yol açmıştır.

İletişimin bu kadar önem kazandığı çağımızda bu alan çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Kitle iletişim araçları kamuoyunu ilgilendiren konularda halkın en önde gelen enformasyon kaynağıdır. Eleştirel bakış açısında kitle iletişim araçları farklı toplumsal kesimlerin ve söylemlerin temsil edildiği bir alan olmaktadır. Varolan gerçekliği kendi söylemine çevirerek yansıtan kitle iletişim araçları tarafından kullanılan dil gerçekliğin inşa edilmesinde büyük önem taşımaktadır. Olayın dil ile kurgulanması sonucu yapılandırılan söylem, onu meydana getirenlerin, dolayısıyla haberi yapan yayın organının ideolojik kimliğini taşımaktadır.

Haber metinlerde kullanılan dil gerçekliğin inşa edilmesinde büyük önem taşımaktadır. Olayın dil ile kurgulanması sonucu yapılandırılan söylem, onu meydana getirenlerin, dolayısıyla haberi yapan yayın organının ideolojik kimliğini taşımaktadır.

Haber metinleri hangi türe ait olurlarsa olsunlar çeşitli ideolojik kodlar içerirler ve bu söylem içinde üretilen anlam yoluyla sağlanır. Her gazete, ele aldığı konuyu belli anlam çerçevelerine oturtarak kamuoyunun dolaşımına sokar. Özellikle tartışmalı konularda haber metinlerinde anlam üretimi ile ilgili olarak verilen mücadele çok

daha fazla önem kazanmaktadır. Gazete yazı türü olarak köşe yazıları ise, anlamlandırma çerçevelerinin diğer haber metinlerine göre daha açık bir şekilde izlenebildiği metinlerdir.

Köşe yazarlığının en önemli özelliği basın için liberal yaklaşımın haber için ürettiği haberde nesnellik, tarafsızlık, gerçeği yansıtma gibi ilkelerden bağımsız bir yapıya sahip olmasıdır. Köşe yazılarında yorum yapma gereksinimi bunun ne önemli nedenidir. Yazılı basında köşe yazılarının "yorum" özelliği beraberinde bir anlamda gerçekliğin de çeşitli bakış açıları ile yorumlanmasını, dolayısıyla farklı yayın politikasına sahip gazetelerin farklı söylemlerin ve ideolojilerin üretiminin en açık bir şekilde görülmesini de getirir. Bunun yanı sıra köşe yazılarının diğer haber metinlerinden ayıran bir diğer özellik ise yine bu metinlerin haber oluşturulmasında gereken 5N 1K kuralının bu yazı türünde geçersiz olmasıdır.

Çalışmamızda köşe yazarlarının oluşturdukları metinlerde yer alan egemen/muhalif söylemler ve bu söylemler çerçevesinde yapılan anlam mücadelesi incelenecektir. Bu amaçla anlam mücadelesinin nasıl işlediğini örneklem dahilinde seçilen Cumhuriyet, Zaman ve Hürriyet gazetelerinde yer alan köşe yazarlarının ürettikleri metinler merkez alınarak sorgulanmaktadır.

Bu amaçla gazetelerin yayın kimliklerinin küçük farklılıklar yoluyla bir bütün olarak temsil edildiği köşe yazılarının konu çerçevesinde incelenmesi yoluyla olaya ilişkin köşe yazarlarının yaklaşımlarının değerlendirilmesi çalışmanın temel hedefidir. Yaptığımız çalışmayla ideolojik yapılanmaları farklı olan gazetelerin konuya yaklaşımları açısından farklılıkların ve benzerliklerinin tespit edilmesi, köşe yazarları tarafından ele alınan konu ile ilgili oluşturulan metinlerin hangi kavramlara vurgu yaparak hazırlandığı, yazarların konuyu hangi anlam çerçeveleriyle sunduklarının açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Köşe yazılarını üreten yazarlar ele aldıkları konu ile ilgili olarak düşüncelerini geniş halk kesimlerine aktarabilmektedirler. Köşe yazarları ürettikleri yazılar ile bağlı bulundukları gazetelerin genel görüşlerini metinlerinde yeniden düzenleyerek

kamuoyuna sunmaktadırlar. Köşe yazarlarının ürettikleri yazılar da tıpkı diğer haber metinlerinde olduğu gibi bağlı bulunan gazetelerin görüşlerine göre üretilmektedir. Özellikle çatışmalı konularda, köşe yazılarında açık bir şekilde anlamlandırma mücadelesi görülebilmektedir. Bu durumda köşe yazılarında olayın hangi yaklaşım tarzıyla ve hangi çerçevelemeler ile ön plana çıkarıldığı önem taşımaktadır.

Siyasi alanda yaşanan çatışmalı konularda köşe yazarları tarafından ele alınan konuların sivil anayasa tartışmaları çerçevesinde ele alınması, anlam üretimi için yazılı basında verilen mücadelenin açığa çıkarılması açısından elverişli bir araştırma alanı sağlamaktadır. İnceleme yapılırken, köşe yazarları nezdinde bu köşe yazarlarının çalıştıkları gazetelerin olaya ilişkin bilgileri yorumlarken ön plana çıkarttıkları unsurlar, konu ile ilgili olarak köşe yazıları metninde verilen aktörlere ilişkin tutumları belirlenerek karşılaştırılacaktır. İdeolojik yapılanmaları farklı olan gazetelerin konuya yaklaşımı açısından hangi farklılıklar doğrultusunda ayrılıp hangi benzer düşünceler etrafında toplandıklarının tespit edilmesi, yeni bir anayasa hazırlığı içinde bulunulan Türkiye'de yazılı basının konuya bakış açısının yansıtılması açısından da ayrı bir önem arz etmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde anayasa, devlet kavramları ile Batı'da ve Türkiye'deki anayasal hareketlerle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde anayasacılık düşüncesi çalışmamız kapsamında da sıklıkla vurgu yapılan "toplumsal sözleşme" gibi yaklaşımlar ele alınarak incelenmiştir. Bu bölümde anayasanın temel amacı olan iktidarın keyfi davranışlarının sınırlandırılması, daha öz bir biçimde iktidarın sınırlandırılması ele alınarak incelenmiştir. Birinci bölümde ele aldığımız konulardan birisi olan anayasalcılık düşüncesinin gelişiminde gerekliliği ve önemi, Batı'da anayasalcılık hareketleri, bu hareketlerin çıkış noktaları ve yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. Batı'da özellikle ekonomik açıdan güçlenen sınıfların kendi ayrıcalıklarını iktidara kabul ettirme istekleri, anayasal hareketlerin de temelini oluşturmaktadır. Burada Batı'da anayasalcılık alanında yaşanan belli başlı büyük gelişmeler verilmiştir.

“Sivil Anayasa” tartışmalarının ele alındığı çalışmamızda Türkiye’de yapılan anayasal hareketlerin ele alınması da bir zorunluluktur. Bu nedenle alışmamızda ülkemizde yaşanan gelişmeler iki ayrı bölüm verilerek incelenmiştir. Bu bölümler Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu ayrımın nedeni, anayasalcılık hareketlerinin özünü oluşturan siyasi iktidarın sınırlandırılmasının, Osmanlı geleneği üzerinden modern Türkiye’ye uzanan gelişimine ışık tutarak bu topraklar üzerinde gerçekleştirilen devrimlere yakın durabilmektir. Bu bölümümüzü ele alırken ana hareket noktamız, ulu önder Mustafa Kemal Atatürk’ün “İnkılabın Hedefini kavramış olanlar daima onu muhafazaya muktedir olacaklardır ” sözüdür.

80 sonrası anayasa tartışmaları ismini taşıyan bölümümüzde ise, Türkiye’de son yıllarda yapılan anayasa tartışmalarına değinilerek “Sivil anayasa” tartışmalarına giriş yapılmıştır. Bu başlık altında yeni anayasa yapma ve/veya kapsamlı anayasa değişikliklerinin üzerinde durulurken, konu ile ilgili olarak yapılan belli başlı tartışma noktaları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sayede günümüzde yapılan sivil anayasa tartışmalarının genel bir dökümünün yapılmasına da olanak sağlanmıştır.

Tezimizin ikinci bölümünde ise kitle iletişim çalışmaları tarihsel gelişim olarak ele alınmaktadır. Çalışmada bu yaklaşımlar liberal ve eleştirel okul olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenecektir. Eleştirel Okul başlığı altında ise Frankfurt Okulu ve kültürel yaklaşımlar verilmeye çalışılacaktır. Bu bölümde özellikle eleştirel yaklaşımlar üzerinde durularak Frankfurt Okulu ve kültürel yaklaşımlar ele alınmıştır.

İkinci bölümde ele aldığımız diğer bir konu başlığı ise gazete yazı türü olarak köşe yazılarıdır. Bu bölümde köşe yazıları öncelikli olarak verilmiş, kitle iletişim araçları ile üretilen metinlerle ilgili olarak söylem, ideoloji, iktidar gibi kavramlar üzerinde durulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde son olarak ise, anlamlandırma iktidarının mücadele alanı olarak köşe yazıları başlığı ile yazılı basında üretilen köşe yazıları aracılığıyla sürdürülen anlam mücadelesinin nasıl sağlanıldığı ortaya koyulmuştur.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise yazılı basında örneklem dahilinde seçilen gazetelerde yer alan köşe yazılarında sivil anayasa ile ilgili yapılan tartışmalar söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir. Farklı toplumsal ve siyasal yelpazede yer alan gazetelerin örneklem dahiline alınması yoluyla, gazetelerin yayın politikalarından kaynaklanan farklılıkların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

1. ANAYASAL DEVLETİN BATI'DAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Avrupa'da mutlakiyetçiliğin gerilemesi egemenlerin süregelen keyfi iktidarlarının sorgulanmasına neden olmuştur. Egemenlerin ellerinde bulundurdukları sınırsız iktidar gücüne karşı çıkışlar ise anayasa kavramını ortaya çıkarmıştır. Kısacası, anayasacılık hareketleri doğuşundan itibaren sınırlı devlet düşüncesiyle birlikte gitmiştir. Anayasa kavramının temel olarak iki boyutu vardır. Bu boyutlardan birincisinde devlet varken diğerinde ise bireyler vardır. Buna göre, anayasa ile bir yandan devletin iktidarı sınırlandırılırken diğer yandan da bireylerin hak ve özgürlükleri devlete karşı savunulur.

İktidarın sınırlarını belirleyen anayasalar ise çeşitli siyasal mücadeleler sonucunda kabul ettirilmişlerdir. Bu amaçla çalışmamızda ilk olarak anayasal devlet kavramına açıklık getirmek amacıyla devlet ve anayasa kavramları ele alınacak, anayasal hareketlerin dinamikleri ve anayasalcı düşüncenin gelişimi Batı örnekleminde incelenecek, daha sonra ise Türkiye'de gerçekleşen anayasal hareketler iki alt başlığa ayrılarak verilecektir. Birinci bölümümüzün 80 sonrası anayasa tartışmaları adını taşıyan son başlığında ise konu ile ilgili son dönem yapılan tartışmalar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1 Devlet Kavramı

Anayasanın gerçek bir anayasa olma özelliğini taşıması için sınırlı devlet düşüncesini benimsemesi gerekir. Bu ise çalışmamızda devlet kavramının açıklanması gerekliliğini doğurmaktadır. Devlet kavramı ilk ortaya çıktığı andan itibaren tartışmalı bir kavram olma özelliğini taşımış, bu nedenle üzerinde tek ve ortak bir tanım yapılamamıştır.

Ekonomici Bastiat diyor ki: "Devlet sözünün açık bir tarifini yapacak olana beş milyon lira verileceği vadolunmalıdır". Scelle de, hiçbir devlet tarifi bilimsel bakımdan doyurucu değildir, demektedir. İtiraf etmek gerekir ki, devleti tarif güç bir iştir. John Austin'e göre, devlet, ast'a emir veren "üst" tür. Maddesel olay açısından

ise, devlet, bir yeryüzü parçasıdır. Bir yönetim aygıtı vardır, halkı vardır ve düzen sağlayıcı araçları vardır. Bu açıdan Garner şöyle yazar: "Devlet, az çok sürekli olarak belli bir ülke parçası işgal eder, dış kontrole hiç, ya da hemen hemen hiç bağlı olmayan, ahalisinin büyük bir kısmının itaat gösterdiği örgütlü bir hükümete sahip insan topluluğudur. Devleti "toplum" olarak ele alan teori, Fransız Kamu Hukukunun klâsik hale getirdiği bir görüştür. Çoğu klâsik Fransız Anayasacılarının tariflerinde devletin (Millet)'in bir aşaması olduğu fikri vardır. Başka yerde de söylediğimiz gibi, bir kısmı, milletin kişileşmesinden (Esmein ve Bonnard); bir kısmı, milletin siyasi organizasyon haline gelmesinden (Hauriou ve Berthélemy) ; diğer bir kısmı, milletin hukuksal biçim almasından (Renard), veya milletin egemenlik kudretinden (Barthélémy ve Duez) söz etmişlerdir. Treitschke, "devlet iktidardır. İktidarı o kadar alışılmamış cinstendir ki, iktidarını kayıtlayan başka iktidar yoktur.", diyor. Bossuet'ye göre de, devlet demek, hükümdar demekti. Bazı hükümdarlar devletle iktidarı aynı şey saymışlardı. Fransa Kralı XIV. Louis “Devlet ben’im!” diyordu. Yaptıklarının denetlenmesi söz konusu değildi. Salt iktidar kurmuştu. Marksist görüş ise, devlete burjuvazinin çıkarlarını garanti altında tutan icra komitesi" olarak bakar. Modern Fransız müellifleri de ağırlık noktasını "iktidar" üzerinde teksif etmektedirler. [1]

Devletin varlık nedenini açıklamaya yönelik çok sayıda teori de ortaya atılmıştır. Devletin varlık nedenini açıklayan bu teorileri genelleyerek iki ana başlık altında toplamak mümkündür. Bu teorilerin birinde devlet bir olgu olarak ele alınırken diğerinde ise insan iradesinin bir ürünü olarak ele alınır. Olgu teorilerinin alt başlığında bulunan “biyolojik olay teorisi”nin, sadece devletin varlığını kabul ettiği için adı anılmaktadır. Bu teoriye göre devlet canlı bir organizmaya benzetilmektedir. Aynı başlık altında yer alan bir diğer teori ise “doğa olayı teorisi”dir. Bu görüşü savunanlara göre, devlet çatışmadan doğmuştur. “Doğa olayı teorisi”nin en tartışılan tarafı devleti hukuka ihtiyaç meselesinde aramasıdır. Bu teorinin geçersizliğini savunanların en güçlü delili, devletin başlangıç noktasının hukuk olarak ele alınmasıdır. Devletin yönetenler ve yönetilenlerin ayrışması ile başladığı noktası ise

[1] Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, **Anayasa Hukuku Genel Esaslar**, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1970, s. 108-111

bu yaklaşımın olumlanan yanıdır. Birinci başlık altında açıklanan "sosyal olay teorisi", devleti sosyal gelişmeler içinde inceleyerek bugünkü devleti ilkel toplumlardaki gelişmelerden günümüze değin uzanan sosyal değişimlerle açıklamaya çalışır.

Devlet ile ilgili olan irade teorileri ise insan hürriyetinin en üstün değer olduğunun kabul edilmesine yardımcı olmuşlardır. Bu teoriler arasında yer alan toplumsal sözleşme kavramı, bugün dahi anayasal gelişmeler açısından önemini korumaktadır.

Toplumsal sözleşme teorisi, devletin kökenini anlamaya yönelik ortaya atılan teorilerin en önemlisidir. Toplumun sözleşme ile kurulmuş olduğu düşüncesi Romalılardan gelmektedir. Hobbes, Locke ve Rousseau, toplumsal sözleşme ile ilgili çeşitli görüşler sunmuşlardır.

Hobbes, düşündüğü devlete "Leviathan" adını vermiştir. Hobbes'un Leviathan'ın da devlet korkunun kaynağıdır. Hobbes'a göre, devleti doğuran unsur, ferttir. Siyasal kurulu o yaratmıştır. Hukuk, hürriyet demektir. Hürriyet ise, dış engel yokluğudur. Ferdin hakkı, muktedir olabildiği şeydir. Bu da, herkes aynı hakka sahip olduğundan, her ferdin başkaları üzerindeki haklarının aynı olmasını gerektirir. Onun için, her fert, tekmil diğer insanlarla savaş halindedir. Bu felâketten kurtulmak için bir çare aranmıştır. Çare, devlet olmuştur. Devlet bir güvenlik ve asayiş aletidir. Devleti meydana getiren de toplumsal sözleşmedir. İnsanlar, aralarındaki savaştan vazgeçmek için sözleşmeyi yapmışlardır. Sözleşme, anarşiyi önlemiştir ve devleti kurmuştur.[2]

Locke'un toplumsal sözleşme görüşünde ise doğuştan hür olan insanların bu hürriyetlerinden vazgeçerek bir birleşmeye rızaları olmaları sonucunda devlet birliği meydana gelir. Burada fert hürriyetinden vazgeçmeye barış ve güvenlik içinde yaşamak için vazgeçer ve topluma bu anlaşma yolu ile dahil olur. Kısacası Locke'a göre, siyasi toplum fertlerin hür iradesi ile oluşmaktadır.

[2] Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, age, s. 102-104

Rousseau ise toplumsal sözleşme teorisine dayanan görüşünü "Du Contrat social ou Principes du Droit Politique" adlı eserinde bu sözleşmenin kaynağını aile olarak ele alarak açıklamaya çalışmıştır. İlk siyasal topluluk olan aileyi ele alan Rousseau'ya göre, ailedeki bağımlılık, örneğin çocukların babaya bağımlılığı beraberinde babaya itaati de getirir. Çocukların babaya olan ihtiyaçları bittiğinde ise bu bağımlılık da biter. Çocuğun bağımlılığının bitmesi ile hem çocuk kendi bağımsızlığına hem de baba eski hürriyetine kavuşur. Doğal hal olan bu durum eğer olmazsa, yani çocuk bağımlılığı bittiği halde ailede kalmaya devam ederse burada sözleşme kavramı devreye girer. Buna göre insanların hürriyet vasfı vardır ve insanlar bu hürriyetlerinden bir sözleşme ile vazgeçmektedirler.

Contrat Social teorisinin çıkış noktasını da bu oluşturmaktadır. Buna göre, insanlar tek başlarına aşamayacakları engellerle savaşabilmek için sözleşme yolu ile topluluk yaratmak zorunda kalmışlardır.

Franz Oppenheimer ise tüm bu yaklaşımların sınıfsal bakış açısının ürünleri olduğunu belirtmektedir. Franz Oppenheimer göre devlet, ne Hobbes'un ve birçok ardılının ileri sürdüğü gibi "herkesin herkese karşı savaşı"nı sona erdirmek için ortaya çıkmadığı gibi Rousseau, Grotius ve Locke'un herkesi inandırmaya çalıştıkları biçimde, bir "toplum sözleşmesi" ürünü de sayılmaz.[3]

Çağdaş devlet kavramıysa; XVI. Yüzyılda evrensel egemenlik ütopyasına karşı oluşmuştur.[4] Devlet için en temel olan şey, bir insan topluluğudur ve devletin malzemesini teşkil bu insan topluluğunun bir birliği vardır. İkinci birleştirici unsur ise amaç birlikteliğidir.

Modern devlette iki ana vasıf görülür: Biri sınırları belli ülke; ikincisi, kuvvet kullanma tekeli. Modern devlette kanunlar koymak ve onları yürütmek gücü vardır. Bodin bunu anlatmış olmak için "egemenliğin başlıca ayrıcalığı, bütün vatandaşlar

[3] Franz Oppenheimer, age, s. 30
[4] Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 2002, s. 337

için uygulanacak kanun verme iktidarıdır", der. Gerçekten, modern devletin özü, maddî kuvvet kullanmak suretiyle zorlama iktidarının hükümetin kanunsal bir tekeli oluşudur.[5]

Devlet bir siyasal iktidar biçimidir; devlet kurumsallaşmış bir iktidardır; devlet etkin bir iktidardır; devlet aynı zamanda tüzel bir kişidir; Nihayet devlet belli bir toprakla sınırlı bir örgüttür. Böylece devlet, kurumsallaşmış bir siyasal iktidar; kendine bağlı insanların güvenliğini sağlamak üzere kurulmuş etkin bir sosyal örgütlenme biçimi; en yüksek düzeyde ve değerleri kapsayan bir egemenliğe bağlı, sivil toplumun kendi kendisinin bilincine varmasını ifade eden ve belirli bir toprakla sınırlı bir örgüt, etkin bir siyasal iktidardır.[6]

Siyasi toplum olarak ele alınan devletin toplumdaki insanların üzerine etkisini kurabilmesinin iki yolu vardır. Bunlardan biri inandırma diğeri ise zorlamadır. Devlet de insanlar üzerindeki etkisini bu yolları kullanarak gösterir. Bunlardan inandırma yöntemi için devlet kitle iletişim araçlarını da kullanmaktadır. Bu konuya çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde değinilecektir. Zorlama ise devlet tekelinde bulunan hukuk yolu ile sağlanır.

"Devlet" sözü iki anlama gelebilir: Birinci anlamda devlet denince anlaşılan şey kamu otoritesini elinde tutan tüzel kişidir. Burada devlet, millî toplumu yansıtan "hukuksal yaratık" tır. İkinci anlamda ise, (devlet) sözü kamu otoritesini kullanmakta olanları anlatmaya yarar. Her iki anlamda da ortak olan unsur kamu otoritesidir. Birinci anlam devlet olayında otoritenin sahibini gözönünde tutar. İkinci anlam yine aynı devlet olayında otoriteyi kullananları ele alır.[7] Kamu otoritesini kullanmakta olanları anlatmaya yarayan ikinci anlam olarak devlet karşılığında ise "hükümet" kullanılır.

[5] Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, **age**,, , s. 109
[6] Esat Çam, **age**, s. 337
[7] B. Jeanneau, **Droit Constitutionnel Et Institutions Politiques**, Paris, y.y, 1967, s. 2, Akt., Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, **age**,, s. 94

Devlet ancak ön üç koşul bir araya geldiğinde varolabilir. Önce devletin üzerinde yerleştiği ve yetkililerinin kullanılışını sınırladığı bir toprak parçasının, ülkenin var olması gerekir. Daha sonra bu ülke üzerinde oturan ve gerek ırk, dil, din gibi ortak özellikleri ile ya da aynı gelenek ve görenekler, aynı yaşayış biçimi, özellikle yaşama iradesiyle ulus oluşturacak biçimde birleşmiş bir topluluk. En sonra da ulusun ülkesi üzerinde sürekliliğini ve varlığını sürdürmeye yönelen bir hukuksal ve politik örgüt. Sosyal açıdan devleti şöyle tanımlayabiliriz: Zorlama kudretine sahip bir otorite tarafından ortak iyiye yönelmiş sosyal, siyasal ve hukuksal bir düzenin sağlandığı ve sürdürüldüğü, belirli bir ülke üzerinde yerleşmiş insan topluluğudur. Bu tanıma göre şu dört öğenin bir araya gelmesiyle bir devlet oluşabilmektedir: Bir insan topluluğu; topluluğun yerleştiği ülke; topluluğu yöneten bir iktidar; iktidarın gerçekleştiği ve sürdürdüğü toplumsal, siyasal ve hukuksal düzen. Devlet hemen hemen bütün güç ve iktidarlara egemen olan bütünsel bir üst iktidardır, bu iktidarlar arasında egemen bir hakemdir, aynı zamanda diğer iktidarların otorite biçimlerinin bir yansımasıdır. [8] Hukuksal varlığı ile de devlet egemen bir güçtür. Devlet bu gücü kullanarak yasalar yapar, toplum bu kurallara uymak zorundadır. Eğer toplumda herhangi bir birey devletin koyduğu kurallara uymaya karşı çıkarsa o bireyin cezası da yine devlet tarafından verilir. Devletin zor kullanma hakkı vardır. Aynı zamanda devlet silahlı kuvvet toplama tekelini de yine elinde tutar.

İktidar ve iktidarı kullananlar varolması ile de anayasa kavramı ortaya çıkmıştır. Anayasa temelini iktidarın keyfi uygulamalarının sınırlandırılmasından alır. Devlet anayasa için gereklidir. Anayasalar ise hem iktidarı sınırlarlar hem de bu sınırlamayla birlikte kişi hak ve özgürlüklerini de devlete karşı güvence altına alırlar.

[8] Esat Çam, **age**, s. 345, 339

1.2 ANAYASA KAVRAMI

Anayasa kavramı iktidar ile birebir ilişki içerisinde olan bir kavramdır. Keyfi iktidarın sınırlandırılması anlamına gelen anayasalar belirli mücadeleler sonucunda ortaya çıkmış belgelerdir.

Herhangi bir siyasal sistemi değil, keyfi iktidarın sınırlandırılması amacıyla teşkilatlandırılmış bir siyasi toplumun çerçevesini ifade eden "anayasa" kavramı, Avrupa'da mutlakiyetçiliğin gerilemesi ile birlikte devlet gücünün denetlenmesi için yararlanılabilecek teknikleri ifade etme arayışı sonucunda doğmuştur.[9]

Bugünkü anlamda anayasa kavramı sanıldığı kadar eski bir kavram değildir. Bu kavram 1700'lerin sonlarında ortaya çıkmıştır. Yeryüzünün ilk anayasası, 1787 Amerika Birleşik Devletleri Anayasasıdır. İkinci Anayasa 1791 Fransız Anayasasıdır.

Onları sırasıyla şu anayasalar izlemektedir: 1809 İsveç Anayasası, 1812 İspanyol Anayasası, 1814 Norveç Anayasası, 1831 Belçika Anayasası, 1848 İsviçre Anayasası, 1848 İtalyan Anayasası (statuto Albertino), 1848-1850 Prusya Anayasası, 1849 Danimarka Anayasası, 1849 Lüksemburg Anayasası, 1864 Yunan Anayasası, 1866 Romanya Anayasası, 1876 Osmanlı Anayasası, 1887 Hollanda Anayasası ve 1889 Japon Anayasası.[10]

İktidarın sınırları anayasada belirtilir. Anayasanın gerçek bir anayasa olma özelliğini taşıması için sınırlı devlet düşüncesini içeriğinde benimsemesi gerekir. Yani anayasa bireylerin hak ve özgürlüklerini devlete karşı savunmalıdır. Anayasa toplumdaki bireyleri değil siyasi iktidarların uymak zorunda oldukları kuralları ifade etmektedir.

---

[9] Mustafa Erdoğan, **Anayasal Demokrasi,** 2. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997, s. 14–15
[10] Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş,** Bursa, Ekin Kitabevi, 2004, s. 18

Anayasa sözcüğü iki anlamda kullanılmaktadır:[11]

— Geniş anlamıyla anayasa bir ülkede devletin temel yasasını, kuruluşunu ve işleyişini düzenleyen kuralların bütününü ifade eder. Bu kuralların bazıları yasalaşmıştır. Diğer bazıları ise, hukuk üstü anlayışlar, gelenekler ve uygulamalardır. Bu anlamda anayasa kavramı eskidir. Çünkü devlet biçiminde örgütlenmiş her toplumda bu devletin örgütlenişini düzenleyen yazılı, yazısız, teamülü, geleneksel birtakım kurallar her zaman varolmuştur.

— Dar anlamda anayasa ise hukuksal olan veya olmayan kurallar değil, bir veya birkaç benzer belgede toplanmış hukuksal kurallardır. Anayasa sözcüğü daha çok dar anlamda kullanılmakta ve tarihsel gelişiminde geniş anlamdan dar anlamda anayasalara geçilmektedir.

Batı dillerinin pek çoğundaki "anayasa" sözüne kaynaklık eden Latince "constitutio" kelimesi de, başlangıçta, bir kimsenin parça parça bütün güçlerini bir araya getiren vücut yapısı ve fizik bütünlüğü anlamına kullanılmış; sonra da devletin temel yapılarını ve bu yapıların içindeki güçlerin durumunu gösteren belgeler için aynı terim kullanılmaya başlanmıştır. Anayasa, öbür yasaların üstünde, onlardan daha temelli, daha geniş kapsamlı, nerdeyse onları doğuran, onlara analık eden, dayanak olan bir yasa anlamındadır. Anayasalar yalnız devletlerin temel yapılarını, örgütlenişlerini ve işleyiş kurallarını göstermekle kalmaz, aynı zamanda çıkarılacak yasaların uymak zorunda olduğu temel ilkeleri de gösterir.[12]

Anayasa öncelikli olarak bir devletin kuruluşunu, örgütlenişini, kişilerin hak ve özgürlüklerini, iktidarın el değiştirmesini düzenler. Günümüzde anayasası olan ancak "anayasal devlet" olma özelliğini içerisinde barındırmayan çok sayıda devlet vardır. Devlet iktidarının hukuk kuralları çerçevelenmesi anlamına gelen anayasa, kendisine sahip olan tüm devletlere "anayasal devlet" olma özelliğini kazandırmaz. Bunun için

[11] Esat Çam, **age**, s. 368
[12] Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 8. Baskı, 1990, s. 7

anayasanın, çalışmamızda sıklıkla vurgu yaptığımız gibi, devlete karşı birey hak ve özgürlüklerini garanti altına alması gerekmektedir.

Anayasalcı düşüncesi yaşanan gelişmeler neticesinde Batı topraklarında yeşermiştir. Özellikle ekonomik açıdan güçlenen sınıfların kendi ayrıcalıklarını iktidara kabul ettirme istekleri, anayasal hareketlerin de temelini oluşturmaktadır.

1.3 Anayasal Devletin Batı'daki Ve Türkiye'deki Gelişimi

Birbirleriye olan ilişkileri içerisinde anayasa ve devlet kavramlarını ele aldığımız çalışmamızın bu bölümünde, ilk olarak Batı'da ortaya çıkan anayasal gelişmeler verilecek, Türkiye'de yaşanan anayasal hareketler ise Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki ayrı başlık altında incelemeye tabi tutulacaktır.

1.3.1 Anayasal Devletin Batı'daki Gelişimi

Batı Avrupa'da anayasalcılık hareketleri 18. yüzyıl sonlarında başlamış ve 19. yüzyılda yoğunlaşarak devam etmiştir. Bu tarihlerde Avrupa'da anayasalcılık hareketlerini yoğunlaşmasının nedeni, Avrupa'da yeni bir toplum sınıfının ortaya çıkmasıdır.

Ortaçağdan süzülen baskıcı, ayrıcalıklı, hiyerarşik, feodal ve erkek egemenliğine dayalı yapıların ideolojik payandası din kurumu ve ideolojisiydi. Kapitalizmin önünü açmak isteyen burjuvaziler, emekçi sınıfların özgürlük ve eşitlik özlemlerini peşlerine takarak, burjuva demokratik devrimlerini gerçekleştirdiler.[13] Anayasalcılık hareketleri, bütünüyle, elbette "ilerici" bir nitelik taşıyor: güçlenen burjuvazi, iktidara katılma uğraşmalarına başladığı zaman, bunu yalnız kendi adına yapmıyor, destek olarak halk yığınlarını da birlikte sürüklüyordu. Ortaya atılan evrensel özgürlük, eşitlik ve kardeşlik sloganları belki eninde sonunda yalnız burjuvaların işine yarayan yeni düzenlerin kurulmasına vardı; ama arada feodalitenin kalıntıları

[13] Bülent Tanör, **Kurtuluş Kuruluş**, Ankara, Cumhuriyet Kitapları, Genişletilmiş 4. Baskı, 2002, s. 259

ile aristokrasi ve mutlak krallar yıkılmış, daha sonraki halkçı hareketler için yol açılmış oldu.[14]

Yaşanan Haçlı Seferleri ve Avrupa ticaretinin canlanmağa başlaması gibi gelişmeler sonucunda ortaya çıkan burjuvazi sınıfı, zamanla feodalite ya da derebeylik gibi yaygın toplum düzenine karşı çıkmıştır. Yöneten elit sınıf ile yönetilen toprağa bağlı sınıf arasındaki yeni varolan burjuvazi sınıfı, topluma hakim olan egemenlik düzeni yıkacak toplumsal gücü oluşturmuşlardır. 18. yüzyılda güçlenmeye başlayan büyük sermayeli burjuvazi sınıfının isteği iktidara ortak olmaktır.

Anayasacılık hareketleri özgürlükçü düşünce akımlarının gelişmesi sonucu, mutlak monarşilerin keyfi iktidarını sınırlamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu deyimle bir halkın kendisini yöneten iktidarın keyfiliğini sınırlamak için gösterdiği gayretler kastedilmektedir. Anayasa hareketleriyle bir anayasaya varmak isteyenler, yerleşmiş siyasal kurumları yıkarak siyasal iktidarı ve kurumları rasyonel, uyumlu bir biçimde yeniden örgütlemek istiyordu. Böylece anayasa bir düzen yenileme ve hukuk yoluyla devrim yapma aracı ve anayasayı savunanlarda devrimci kişiler oluyordu. Tarihsel boyut içinde anayasalar, siyasal mücadeleler sonucu toplumca erişilen aşamaları saptayan belgeler niteliğini sunmaktadır. Her aşamada elde edilmiş haklar ve özgürlükler anayasalara geçmiş ve anayasalar bu hak ve özgürlüklerin güvencesi addedilmiştir.[15]

Anayasal devlet düşüncesinin temelinde bireylerin özgürlüklerinin devlet otoritesi karşısında korunması, yani siyasi iktidarın sınırlandırılması vardır. Yaşanan büyük toplumsal devrimler neticesinde ortaya çıkan siyasi sözleşmeler ve bildiriler ile anayasanın amacı olan iktidarın sınırlanmasına yönelik mücadelelere girişilmiş ve bu adım adım gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu mücadelelerin tarihsel gelişim çizgisine bakıldığında en önemli kilometre taşları olarak çok sayıda kaynak tarafından İngiltere'de 1215 tarihli Manga Carta Libertatum, Amerika'da Virginia

[14] Mümtaz Soysal, **age** , s. 16
[15] Esat Çam, **age** , s. 369

Anayasasında Haklar Bildirisi, Fransa 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi gösterilmektedir.

Kral John'un 1214'te Fransızlara karşı yaptığı savaşta yenilmesi ile kraldan topraklarını, şatolarını, imtiyazlarını ve diğer haklarını geri almak için biraraya gelerek güçlerini birleştiren derebeyler, elde ettikleri hakların bütününü içeren belge olan Magna Carta'yı İngiliz kralı I. John'la 1215 yılında imzalamışlardır. Kral isteklerini reddeder ya da dikkate almazsa kendisiyle savaşa gireceklerine dair aralarında sözbirliğine varan derebeyleri, yani bir diğer anlamıyla baronlar, uzun süren bir mücadelenin ardından başarıya ulaşan bu süreçte isteklerini bir taslak halinde krala sunmuşlardır. Kralın taslakta yer alan maddeleri düşüneceğini belirtmesi ancak buna rağmen harekete geçmemesi nedeniyle ayaklanan derebeyleri, ülkedeki önemli şehirleri ele geçirerek kralı belgeyi imzalamaya zorlamışlardır.

1215 tarihli Magna Carta Libertatum siyasi iktidarın sınırlandırılması açısından önemli bir gelişim olarak görülmektedir. İngiltere'de siyasi otoriteye karşı halkın bir kısım hürriyetlerini korunması amacına yönelik olarak yapılan bu belge, günümüzde de ülkenin en önemli tarihi belgesi olarak tanımlanmaktadır. Büyük Özgürlük Fermanı olarak da adlandırılan Magna Carta Libertatum, İngiliz kralı I. John tarafından mutlak egemenliğinin "baron" olarak adlandırılan büyük toprak sahipleri olan derebeyleri adına kısıtlanmasını kabul etmesi anlamına gelmekteydi.

63 maddeden oluşan Magna Carta'da sistemsiz bir şekilde olsa da kral, kilise ve feodalite temsilcilerinin birbirlerine karşı hak ve yükümlülükleri belirtilerek yazıya geçirilmiştir. Magna Carta'nın ilk maddesinde ki bu madde yine aynı belgenin son maddesinde de tekrarlanmaktadır, kilise özgürdür ve özgür olarak kullanacağı çeşitli haklara sahiptir.

Magna Carta'da yaptırım ve denetleme mekanizması olarak işlev gören maddelere de yer verilmiştir. Magna Carta'nın 61. maddesine göre, baronlar, aralarından 25 tane temsilci seçeceklerdir. Bunlardan 4 tanesi Magna Carta'ya bir aykırılık saptadığında Krala başvuracaklar ve 40 gün içinde istekleri yerine getirilmezse, öbür 21 baronu

haberli kılıp Kralı her yoldan sıkıştıracaklardır. Örneğin, şato, toprak ve mallara el koymak gibi yaptırımlar uygulayacaklar ama Kral, Kraliçe ve çocuklarının kişilerine ilişmeyecekler, ihlal son bulduğunda Krala itaat etmeye devam edeceklerdir. Kral, MC ihlaline karşı isteyenin 25 barondan yana tavır almasına, bağlılık andı vermesine peşin olarak izin veriyordu. Ayrıca, Kral 25 baronun, oybirliği olmayan durumlarda çoğunlukla karar alabilmesini ve bu kararların oybirliğiyle alınmış kararlar gibi sayılmasını kabul ediyordu.[16] Bu sayede Magna Carta ile kralın kayıtsız otoritesini baronlara karşı sınırlandırılıyordu. Kral, belgeye taraf olan diğer kesimlerin çıkarlarına ters düşen bir hareket içinde olursa, kendi iktidarını zayıf düşürecek gelişmelere onay verdiğini bu belgeyi imzalayarak yasal hale getiriyorduKral bu sayede kendisine uygulanacak olan yaptırımları, yine kendi ağzıyla yazdığı bu belge ile birlikte kabul ediyordu.

Magna Carta'nın en önemli üç maddesi şunlardır: 1- Hiçbir hür insan, yürürlükteki kanunlara başvurulmaksızın tutuklanamaz, hapsedilemez, mülkü elinden alınamaz, sürülemez veya herhangi bir şekilde yok edilemez. 2- adalet satılamaz, geciktirilemez, hiçbir hür yurttaş ondan yoksun bırakılamaz; 3- kanunlar dışında hiçbir vergi, yüksek rütbeli kilise adamları ile baronlardan meydana gelen bir kurula danışılmadan, haciz yoluyla veya zor kullanılarak toplanılamaz.

Manga Carta Libertatum'un 39. maddesinde, kralın özgür kişileri mahkemelerin yasalara uygun olarak verdikleri yasal bir hüküm olmaksızın hürriyetlerine dokunulamayacağı, kişilerin hapsedilemeyeceği, mallarına el konulamayacağı, sürgüne gönderilemeyeceği, kısacası zarara uğratılamayacağı belirtilmektedir. "Hiçbir özgür insan elitlerinin yargısı olmadan ya da ülkenin yasalarına uygun olmadıkça cezalandırılmayacaktır" diyen 39. maddede yer alan "özgür kişiler" tamlaması ile yasada yer alan özgürlüklerin sınırlı tutulduğu, belgenin taraflar arasındaki ilişkileri düzenlediği, halkın ise bu tanımlamanın dışında kaldığı görülür. Burada sözü edilen hür insanlar ile anlatılmak istenen sadece kilise adamları,

[16] Sina Akşin, **"Sened-i İttifak İle Manga Carta'nın Karşılaştırılması"**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 16, Sayı 27,1992–1994, s. 121

senyörler, vasatlar ve vasatların vasatları ile hür köylülerdi. Böylelikle, halk yine serf olarak kalıyor, yani derebeylerine tanınan geniş haklardan yararlanamıyor, derebeyleri tarafından topraklarla birlikte satılıyor, köle durumundan kurtulamıyorlardı. Buna rağmen Manga Carta, kralın mutlak iktidarının ve keyfi otoritesinin sınırlandırılması açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Magna Carta'nın 40. maddesi ise "Adalet kimseye satılmayacağı gibi, reddedilmeyecek ve geciktirilmeyecektir" ve "Ülkenin yasalarını bilmeyenler ve buna tam uymaya niyetli olmayanlar adalet görevlisi yapılmayacaklardır" diyen 45. madde ile adalet sisteminin güvenilirliliğiyle ilgili olarak düzenleme yapılmıştır.

Kralın istediği miktardaki vergiyi ve diğer parasal yardımları almasının önüne geçilmesi belgedeki 12. madde ile ve bireylere verilecek olan cezaların işledikleri suç ile orantılı olması da başlıca belgedeki 20, 21, 22 ve 55. maddeler ile sağlanmıştır. Tüccarlık yapan kişilerin ticaret özgürlüklerinin korunması, kralın kanunlara çiğnemesinin getireceği olumsuz sonuçların belirlenmesi gibi maddeler, bu belgenin önemini arttıran diğer içeriksel özelliklerdir.

Kralın sonsuz olan yetkilerini din adamları ve halk adına sınırlayan Magna Carta, "özgür insanlar" tamlamasıyla vatandaş hak ve özgürlüklerinden çok toplumda varolan güçler arasındaki dengeyi kurma amacını gütmektedir. Örneğin, Magna Carta'nın 21. maddesinde yer alan "baronlar ancak eşitleri tarafından para cezasına mahkum edileceklerdir" denilmasi özgür olarak tanımlanan baronlara verilen ayrıcalıklı haklardan birisidir. Bu belge, Papa III. Innocent, Kral John ve baronları arasında, kralın sonsuz egemenlik ve iktidar yetkisini belli kararlara bağlamak ve kısıtlamak amacıyla imzalanmıştır.

1215 yılında Magna Carta Libertatum ile kişi haklarının sağlanması yolunda ilk adımı atmış olan İngilizler daha sonra Petition of Rights (1628), Habeas Corpus Act (1697), Bill Of Rights (1689), Act Of Settlement (1701) ile hükümdarın iktidarını yasayla çevrelemek suretiyle, hak ve özgürlüklerinin sınırlarını gittikçe

genişletmişlerdir.[17] İngiltere'nin ikinci en önemli özgürlük belgesi olarak adlandırılan Petition of Rights'ta, Magna Carta'da olduğu gibi özgür olarak tanımlanan insanların hakları düzenlenmektedir.

Örneğin adil yargılanma hakkını en önemli ilkeleri arasında sayan Habeas Corpus Act ile kişi güvenliği İngiltere'de diğer Avrupa ülkelerine göre çok daha erken bir şekilde temellendirilmiştir. Bu belge ile sanıkların tutuklanmalarından sonra kısa bir süre içinde yargıç önüne çıkarılarak davanın sonuçlandırılması gerektiği belirtilmiştir. Yine bu belgede ayrıca kişilerin yargıç kararı olmaksızın keyfi olarak tutuklanmaları, hapsedilmeleri ve öldürülmelerine karşı çıkılarak kişi haklarının korunması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Yapılan bu belgeler ile birlikte hükümdarın iktidarına getirilen sınırlamalar arttırılmış, bu yolda gerçekleştirilen birey hak ve özgürlüklerin kapsamı da genişletilmiştir. İngiltere'de yaşanan tüm bu yasal gelişmeler, sadece İngiliz topraklarında değil tüm dünyada yankı bulmuş ve anayasal hareketlere ivme kazandırmıştır.

1774'te Virginia'da yapılan bir kongrede 13 İngiliz kolonisi birleşerek İngiltere'ye karşı koyma kararı almıştır. Kongre kararıyla Thomas Jefferson'ın kaleme aldığı bağımsızlık bildirisi, 4 Temmuz 1776'da ilan edilmiştir. Bu bildiriye göre insanların doğuştan sahip oldukları hakları vardır. Bunlar, yaşam, özgürlük ve mutluluğunu arama haklarıdır. Bu haklar, vazgeçilemez, başkasına devredilemez niteliktedirler. Devletler, bu hakların sağlanması için kurulmuştur. Bildirinin sonunda despotizme karşı ayaklanan koloniler halkının, Amerika Birleşik Devletleri adı altında bağımsız bir devlet kurmaya karar verdikleri de belirtiliyordu. Bu belgenin önemi, Fransız devriminden önce insanların doğuştan bir takım haklara sahip oldukları inancının ve demokrasinin temel ilkelerinin bu belgede yer almasıdır. Bu haklar ihlal edildiğinde yurttaşlar devlete baş kaldırmak ve egemen devlet kurmak hakkına sahiptirler ancak bu hakları devlete karşı garanti altına alınmamıştır. Bu da bildirinin eksik kalan

[17] İbrahim Ö. Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku,** İstanbul, AFA Yayıncılık, 1993,s. 37

yönüdür. Ayrıca, İngiltere'ye karşı girişilen bağımsızlık mücadelesi öncesinde Philadelphia'da toplanan kongrede, bütün kolonilere yapılan anayasa hazırlama çağrısı üzerine hazırlanan Virginia Haklar Bildirisi'ni (12 Haziran 1776) de unutmamak gerekir. Bu bildiri, Virginia halkının eksiksiz ve bir araya gelen temsilcileri tarafından ilan edilen bir haklar bildirisidir.[18]

Virginia Haklar Bildirisi'ne göre iktidarın kaynağı halktır ve bütün insanlar doğuştan eşit ve özgürdürler. Bildirinin diğer maddelerinde ise din ve vicdan özgürlüğü, basın özgürlüğü, seçim serbestliği, kişi güvenliği ile ilgili olarak düzenlemeler yapılmıştır.

12 Haziran 1776 Virginia Anayasasının başındaki Bill Of Rights ilk belge olarak alınsa da gerçek anlamda bir haklar beyannamesi sayılmamıştır. Kişi güvenliği, vicdan, söz, basın, toplanma özgürlükleri, mülkiyet hakkı gibi klasik hak ve özgürlükleri ilan eden bu bildirge, sonrakiler için model oluşturmuştur. Böylece ilk resmi Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi 1776 yılının Temmuz ayında yapılan bildirge olarak kabul edilmiştir. Amerikan Bildirgeleri, Fransız Bildirisinin ifade gücü, üslubunun berraklığı ve çekiciliği ve Fransızcanın o dönemde daha yaygın kullanılması gibi sebeplerden dolayı Fransız İhtilali kadar ses getirememiştir. [19]

Virginia Haklar Bildirgesi, 1776, Fransa'nın 1789'daki İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne etkileri büyük olmuştur. Fransa'da ihtilalinin hemen ardından yayınlanan 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi İngiltere'de ve Amerika'da yayınlanan bildirilerde yer alan maddeler tekrarlanmış, ek olarak ise diğer bildirilerde bulunmayan direnme hakkı ve güvenlik ilkelerine de yer verilmiştir.

Toplam 17 maddeden oluşan bildiride insan haklarının sağlanarak korunması vazgeçilmez ilkeler arasında yer almaktadır. Bildiride özgürlük, "başkalarının haklarını ihlal etmemek şartı ile istediğini yapmakta serbest olma" şeklinde tanımlanmıştır. Özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme haklarını

[18] Judith Lazard, "İletişim", Felsefe Ekibi Dergisi, (Çevrimiçi) http// www.felsefeekibi.com, 20 Şubat 2008
[19] Münci Kapani,, **Kamu Hürriyetleri,** Ankara, Yetkin Yayınları, 1993, s.42, 47

insanın doğal ve zamanaşımına uğramaz hakları olarak niteleyen bildirgede, bir takım klasik hak ve özgürlükler yanında, ulusal egemenlik ilkesi, erkler ayrılığı ilkesi, yasanın genel iradenin ifadesi olması gibi bazı siyasal ilkeler ve anayasa esaslarına da yer verilmiştir. [20] Bu doğal haklar kutsal, vazgeçilmez, devredilmez haklardır ve sadece Fransa'da yaşayanların değil, bütün kuşakların benimsediği ve benimseyeceği haklardır.[21]

Doğal haklar, insanın yalnızca insan olmak sıfatıyla doğuştan itibaren sahip olduğu, devlete ön gelen, devredilmez ve kutsal nitelikteki haklarıdır. Bu haklar, bildirinin 2.Maddesinde özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme hakları olarak sayılmıştır. Özgürlük, üzerinde en çok durulan haktır. 10. maddeye göre hiç kimse, dinsel nitelikte bile olsa inançlarından dolayı rahatsız edilemez ve 11. madde ile de düşünce ve ifade özgürlüğü garanti altına alınmıştır. 7. maddeye göre yasanın gösterdiği durumlar dışında kimse suçlanamaz veya tutuklanamaz. Bu madde ile kişi güvenliği korunma altına alınmıştır. 8. madde, suçların ve cezaların kanuniliği ilkesini öngörür. Aynı madde, yasaların geriye yürümeyeceğini, 9. madde ise suçlu olduğu kanıtlanıncaya kadar herkesin masum olduğunu öngörür ki bunlar, ceza hukukunun en temel ilkelerindendir. Eşitlik, doğal haklar arasında sayılmamıştır ama 1.madde insanların özgür ve eşit doğduklarını ve öyle kaldıklarını öngörür. Bu eşitlik, yasa önünde, kamu görevlerine girmede ve vergi vermede eşitliktir. Bildiri, hak ve özgürlüklerin sınırını da yasa olarak belirler (m.4). 2. maddeye göre yasa koyucu sınırlama konusunda dilediğince hareket edemez. 5. maddeye göre yasa ancak toplum için zararlı eylemleri yasaklayabilir. Bildirinin 3.maddesi ile egemenliğin ulusa ait olduğu belirtilmektedir. 6. maddeye göre bütün yurttaşlar bizzat veya temsilcileri aracılığıyla yasanın yapılmasına katılma hakkına sahiptirler. 16. madde ile yasama yürütme ve yargı organlarının birbirinden ayrılması anlamına gelen kuvvetler ayrılığı ilkesini getirmiştir. Bütün insanlığı kucakladığı içindir ki

[20] İbrahim Ö. Kaboğlu, ,**age** , s. 37
[21] Münci Kapani, , **age**, s.46

insan hakları denince, kronolojik olarak diğer bildirilerden sonra gelmekle birlikte akla ilk gelen belge, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'dir.[22]

1.3.2 Anayasal Devletin Türkiye'deki Gelişimi

Batı'da ortaya çıkan anayasalcılık düşüncesinin ülkemizdeki gelişimi çalışmanın bu bölümünde iki ayrı alt başlık verilerek açıklanmaya çalışılacaktır. Osmanlı Devleti döneminde incelenecek olan gelişmeler ile anayasalcı hareketlerin hangi dinamikler çerçevesinde oluştuğu, hazırlanan anayasaların temel özelliklerinin neler olduğu ile ilgili bilgiler verilecektir. Osmanlı'nın tarih sahnesinden silinip Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkışı ile birlikte yaşanan anayasal gelişmelerde ise, yeni kurulan devletin egemenlik yetkisinin beşerileştirilmesinin anayasal izleri takip edilecek, dönemsel olarak ortaya çıkan tepkilerin anayasalara nasıl yansıdığı incelenecektir.

1.3.2.1 Osmanlı Devleti Dönemi

Ülke topraklarında Hükümdarın yetkilerini sınırlayan ilk önemli metin 1808 tarihli Sened-i İttifaktır. 1839 tarihli Gülhane Hattı Hümayunu ve 1856 tarihli Islahat Fermanları da, özellikle İmparatorluktaki Gayrimüslimlere bazı haklar tanımalarına rağmen, "anayasa" olma özelliğini taşımamakta, temel hak ve hürriyetleri tanıyan ve teminat altına alan kurallar içermemekteydiler.

Senedi İttifak, merkezle çevre arasında bir iktidar paylaşımının düzenlenmesi amacına dayandırılmıştır. Hukuki bakımdan iki taraflı bir çeşit siyasi tasarruftur. Misak'tır. XIX. Yüzyıla değin, fiili ve bölgesel iktidarlar halinde, sosyo ekonomik koşulların ürünü olarak ortaya çıkmış olan ve Ayan terimiyle ifade edilebilecek yerli beylere, Senedi İttifak hukuki ve şer'i bir varlık tanıma yoluna gitmiştir. Ayan'ın bir kuvvet olarak, ilişkileri Saray'la, halkla, Ocak'la ve kendi aralarında olmak üzere

[22] Judith Lazar, **"İletişim"**, Felsefe Ekibi Dergisi, (Çevrimiçi) http// www.felsefeekibi.com, 20 Şubat 2008

düzenlenmiştir. Saray'la ilişkileri karşılıklı bir korumaya bağlanmıştır. Ayan'ın padişah otoritesine boyun eğmesine karşılık, padişah ta kendilerini koruyacaktır. Sadrazamın yüksek karar merci olması bir kere daha belirtilmiştir. Fakat Sadaret makamı da, kanun dışı bir eylemde bulunursa, bu da el birliğiyle önlenecektir. Halk ya da Reaya ile ilişkilerine gelince, haksız vergiler kaldırılacak, zulüm yapılmamasına gayret edilecektir. Yeniçeri Ocağı ile ilişkiler, asker ocakların çıkarabilecekleri anarşik durumları birlikte önleme amacına dayandırılmıştır. Kendi aralarındaki ilişkilerse, her hanedan kendine ayrılmış alanın dışına çıkmayacağı esasında toplanmıştır. Bu çok kısa özetlemede, göze çarpan iki özellik var. Birisi, Saray'ın Hanedanı taraf olarak tanıması ve onunla bir çeşit iktidar paylaşımına gitmesidir. Örneğin vergilerin "Padişahın vükelası ile hanedanlar arasında müzakere yolu ile kararlaştırılacağı maddesi" sarayın iktidarına çizilmiş bir sınırdır. Senedi İttifak, Osmanlı siyasi hayatına sadece pozitif açıdan, sosyal koşulları ihmal ederek bakılınca, Padişah iktidarını sınırlayıcı bir mukavele niteliğini taşıdığını söylemek mümkündür. Bu sınırlamayı Ayan başardığına göre, durum 1215 Magna Carta'sına da benzetilebilir. Fakat bu biçimsel bir benzeyiştir.[23] Ayanlık böylece bağımsızlığını kabul ettirmiş oluyordu. Senedin içeriğine bakıldığında da esas konunun ayanlar ile ilgili olduğu göze çarpmaktadır.

Osmanlı tarihinde ilk kez, görünürde de olsa Padişah otoritesi sözleşme niteliğindeki bir belgeyle sınırlandırılmış olmaktadır. Bunun içindir ki, Sened-i İttifak, padişahın, daha doğrusu ona ait yetkileri kullananların keyfi davranışlarını önlemek yolunda ilk yazılı belge diye bilinir.[24] Ayanlar, sadrazama ve merkezi otoriteye kendi varlıklarını kabul ettirmişlerdi ve karşılıklı güven duygusu içinde elbirliğiyle işlerin yürütülmesinden söz etmekteydiler.[25]

1839 tarihli Gülhane Hattı Hümayunu ve 1856 tarihli Islahat Fermanları da bu yaklaşımların tekrarı niteliğindedir. Tanzimatın ikinci dönemini başlatan 1856 Islahat Fermanı'nın ana hedefi, Osmanlı'ya yapılan dış baskılar sonucunda da Müslimler ve

[23] Tarık Zafer Tunaya, **Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası Varisleri Kol. Şti, 1969, s. 273, 274
[24] Mümtaz Soysal, **age**, s. 25
[25] İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 36

gayrimüslimler arasında eşitliğin sağlanmasına yönelik olmuştur. Islahat Fermanı sadece dinsel açıdan eşitlik değil aynı zamanda kişi haklarını da teminat altına almak istemiştir. Padişah tüm bu hakları tebaasına bir lütuf gibi vermiştir. Bu lütfun en önemli özelliği ise istenildiği zaman padişah tarafından geri alınabilmesidir.

Yapılan tüm bu çalışmalar neticesiz kalması ve artan Batı baskısı, imparatorluğun içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak isteyenler tarafından oluşturulan muhalefetin etkisinin ve sesinin artmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde, yönetimdekiler yeni bir düzenin getirilerek uygulanması için hareket geçmişlerdir. Bunun yolu ise "meşrutiyet" ile çizilmiştir.

Batı Avrupa'da parlamenter nitelikte meşruti düzenlere geçiş, büyük ölçüde, yeni bir sınıfın, burjuvazinin öncülüğünde başlatılan bir mücadeleyle gerçekleştirildiği halde, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki meşrutiyet hareketlerinde böyle bir sınıfsal zorlama görünmüyor. Birinci meşrutiyet, Yeni Osmanlılar ya da bilinen diğer bir yaygın adıyla "Jön Türkler" denilen küçük bir grubun başarısıdır. Bu seçkinler İmparatorluğun kurtuluşunu, biraz da zihinlerde idealleştirilen batılı anayasa biçimlerinin benimsenmesinde ve yöneticilerin davranışlarını düzenleyecek bazı kurumlarla kuralların konmasında görmektedirler.[26] Yani amaç iktidara ortak olmak değildir.

1876 yılında Padişah II. Abdülhamit döneminde ilan edilen Kanun-u Esasi, yani ilk Osmanlı Anayasası'nın getirdiği en önemli yenilik, iki meclisli bir yasama organı kurmasıdır. Bu meclisler anayasada Heyet-i Ayan ve Heyet-i Mebusan olarak anılmaktadır. Bu yapıda Heyet-i Mebusan üyeleri iki dereceli bir sistemle halk tarafından seçilirken, Heyet-i Ayan üyeleri padişah tarafından atanmaktaydılar. Ayrıca her iki meclisin üyeleri de padişaha sadakatlerini bildirmek için bağlılık yemini etmek zorundaydılar. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise, padişahın Heyet-i Mebusanı dağıtma yetkisinin bulunmasıdır. Oysaki parlamenter sistemlerde ağırlık hükümet başkanı ve bakanlardadır. Ancak ilk Osmanlı Anayasasında bulunan padişahın meclisi feshetme yetkisi, ağırlığın padişahta

[26] Mümtaz Soysal, **age**, s. 29, 30

olduğunu göstermektedir. Nitekim kurulmasına müsaade edilen ilk Osmanlı Heyet-i Mebusan da padişahın emriyle daha sonra dağıtılmıştır.

Tüm bu yaşananlara rağmen Osmanlı topraklar üzerinde yaşanan muhalefet hareketleri hızlanmıştır. Verilen mücadeleler yoluyla, 1908 yılında Anayasa yeniden ilan edilerek meclis yeniden toplanmıştır. Anayasanın yeniden ilanı ve değiştirilmesiyle II. Meşrutiyet süreci de başlamıştır.

Birinci Meşrutiyet'ten sonra Yıldız Sarayı, İkinci Meşrutiyet'ten sonra ise siyasi bir cemiyet olan İttihad Terakki otoriteyi ele almışlardır.[27] İkinci Meşrutiyetin gelişi, Birinci Meşrutiyete oranla bazı başkalıklar gösterir. İkinci Meşrutiyet bir halk ihtilali, bir yığın hareketi değildir. Yeni bir burjuvazinin baskısı da yoktur. II. Abdülhamit'in 23 Temmuz 1908 günü, bir irade-i seniye çıkararak Meclis-i Mebusan için seçim yapılmasını kabul etmesiyle birlikte İkinci Meşrutiyet dönemi başlar. [28] Asıl siyasi hayat ve iktidar etrafında açık mücadele, İkinci Meşrutiyetle başlamıştır. İkinci Meşrutiyet, ilk olarak, "tebaai Şahane"yi "vatandaş" yapmıştır. O zaman kadar görülmemiş bir şekilde, siyaset yapan, devletin kaderinden sorumluluk duyan kitle, genişlemiştir. Bu bir çeşit demokratlaşma hareketidir. Bununla beraber halk henüz azgelişmişliğin çemberini aşamamıştır. Güçlü bir sosyal uyanıştan söz edilemez.[29]

İkinci Meşrutiyetin anayasa hukuku bakımından dikkat çeken özelliklerinin başında, Osmanlı devlet sisteminin bu dönemde hiç olmazsa biçimsel açıdan, parlamenter bir nitelik kazanması geliyor. Yalnız bu değişiklik daha sonradan olmuştur. 1909 Ağustosunda Anayasa değişikliği yapılarak parlamentoya sunulacak yasa önerilerinin padişahça uygun görülmesi zorunluluğu kaldırıldı; 113. maddedeki sürgün yetkisine son verildi ve gerektiğinde padişahça alınan fesih kararının bir de Ayan Meclisi tarafından uygun görülmesi yolunda yeni bir kural kondu. Anayasaya asıl parlamenter görünüşünü veren değişiklik, hükümetle Meclis-i Mebusan arasındaki ilişkilerde yapıldı. Artık 30. madde, bakanların genel hükümet politikasından dolayı

[27] İlber Ortaylı, **age** , s. 89
[28] Mümtaz Soysal **age**, , s. 35
[29] Tarık Zafer Tunaya, **age**, s. 295

müştereken (birlikte), kendi bakanlıklarının işlerinden dolayı da münferiden (tek başına) Meclis-i Mebusan'a karşı sorumlu olacaklarını belirtmekteydi. Oysa daha önceki metinde, toplu ve tek başına sorumluluk ayırımı yapılmadığı gibi, daha önemlisi, bu sorumluluğun kime karşı olacağı da açıklanmış değildi. Yine normal bir parlamenter düzende, hükümetler çoğunluk partisinin üyelerinden kurulurken, burada İttihat ve Terakki işbaşına namuslu ve iyi niyetli olarak bildiği kişileri getirmiştir. İttihat ve Terakki oldukça bunalımlı bir ortamda göreve gelmiş, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının yarattığı karışık ortamda bocalayarak işlerini yürütmeye çalışmıştır. Parti kimi zaman anayasa değişikliklerine başvurmuş, kimi zaman ise fesih yetkisini kullanmıştır[30]

Yaşanan gelişmeler sonucunda başlayan Kurtuluş Savaşı, anayasalcılık bakımından yaşanan hareketlerin önüne set çekmemiştir. Bu dönemde Teşkilatı Esasiye ismini taşıyan bir anayasa hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur.

20 Ocak 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu 24 maddelik kısa bir anayasadır. Anayasada devletin örgütlenişine yer verilerek yasama, yürütme ve yargıya ilişkin bazı temel esaslar düzenlenmektedir. Teşkilatı Esasiye Kanunu ilk maddesinde egemenliğin tanrıya değil, ulusa ait olduğunu ilan etmiştir. Bu madde, hilafet ve saltanatın akıbetini açıkça göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Aynı madde, egemenliğin beşerileştirilmesi anlamına da gelmekteydi.

1 Kasım 1922 tarihi ile 3 Mart 1924 tarihi arasında yer alan 16 aylık süre içinde ülkemizde bir siyasal yapı tasfiye edilmiş ve yeni bir siyasal yapının inşasının ilk adımlar atılmıştır.[31]

3 Mart 1924 tarihinde TBMM'ne üç takrir, yani önerge sunuldu. Bunlardan birincisi hilafetin kaldırılmasına, ikincisi Şer'iye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin kaldırılmasına ilişkin iken üçüncüsü ise öğrenim kurumlarının birleştirilmesine ilişkin olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ilgiliydi.

[30] Mümtaz Soysal, **age** , s. 36,37
[31] Mehmet Bedri Gültekin, **Laikliğin Neresindeyiz?**, Ankara, 1987, Öğretmen yayınları, s. 152, 165

Halifeliğin kaldırıldığı gün TBMM'nin çıkardığı bir kanunla dinsel esasların yönetim kurallarına karıştırılmaması yolunda önemli bir adım atılmıştır. Şeriye Vekilliği'nin varlığı, din ve dünya işlerini birbirine karıştırıyordu. Bu örgüt, her biçim din işini düzenliyor, ayrıca diğer devlet kurumlarınca yapılan her türlü işlemin dine uygun olup olmadığını denetliyordu. Halifelik ile birlikte bu vekilliğin de kaldırılması gerekiyordu. Dinle ilgili hükümlerin yerine getirilmesi bundan sonra, TBMM'nin kendisine ait olacaktı. Ayrıca, İslamlığın yalnız "inanç ve ibadete" ilişkin işlerini yürütmek üzere, Başbakanlığa bağlı bir "Diyanet İşleri Başkanlığı" kuruluyordu. Bu müdürlüğün, Şeriye Vekilliği gibi, devlet işlerine karışma yetkisi yoktu. Yalnız din kuruluşlarının günlük çalışmalarını düzenleyecekti. Bu nedenle, Evkaf Vekilliği kaldırıldı. Bu kuruluşlar "ulusun gerçek yararlarına uygun biçimde yönetilmek üzere" Başbakanlığa bağlı bir genel müdürlük içine aldılar. Böylece devletin ana örgütünde, din ve siyaset ile uğraşan iki bakanlık ortadan kaldırılmış, yalnız yönetim görevleri ile uğraşmak üzere kurulan iki genel müdürlük Başbakanlığa bağlanmış, böylece laikleşme yolunda önemli bir evre daha açılmıştır. Gene aynı gün çıkarılan bir diğer kanun ile Türkiye'de ilk kez öğretim kurumları birleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde, özellikle dinsel eğitim veren okullar ve medreseler aynı kuruluştular ancak bağlı oldukları yerler farklıydı. Böylece eğitim sorununun çözümlenmesi çok zor bir duruma gelmişti. Devlet denetiminin dinsel öğretim kurumlarına girmemesi sakıncalı idi. Öğretimin birleştirilmesi ile bütün bu kuruluşlar Maarif Vekaletine (Milli Eğitim Bakanlığına) bağlanmışlardır. Böylece ileride yapılacak eğitim reformu için, devlet denetimi kurulmuş, başıboş eğitim yapılmasının önüne geçilmiştir.[32] Meclise verilen tüm bu önergeler kabul edilerek yürürlüğe konmuştur… Hilafetin kaldırıldığı, Din İşleri ve Vakıflar Bakanlıklarının, genel müdürlüğe dönüştürüldüğü ve "Eğitimin Birleştirilmesi Yasasının" Büyük Millet Meclisinden geçtiği 3 Mart 1924 günü, aslında Türk hukuk düzeninin yeniden örgütlenmeye başladığı gündür.[33]

[32] Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, , 1996, s. 129
[33] Toktamış Ateş, **Dünyada ve Türkiye'de Laiklik,** Ankara, Ümit Yayıncılık, 1999, s. 102

1.3.2.2 Cumhuriyet Dönemi

Mümtaz Soysal tüm anayasaların, kendilerinden önceki siyasal gelişmelerin ve çözümlerin izlerini, tepkilerini taşıdığını belirterek bu özelliğin Türkiye örneğinde açık bir şekilde sergilendiğini belirtir. Türkiye'nin anayasa tarihindeki gelişmeleri hem tutarlı ve yükselen bir eğri, hem de özgürlük ve otorite kutupları arasında gidip gelen bir sarkaca benzeten Soysal anayasal hareketlerin "zigzaglı biz çizgi" izlediğini savunur.[34] Cumhuriyet dönemi anayasal hareketlerimiz çalışmamızda 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları olmak üzere üç bölümde incelenecektir.

Cumhuriyet rejiminin siyasi hayatını dört bölümde incelemek mümkündür: 1923–1945 döneminde, siyasi hayat, tek partinin temsil ettiği bir iktidarın hakimiyeti altındadır. Plüralist değildir. Monist sayılabilir. Bütün canlılığı devrimci ve demokratik düzeni yerleştirme hareketleri olmuştur. 1945'den itibaren, plüralist bir siyasi hayat vardır. 1945–1950 döneminde: Hakim partinin siyasi plüralizme uyması ve iktidarı terk etmesi hazırlıkları çeşitli tavizlere rağmen muhalefetin çığlaşması olayları belirlidir. 1950–1960 döneminde: Türkiye'de ilk defa, genel seçimle, demokratik bir iktidar değişikliği olmuştur. Fakat fiili bir tek parti rejimine doğru gidilmiş, bir çoğunluğun milli irade anlamına gelen kararlarıyla demokratik ve siyasi plüralizm kaldırılmıştır. Bu tutum karşısında, Türkiye'nin azgelişmiş bir sosyal yapıya sahip olduğu üzerinde durulmayarak, siyasi demokrasinin yaşatılmasını amaç edinen bir muhalefet – özellikle aydın çevreler tarafından- yoğunlaştırılmıştır. 1960-1961, ihtilal dönemi, siyasi demokrasiyi ekonomik başarısızlıklarından ötürü, kısıtlamakta devam eden iktidar gayri meşru ilan edilerek, 27 Mayıs ihtilali bir kesinti olarak ortaya çıkmıştır.[35]

1.3.2.2.1 1924 Anayasası

1876 Osmanlı Kanun-u Esasiye'sini yürürlükten kaldırmayan 1921 Teşkilatı Esasiye kanununun ömrü kısa olmuştur. 1921 Teşkilatı Esasiye Kanununda değişiklik

[34] Mümtaz Soysal, **age** , s. 5
[35] Tarık Zafer Tunaya, **age**, s. 305

yapılarak Cumhuriyet yönetimine geçilmiştir. Olağanüstü koşulların ürünü olan 1921 Anayasası, yeni Türk devletinin genel yapısını sürdürmesine, daha doğrusu geliştirilmesine olanak sağlama amacından uzaktı. Bu nedenle 1921 Anayasası sadece 3 yıl yürürlükte kalabilmiştir.

Kurtuluş Savaşı'nda verilen mücadelenin kazanılmasının ve Cumhuriyetin ilanından sonra sıra yeni ülkenin yapısını belirleyecek bir anayasaya gelmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra, yeni Türk devletinde uygulanan temel kuralları ayrıntılarıyla düzenleyecek daha geniş bir metin gerekliydi. Bu alandaki çalışmalar 20 Nisan 1924'te kabul edilen yeni Teşkilat-ı Esasiye Kanunuyla sonuçlandı.

1924 Anayasasının birinci maddesi maddesinde Türkiye Devletinin bir Cumhuriyet olduğu hüküm altına alınmış, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu 3. maddede belirtilmiştir. Ancak bu madde 1937 yılında yapılan değişiklikle kaldırılmıştır.

Bu toplumun en uzun süre uygulanmış anayasası olan 1924 Anayasası, gerek bugün hala sürüp giden birtakım etkileriyle, gerekse sonraki Anayasaların çeşitli hükümlerini tepki olarak doğuran yönleriyle Türk Anayasa tarihinin en önemli belgelerinden biridir.[36] Bazı değişikliklere uğramasına rağmen, bu anayasamız, 1961 Anayasası çıkana kadar, çeşitli değişiklikler yapılarak yürürlükte kalmıştır.

Türk anayasalcılık tarihinde, anlattığımız bölümlerde de açıklamaya çalıştığımız gibi, tüm anayasal girişimler ya Osmanlı'da olduğu gibi dış baskıların bir sonucudur ya da ekonomik nedenler ve ihtilal nedeniyle ortaya konulmuşlardır. Bu anlamda 1924 Anayasasının anayasa hareketlerimizde önemi büyüktür. Bu anayasa çalışması için bir diğer önemli nokta ise, anayasa çalışmalarının kurucu meclis tarafından değil, İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından hazırlanılmasıdır. Millet adına egemenlik hakkını kullanma açısından tam yetkili olan İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, yeni anayasayı 20 Nisan 1924 tarihinde kabul etmiştir. 1924 Anayasası,

[36] Mümtaz Soysal, **age**, s. 50

1921 Anayasasının eksik bıraktığı bazı noktaları düzenlemiştir. Toplam 105 maddeden oluşturulan yeni anayasa, basit ve kısa bir şekilde yazılarak sağlam yapılı bir tutarlık içinde hazırlanmıştır.

Hilafetin kaldırılmasıyla laiklik konusunda çok önemli bir adım atılmasına karşın, 1924 Anayasasında laiklikle bağdaştırılması mümkün olmayan bazı noktalar vardı. Bunlar arasında en önemlileri, devletin dinin İslam olduğunu belirleyen 2. madde ile milletvekilleri ve cumhurbaşkanlarının yeminlerini belirleyen 18. ve 38. maddelerdeki yeminlerin sonundaki "vallahi" ifadesi idi. Ayrıca gene Anayasanın 26. maddesindeki Büyük Millet Meclisinin görevleri arasında "din işlerinin düzenlenmesi" de sayılıyordu. 10 Nisan 1928'de bir Anayasa değişikliği yapılarak, toplantıda bulunan 269 temsilcinin oybirliği ile 1222 Sayılı Yasa kabul edilerek Anayasanın bu dört maddesi değiştirildi. [37] 5 Şubat 1937'de anayasanın birinci maddesine "Türk devletinin laik olduğu" yolunda bir cümle eklenerek, bu tarihsel gelişimin son evresi de kapanmış oldu.[38]

1924 Anayasasının ilk biçiminde görülen Türkiye Cumhuriyeti'nin dininin İslam olması günümüzde dahi İslamcı çevreler tarafından kullanılmakta, laik devletin herhangi bir dini kabul etmesinin ardında yatan tarihsel gerçekler göz ardı edilerek bu madde laikliğin olumsuz koşullandırılması açısından kullanılmaktadır. Oysaki ülkemizde laiklik cumhuriyet ilan edilmeden evvel bile aktifleştirilmek istenmiştir. Buna örnek olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün "Hakimiyet-i Milliyeyi egemen kılma" ilkesi laikliğin yeni devletin kurulması aşamasında ne kadar etkin bir şekilde ortaya konulduğunu göstermesi açısından önemlidir.

17 Kasım 1924 tarihinde kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının halifeliğin ortadan kaldırılışına kadar varan bir gidişe karşı kendi tepkilerini yığınlara da aşılamağa çalışmaları sonucunda fırka 3 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır.

[37] Toktamış Ateş, **age**, s. 104, 105
[38] Ahmet Mumcu, **age** , s. 131

2 Eylül 1925 tarihinde Mustafa Kemal Bakanlar kurulunu toplayarak üç önemli kararname çıkarttı. Bunlar; Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına İlişkin Kararname, İlmiye Sınıfının Kılığına İlişkin Kararname, Devlet Memurlarının Kılığına İlişkin Kararname idi. 30 Kasım 1925'te çıkarılan bir kanunla bütün tekke ve zaviyeler kapatılmış, şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, nakiplik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük, muskacılık gibi tarikat unvanları da kaldırılmıştır.

Cumhuriyet tarihi içinde çok partili düzene geçiş yılı 1945 tarihi olarak ele alınır. Bu tarihten evvel çok partili döneme geçiş için çalışmalar yapılmış olsa dahi[39], gerçek anlamda çok partili döneme geçiş 1945 yılında yaşanmıştır.

Siyasi derneklerin kurulmasını hükümetin iznine bağlayan yasa nedeniyle partilerin kurulmasına olanak vermeyen yasanın 1945 yılında değişmesi ile birlikte çok partili yaşama gerçek anlamıyla başlanmıştır. 5 Haziran 1946'da ise, parti kurmak için gereken İçişleri Bakanlığından izin alma zorunluluğu kaldırılarak sadece bildirimde bulunmak yeterli sayılmıştır.

Bu çerçevede ilk kurulan parti, 18 Temmuz 1945'te Nuri Demirağ başkanlığında kurulan Milli Kalkınma Partisi'dir. Milli Kalkınma Partisi'ni ise, bugün bile hala tartışılan Demokrat Parti izlemiştir. 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Meclis Grubu içerisinden çıkan ve "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" nedeniyle direnme hareketini başlatan "dörtlü takrir" grubu[40] tarafından kurulmuştur.

Osmanlı döneminde Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile başlayan muhafazakâr siyasal hareket özellikle DP ile ciddi ilerleme sağlar. Çaha'ya göre, muhafazakâr anlayış, Türkiye'de ilk kez DP ile iktidar olma şansını elde eder. Demokrat Parti dönemi

[39] Bu girişimler, 17 Kasım 1924 tarihinde kurulan ve 3 Haziran 1925'te kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile 12 Ağustos 1930 yılında kurulup 17 Kasım 1930'da kendini fesheden Serbest Cumhuriyet Fırkası'dır.

[40] "Dörtlü takrir" grubunda yer alan isimler şöyledir: Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan

muhafazakâr kesim üzerindeki baskıların kalktığı dönemdir. Demokrat Parti, Millet Partisi ve yeni kurulan diğer partilerin, dinsel alanda özgürlük vaatleri yapmaları nedeniyle, laiklik konusunda toplumda ve basında önemli tartışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Çok partili siyasi yaşama geçişten sonra, 21 Temmuz 1946'da yapılan seçimle yeni kurulmuş olan muhalefet Meclise hiç de küçümsenmeyecek sayıda milletvekili sokmayı başardı. Türkiye'de ilk kez, tek dereceli ve çok partili bir genel seçimle, 450 kişilik Meclis'e, 40'ı Demokrat Parti'den olmak üzere, 50 muhalif milletvekili giriyordu. 14 Mayıs 1950 seçimleri ise, doğrudan doğruya iktidar değişikliğine yol açtı: Demokrat Parti oyların %54,9'unu alarak milletvekillerinin %85,6'sını elde etti. Cumhuriyet Halk Partisi ise, oyların %41'ini alıp milletvekillerinin ancak %14'ünü kazanabildi.[41] Demokrat Parti'nin icraatları bu dönümde uzun süreli tartışmalar olmuştur. Özellikle laiklik karşıtı hareketler çerçevesinde şekillenen tartışmalar bu dönemin en fazla üzerinde konuşulan ve tartışılan konuların başında gelmektedir.

7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti (DP), Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılan kişiler tarafından kurulmuştur. DP dönemi birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu döneme damgasını vuran tartışmaların bir ayağı da laiklik karşıtlığı olmuştur. DP döneminde yapılan bazı faaliyetler, örneğin Arapça ezan yasağının kaldırılması, ilkokullarda seçmeli olan din dersi uygulamasının 50–51 öğrenim yılında zorunlu hale getirilmesi ve ders müfredatına konulması, devlet radyolarında Kuran okutulması gibi faaliyetler yapılan eleştirilerin temellerini oluşturmaktadır. Yine aynı dönemde kuran kurslarının ve Milli Eğitim Bakanlığı nezdinde açılan İmam-Hatip Okullarının sayısında yaşanan artış, Diyanet İşleri Reisliği'nin bütçesinin arttırılması, Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün fonlarının iktidar partisi tarafından arttırılması da benzer eleştirilerin dayanağı olarak kabul edilmektedir.

DP döneminde en ateşli tartışmalar ise bugün bile hala bazı çevreler tarafından başka cümle kalıpları içerisinde ifade edilmeye çalışılan, Başbakan Menderes tarafından

[41] Mümtaz Soysal, **age** , s. 58

yapılan "tutan ve tutmayan devrimler" ya da başka bir anlatımla "halka malolan ve malolmayan devrimler" ayrımı çerçevesinde olmuştur.

Bu çatışmalar ekseninde yaşanılanlar sonucunda ise bu dönemde askeri müdahale yoluyla anayasal düzen bir anlamda askıya alınmış, bunun gerekçesi olarak da resmi kaynaklardan ortamda varolan çatışmalar gösterilmiştir. 27 Mayıs 1960 müdahalesi ile DP iktidarına son verilmiştir. 27 Mayıs müdahalesini izleyen 1961 Anayasası yaşanan gelişmeler neticesinde laiklik ilkesine ve bu ilkenin korunmasına büyük önem vermiştir.

1.3.2.2.2. 1961 Anayasası

27 Mayıs darbesinin ardından "Kurucu Meclis" tarafından 1961 Anayasası hazırlanmıştır. 1961 Anayasası, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ve bunu hazırlayan koşulların bir ürünüdür.

Atatürkçü düşünceye bağlı devrimci ve laik bir düzeni amaç edinen 1961 Anayasası, laikliği demokratik Cumhuriyetin zorunluluğu sayan bir felsefeye sahiptir. 1961 Anayasası ile laikliği anayasada temellenen sekiz ana kanun değiştirilemez kanunlar kapsamına alınmıştır. 1961 Anayasası devletin temel nitelikleri arasında laikliğin de olduğunu anayasal açıdan belirtmekle kalmamakta, konuyu Türkiye'nin siyasi hayatı açısından daha da derinleştirerek madde 57 ile siyasi partilerin laiklik ilkesine uyma zorunluluğuna vurgu yapıyordu.

27 Mayıs hareketinin en belirgin özelliği, anayasanın yapılmasını bir bilim işi olarak sayılmasıdır.[42] Bu nedenle İstanbul Üniversitesi'nden bir grup öğretim üyesi[43] yeni bir anayasanın yapılması için belirttikleri esaslarını toplayarak 28 Mayıs 1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi'ne sundular.

[42] Mümtaz Soysal, age , s. 67
[43] Esasları saptayan ve Milli Birlik Komitesine sunan öğretim görevlilerinin isimleri şunlardır: Sıdık Sami Onar, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Ragıp Sarıca, Naci Şensoy, Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli

1924 ve 1961 Anayasaları arasında belki de en önemli başkalık, ulusal egemenliğin kullanılışında TBMM'nin yeriyle ilgilidir. "TBMM, milletin yegane ve hakiki mümessili olup millet namına hakkı hakimiyeti istimal eder" diyen 1924 Anayasasına karşılık, 1961 Anayasası, "Millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır" demekte, 1982 Anayasası da hemen hemen aynı sözlerle (Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır) bu ilkeyi tekrarlamaktadır. [44] 1960'a kadarki Türk anayasa hayatında meclis üstünlüğü ilke edinilmişti. Ancak 1961 Anayasasının 8. maddesi olan "Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır" denilerek anayasa TBMM ve tüm organların üzerine çıkartılmıştır.

1961 Anayasası, anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesini ve bunları sağlayacak bütün pratik malzemeyi getiren ilk anayasamızdır. Bu onun birinci ve belki de en önemli özelliğidir. 1961 Anayasasının ikinci büyük katkısı devlet iktidarının ve egemenliğin kullanılışının çeşitli organ ve kurumlar arasında dağıtılması ve bunlar arasında karşılıklı fren ve dengeler oluşturularak tam anlamıyla olmasa dahi kuvvetler ayrılığı ilkesinin hayata geçirilmesidir. 1961 anayasası yargı bağımsızlığı, özerk kurumlar dengelemesi, asıl önemlisi anayasanın üstünlüğü ve demokratik hukuk devleti ilkelerini güvenceye bağlamasıyla tam bir ileri adımdı.[45]

1961 Anayasası, Türkiye Devleti'nin bir cumhuriyet olduğu ifade edilerek ikinci maddesinde, bu cumhuriyetin, insan haklarına dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu açıklanıyordu.

Din ve vicdan özgürlüğünü teminat altına alan 1961 Anayasasının 19. maddesi şöyle demektedir:

[44] Mümtaz Soysal, **age** , s. 47
[45] Bülent Tanör, **İki Anayasa 1961 ve 1982**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, 1986, s. 19, 23, 129

"Herkes, vicdan ve dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kamu düzenine veya genel ahlaka veya bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dini ayin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse, dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz. Din, eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır. Kimse, Devletin sosyal, iktisadi, siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yolda kışkırtan gerçek ve tüzel kişiler hakkında, kanunun gösterdiği hükümler uygulanır ve siyasi partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır"

27 Mayıs ve 1961 Anayasasıyla oluşan ve sıçrama kaydeden siyasal sistem, demokrasiyi sırf bir oy verme işi ya da sadece devlet katında cereyan eden bir olay olmaktan çıkarmıştır. Parlamento ve hükümet, politikacı ve milletvekili, "siyasal" üzerinden kurdukları tekeli ve ipoteği kaybetmişlerdir. Türkiye bu dönemde; baskı grupları, siyasetleşen kamuoyu, yeni siyasal partileri ile "katılımcı demokrasi"nin kapısından içeri girmektedir. Bunlar aslında, halkın siyaset sahnesinde aktif bir unsur olarak, geleneksel aktörlerin yanında yer alması demektir. Böylece halkın ve özellikle "çalışan kesimlerin de dahi olduğu yeni bir consensus oluşmuştur."[46]

Bu dönemde yapılan tartışmaların ana çerçevesinde olan görüşlerden birisi de 1961 Anayasasının Türkiye için bol bir elbise gibi olduğu, yani bu anayasada verilen geniş hak ve özgürlükler neticesinde devletin güçsüzleştirildiği belirtilmektedir. Bu iddia ise özellikle 1980 yıllarından gerçekleşen olaylar neticesinde daha da güçlenmiş bir şekilde ortaya konulmaya ve yüksek sesle ifade edilmeye başlanmıştır.

[46] E. Adıgüzel, **"Türkiye'de Çok Partili Rejimin Dayanıklılığı ve Temeli**", Saçak, 15 Nisan 1985, s. 13, Akt. Bülent Tanör, **a.g.y**, s. 83

1980'lere doğru yaşanan gelişmeler neticesinde artan şiddet olaylarında devletin güçsüz kaldığı ve bu şiddet olaylarını bastıramadığı tezi çerçevesinde hareket eden bu yaklaşıma göre, 1961 Anayasası artan şiddet olaylarını bastıramayan devlet erkinin elini kolunu bağlamıştır. Yani devletin şiddeti bastırmaması otorite zaafı yerine bizzat anayasanın kendisine bağlanmış ve bundan dolayı derin ve geniş çaplı anayasa değişiklikleri gelişen koşullarla birlikte tartışılmaya başlanmıştır.

12 Mart döneminde verilen muhtıra ile birlikte anayasaya olan eleştiriler daha şiddetli bir biçimde dile getirilmeye başlanmıştır. 12 Mart rejimi döneminde anayasada üç kez değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerin ana amacı ise devlet otoritesini güçlendirmek fikrini anayasaya yerleştirmekti. Bu değişiklikler ise 1961 Anayasasının fazla özgürlükçü olduğu yönünde düşünülen maddeleri ile ilgili yapılacaktı.

Bu eleştirilerin en yoğun olarak yöneltildiği kurumlar ise üniversiteler, memur sendikaları ve idari yargıydı. Yeni bir anayasa fikri ile ortaya atılan düşünceler daha sonraları anayasaya sınırlı müdahale fikrine dönüşmüş, bu ise anayasada daha önce de belirttiğimiz gibi anayasa değişikliklerine gidilmesine yol açmıştır.

12 Mart ile mevcut anayasada değişiklik yapılması fikri sadece bir görüş olarak yer almamakta, bu fikre somut bir program olarak da amaçlar arasında yer verilmektedir. Müdahale ile birlikte de TSK bünyesinde kurulan "Planlama Grubu" ile çalışmalara başlanmıştır. Uygulamaya konulan sıkıyönetim ile siyasetçilere ve basına getirilen kısıtlamalar, anayasa değişikliklerinin kolay bir şekilde yapılmasını sağlamıştır.

Anayasada yapılan değişiklikler, devlet iktidarını düzenleyen bölümler ile temel hak ve özgürlükleri düzenlenmesi yönünde olmuştur. Burada yapılan değişikliklerle askeri alan belli özerkliklere kavuşturulmuş, askeri yargının alanı genişletilmiş, bu işlemler Danıştay'dan alınarak yeni kurulan Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'ne devredilmiştir. Yine aynı değişikliklerle yasama gerilemiş, yürütme güçlendirilmiştir. Bunun yanı sıra kişi temel hak ve özgürlüklerininin kapsamı daraltılarak devlet otoritesi genişletilmiştir. Yani 1961 anayasasının kişi hak ve özgürlükleri bölümünün

özünü oluşturan özgürlük, kural olmaktan çıkmış yerine istisna kabul edilen sınırlama getirilmiştir.
1980 müdahalesiyle birlikte yeni bir anayasa yapılması sürecine girilmiş ancak bu süreç anayasalcılığın özü olan devlet iktidarının sınırlandırılması, özgürlüklerin ve demokrasinin korunarak pekiştirilmesini değil devlet otoritesinin geliştirilmesini esas almıştır.

1.3.2.2.3. 1982 Anayasası

12 Eylül darbesi ardından tüm yetkilileri elinde toplayan Milli Güvenlik Konseyi, 27 Ekim 1980 tarih ve 2324 sayılı "Anayasa Düzeni Hakkında Kanun" ile Türkiye'ye yeni anayasasını kazandırmıştır. 1982 Anayasasının ana belirleyenlerinden birisi ise dönemin şartları da dikkate alındığında "laiklik" olmuştur. Bu anayasanın içeriği ile laiklik bireyler ve devlet kurumları için bağlayıcı bir devlet ideolojisi niteliğine büründürülmüştür.

1982 Anayasası da diğer birçok anayasada olduğu gibi bir tepki anayasasıdır. Tük Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasının ardından oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi (MGK), yaşanan şiddet olaylarını ve istikrarsız ortamı ele alarak, devlet otoritesini güçlendirecek köklü bir hukuksal ve siyasal yeniden yapılanmayı gerçekleştirme hedefini yaptığı açıklamalarla ortaya koymuştur.

Org. Kenan Evren, 12 Eylül 1980 müdahalesini açıklayan ilk konuşmasında, "hukuk devleti" kavramının yalnız "kişilerin müdafaası"na, "kuvvetler ayrılığı" ilkesinin de "kuvvetler çatışması"na dönüştüğünü ileri sürerek, "tam bir otorite boşluğu"ndan söz ediyor ve anayasal kuruluşları suçluyordu. Evren bu konuşmasında ve daha sonraki basın toplantısında, 12 Eylül harekatının amaçlarını sayarken ilk dört sırayı devletin gücünün pekiştirilmesine veriyor, "hür, demokratik parlamenter rejimin şimdi olduğu gibi dejenere edilmesine ve tıkanmasına mani olucu… bir anayasa"nın yapılmasından söz ediyor, "milli dayanışmayı ön plana alan… bir yönetim"e duyulan ihtiyacı vurguluyordu. Aynı yönde, Kurucu Meclis Hakkında Kanun'da da yeni anayasanın sahip olması gereken felsefe açıklanırken, devletin ve milletin bütünlüğü,

milli dayanışma, toplumun huzuru gibi kavramlara ilk başta yer verilmiştir. Daha sonra Kenan Evren de bütün "anayasa tasarısını tanıtma" konuşmalarında yeni bir anayasanın hazırlanmasını gerekli kılan nedenler arasında birinci yeri otorite ihtiyacına tanıyacaktı.[47] 1961 Anayasasının neden olduğu karmaşık ortam nedeniyle askeri müdahalenin yapıldığını belirten komutanlar, 1961 Anayasasının yerine yeni bir Anayasa yapılması gerekliliğini ortaya koymuşlar, yaşananların sorumlusu olarak 1961 Anayasasını göstermişlerdir. Yeni anayasanın dinamiğini işte bu yaklaşım tarzı oluşturmaktadır.

12 Mart ile birlikte TSK tarafından hükümet ve parlamentonun varlıklarına son verilmiş, tüm siyasi partiler feshedilerek ülkedeki faaliyetleri durdurulmuştur. Tüm üyeleri askeri rejim tarafından atanan Danışma Meclisi kurularak anayasa tasarısı hazırlığına başlanmıştır. Hazırlanan tasarı halkoylamasına sunulmuş ve büyük bir çoğunlukla kabul edilmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, halkoylamasının yapıldığı ortamın ne kadar demokratik olup olmadığı ile ilgilidir. Tüm siyasi faaliyetlerin durdurulduğu, hazırlanan taslakla ilgili olarak olumsuz yorumların yapılmasının önüne geçildiği bir dönemde kamuoyuna sunulan taslağın onaylanmasının ne kadar demokratik olduğu tartışılır. Böyle bir ortamda yapılan halkoylamasının geçerliliği, daha doğrusu 1982 Anayasasına sağladığı meşruiyet bugün dahi tartışılmaktadır.

Anayasa birinci maddesinde Türkiye Devletinin bir "Cumhuriyet" olduğunu belirtip ikinci maddesinde bu Cumhuriyetin niteliklerini saymaktadır: "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir"[48]

Bu dinamikler ile birlikte, özgürlüklere sınırlandırmalar getirilirken devlet otoritesi güçlendirilmiştir. Bu çalışmamızın başında da belirttiğimiz anayasalcı düşüncesine de ters bir yaklaşım tarzıydı. 1982 Anayasası, çağdaş anayasacılık düşüncesine

[47] Bülent Tanör, **agy**, s. 97,98
[48] Mümtaz Soysal, **age**, s. 172

uymayan bir şekilde, bireyi devlet karşısında korumak yerini devleti birey karşısında korumayı ve güçlendirmeyi kendisine öncelik edinmiştir.

1961 ve 1982 Anayasalarında, lâiklik konusuna geniş yer ayrılarak laikliği koruyucu düzenlemeler getirilmiştir. 1982 Anayasası'nın 2. ve 4. maddelerine göre lâiklik, cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olup, değiştirilemez, değiştirilmesi teklif dahi edilemez. Madde 2. Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir. Madde 4. Anayasanın 1 inci Maddesindeki Devletin seklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile. 2. Maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3. maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez. 5. maddede[49] lâik cumhuriyeti korumak, devletin temel amaç ve görevleri arasında sayılmıştır. 6. madde[50] ise, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu düzenleyerek, ilahi değil beşeri egemenlik anlayışını ortaya koymuştur.

Yine 1982 Anayasasında cumhuriyetin nitelikleri arasında bulunan laikliğin, "değiştirilemez, değiştirilmesi teklif dahi olunamaz" şeklindeki maddede de yer alması, bu ilkenin cumhuriyetin vazgeçilemez bir temeli olduğu görüşünü benimsetir. Anayasada yer alan laiklik ilkesine gereğince, kutsal olan din duyguları, devlet ve din işlerine kesinlikle karıştırılmamalıdır.

Yeni anayasa ile birlikte yargı yürütme karşısındaki bağımsızlığını kaybetmiş, Yargıtay hariç tüm yüksek mahkemelerin yargıç, hakim ve savcılarının büyük bir bölümünün Cumhurbaşkanı tarafından atanması sağlanmıştır. Yeni anayasa sisteminde anayasa yargısı da denetim altına alınmıştır.

[49] Madde 5. Devletin temel amaç ve görevleri, Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

[50] Madde 6, Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir. Türk Milleti, egemenliğini Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz.

Böylece yeni sistemde anayasa yargısı hem denetim altına alınmış hem de kendisine başvuracaklar bakımından daraltılmış, bireyler, partiler, milletvekilleri esaslı surette dışlanmış, genel ve serbest başvuru olanağı bir tek Cumhurbaşkanına verilmiştir. Bu durumda artık anayasa yargısının işlevi, genel olarak, muhalefet güçlerini veya temel hak ve hürriyetleri koruyup güvence altında bulundurmaktan ziyade Cumhurbaşkanı'nın benimsediği çoğunluk iktidarının, onu tuttuğu sürece ve ölçüde, yasama düzenlemelerini serbestçe yapmasını sağlayamaya yarayabilir niteliktedir.[51]

1982 anayasası ile birey hak ve özgürlüklerinde serbestliğin değil sınırlamaların hakim ideoloji olarak benimsendiği görülmektedir. Bu anayasa siyaseti tedirginlik yaratan bir durum olarak ele almış, bu nedenle de siyaset faaliyetlere belli yasaklar getirmiştir. Bu yasa maddelerinde her ne kadar günümüzde belirli esneklikler anayasa değişiklikleri ile sağlanmış olsa da bu tip maddelerin 82 Anayasasında bulunması bu anayasanın felsefesinin anlaşılması için önem kazanmaktadır.

1.4 1980 Sonrası Anayasa Tartışmaları

Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından yapılan "Sivil Anayasa" tartışmaları ülkemizde zaten varolan yeni anayasa tartışmalarına aktiflik kazandırmıştır. 1982 Anayasası'nın yapılan askeri müdahalenin izlerini taşıdığının düşünülmesi ve gelişen Türkiye'nin AB yolunda ilerlemesi nedeniyle yeni ve çağın gereklerine uyan bir anayasa yapım önerileri daha önceki yıllarda da gündemi meşgul etmiştir.

Anayasa, adından da anlaşılacağı gibi yasalar hiyerarşisinde en tepede bulunur. Anayasanın anlamı, devletin gücünün düzenlenişidir. Anayasa, siyasi iktidarları sınırlamaya yönelik kuralları koyar. Anayasalcılık hareketlerinin çıkış noktası da iktidarların sınırlandırılmasıdır. Anayasalar, devletin en yüksek konumunda olan kişilerin dahi belli kurallar çerçevesinde hareket etmesini sağlamaya yönelik koyulan kurallardır. Özetle, yasalar yurttaşların tabi oldukları kuralları koyarken, anayasalar

[51] L. Duran, **Türkiye'de Anayasa Yargısının İşlevi ve Konumu**, Amme İdaresi Dergisi, c. 17, sayı 3, Eylül 1984, Akt. Bülent Tanör, **agy**, s. 119

siyasi iktidarların tabi oldukları kuralları koyarlar. Bu nedenle anayasalar ile ilgili yapılan tartışmalar toplumsal yaşamada yankısını hemen bulurlar.

1982 Anayasası'nda 2001 yılında yapılan geniş kapsamlı değişikliklere rağmen yine de ülkede yeni bir anayasanın gerekli olduğu düşüncesi değişmemiştir. Ülkemizde 80 sonrası yapılan anayasa tartışmalarını ele aldığımızda düşünür, partiler ve sivil toplum örgütlerinin hükümete çeşitli anayasa önerilerini taslak şeklinde hazırlayarak sunduklarını görmekteyiz. 2001 yılında anayasada yapılan değişikliklerden önce Zafer Üskül bir anayasa taslağı hazırlayarak dönemin hükümetine sunmuştur. Yine Avukat Atilla Coşkun'un hazırladığı Anayasa değişikliği önerileri Sosyalist Birlik Partisi (SBB) tarafından yayınlanmıştır.

Kapsamlı anayasa değişiklikleri ya da yeni anayasa önerileri sadece siyasi partilerle sınırlı kalmamış, çeşitli meslek birlikleri de anayasa taslakları hazırlamışlardır. Bunların ilki TÜSİAD adına görevlendirilen Prof. Dr. Erdoğan Teziç'in başkanlığında dokuz kişilik bir bilim kurulunun hazırladığı Anayasa önerisidir. Teziç başkanlığındaki çalışma grubu, özellikle kişi hak ve özgürlüklerde devletin lehine olan sınırlandırmalar üzerinde durarak yeni bir anayasa önerisi sunmuştur. TÜSİAD anayasa çalışmaları konusunda en aktif kuruluşlardan birisidir. Bu meslek birliği "Sivil Anayasa" tartışmalarında da bir rapor hazırlayarak yeni anayasanın ve bu anayasa taslağının hazırlanma sürecinin nasıl olması gerektiği ile ilgili düşüncelerini açıklamıştır. Yine aynı kuruluş yaptığı bir toplantıda "Anayasa Konvansiyonu" önerisini yeni anayasa yapımı için önererek dikkatleri üzerine çekmiştir. Anayasa Konvansiyonu ile ilgili olarak genel bilgiler çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Bu gelişmelere paralel olarak yine 2000 yılında Türkiye Barolar Birliği, kısa adıyla TBB, yeni bir anayasa yapımı için girişimlerde bulunarak anayasa yapımı için çalışmalar başladı. TBB Başkanı Prof. Eralp Özgen'in çağrısı üzerine oluşturulan grup, 2001 yılında 110 sayfalık bir metin hazırlayarak kamuoyunun tartışmasına sundular. "Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi" adını taşıyan metinde özellikle kişi hak ve özgürlüklerinin kapsamının genişletilmesi ve yurttaşlık kavramı üzerinde

belli değişikliklere gidildi. Bu metin 2003 yılından itibaren güncellenmekte ve siyasi iradelere sunulmaktadır. 2007 yılında, yani "Sivil Anayasa" tartışmalarının en yoğunlaştığı dönemde de, TBB anayasa önerisini güncelleyerek AKP'nin geliştirdiği anayasa taslağı ile birlikte tartışmalara sunmuştur.

Belirli bir zamanda bir toplumda kurucu kudret hukuksal düşünceyi temsil eden kişi ve grupta somutlaşmaktadır. Sık sık fiili iktidarlar bu düşüncenin onlarda tecelli ettiğini ileri sürerek anayasa yapma yetkisini kendilerinde bulurlar.[52] Bu nedenle AK Parti'nin 22 Temmuz seçim beyannamesinde yeni anayasanın parametrelerinin yer alması ile başlayan tartışmalar, uzun süre Türkiye gündemini meşgul etti ve etmeye de devam ediyor. Yeni bir anayasa gerekliliğine seçim beyannamelerinde vurgu yapan ise sadece AKP olmamış, bunun yanı sıra Milliyetçi Halk Parti (MHP) ve Demokrat Parti (DP) de yeni anayasa yapılacağı taahhüdünü seçmen kitlelerine duyurmuşlardır.

Seçim beyannamesinin sunuş bölümünde, "22 Temmuz'da yaşayacağımız genel seçim, AK Parti için milletten aldığımız vekâletin yenilenmesi, milletten aldığı güç ve desteğin tazelenmesi anlamını taşıyacaktır" denilerek iktidarın pekiştirilmesinin önemine dikkat çekilmektedir. 22 Temmuz seçimleri ile birlikte önemli bir başarı kazanarak bu isteğini gerçekleştiren Adalet ve Kalkınma Partisi, beyannamesinde yer alan vaatleri gerçekleştirmek için seçimin hemen ertesinde harekete geçmiştir. Zaten AKP, anayasa ile ilgili yapılacak olan değişikliğin ilk sinyallerini çok daha erken tarihlerde vermişti. "Nice Ak yıllara" denilerek başlayan AKP'nin seçim beyannamesinde "Demokrasi ve Hukuk Devleti" başlıklı ilk bölümünde yeni anayasa gerekliliği ile ilgili olarak şunlar yazılmaktadır:

"Cumhuriyetimizin 100. yılına yaklaşılırken, ülkemiz sivil bir uzlaşma anayasasını hak etmektedir. Partimiz, yeni anayasanın devlet-toplum-birey arasındaki ilişkileri hak, özgürlük ve sorumluluk temelinde düzenleyen bir toplumsal sözleşme niteliğinde olmasından yanadır.

[52] Esat Çam, **age**, s. 372

Yeni anayasa, Cumhuriyetimizin değiştirilemez temel nitelikleri olan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerini tam olarak hayata geçirmeli, bireylerin haklarını en etkili şekilde korumalı, temel hak ve özgürlükleri 'İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ve 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin getirdiği ilke ve standartlarda güvence altına almalıdır. Hazırlanacak yeni anayasa, kısa, öz ve açık olmalı; yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkiler parlamenter sistem esas alınarak açık, net ve anlaşılabilir bir şekilde belirlenmeli; bu çerçevede Cumhurbaşkanının konumu ve yetkileri yeniden tanımlanmalı; temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçişle sağlanmalıdır. Yeni Anayasa en geniş toplumsal uzlaşmayla hazırlanmalıdır."

Yeni anayasa gerekliliğini bu sözcükler ile ifade eden AKP'nin konuya yaklaşımının sadece bir seçim vaadi olarak değil, gereklilik olarak ele alındığı anlaşılmaktadır. Bu ise, hem beyannamede yeni anayasa gerekliliğine ilk sırada yer verilmesi hem de hazırlanacak olan yeni anayasanın içeriğinin açıklamada net bir şekilde yer almasından anlaşılabilir.

Çalışmamız açısından bu bölümde hala tartışılmaya devam edilen ve bizzat iktidar partisi tarafından "sivil" olarak lanse edilen yeni anayasa çalışmalarının beraberinde getirdiği tartışmalar irdelenmeye çalışılacaktır. Bu anlamda tartışmaların yoğunlaştığı konular ele alınmaya çalışılacaktır. Anayasa tartışmalarının irdelenmesinin amacı hem konuya açıklık getirmek, hem de köşe yazılarında inceleyeceğimiz sivil anayasa ile ilgili tartışmalar ile ilgili olarak genel bir bilgiye sahip olmaktır.

Yeni anayasa taslağı ve bu taslağın hazırlanma süreci beraberinde bazı eleştirileri de getirmiştir. Bu eleştirilerin en fazla yoğunlaştığı konulardan birisi ise anayasayı yapan kurulun meşruluğu ile yine anayasa taslağının hiçbir toplumsal sözleşme zeminine oturmayan bir şekilde "kapalı kapılar ardında" yapılması olmuştur. Diğer bir tartışma unsuru ise AKP'nin siyasi geçmişinde olan "Milli Görüş" kimliğinin

yeni anayasaya yansıma endişesidir. Bu nedenle tartışmalar anayasa taslağının içeriğinden çok taslağın AKP Anayasası olup olmayacağı yönünde olmuştur.

Tüm bu geçmiş nedeniyle AK Parti'ye ve partinin yaptığı tüm icraatlarına şüpheyle yaklaşılmış ve takip edilmiştir. Bu anlamda basının da denetim ve eleştiri görevi ile devreye girdiğini söylemekte fayda vardır. Parti yetkililerinin her defasında "Biz Milli Görüş gömleğini çıkardık" sözlerini sarf etmesinin altında yatan neden de budur. Her fırsatta partinin laikliğin teminatı olduğunu belirtilmesi, demokrasinin daha önceki söylemleri doğrultusunda kendileri için artık bir araç değil amaç olduğunun dile getirilmesi de yine bu nedenledir. Kendisini çoğulcu demokrasi yanlısı olarak ifade eden AKP'nin konu ile ilgili olarak kendisine yapılan eleştiriler konusunda gösterdiği tepkiler ise tartışmanın bir diğer ayağını oluşturmaktadır.

AKP tarafından "Sivil Anayasa" olarak adlandırılan yeni anayasa çalışmaları, seçimlerin hemen ertesinde ülke gündeminin kilitlendiği Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından gündeme gelerek tartışılmaya başlanmıştır. Burada dikkat çekilmesi gereken ve yine en fazla üzerinde durulan konulardan birisi de yeni anayasaya eklemlenen ve kamuya bu şekilde sunulan "Sivil" kelimesidir. Yeni anayasaya atfedilen sivillik ile kastedilen ise, yeni anayasanın tam bir halk iradesi ile yapılacağı ve Kurucu Meclis yerine halkın oyuyla iktidara gelmiş bir partinin başını çektiği çalışma grubu tarafından hazırlanmasıdır. Öncelikli olarak tartışılması gereken en önemli noktalardan birisi bizce "Sivil Anayasa" ile ne kastedilmek olduğudur. Bu kavrama Yeni Şafak Gazetesi yazarı Birol Akgün şu açıklamayı getirmektedir:

"Öncelikle belirtmek gerekir ki, siyaset bilimi literatüründe sivil anayasadan çok sivil toplum tartışmalarının daha uzun bir geçmişi vardır. Sivil anayasa biraz da bize özgü bir kavramdır ve Türk siyasi lügatine da sivil toplum tartışmalarının bir sonucu ve siyasi bir türevi olarak girmiştir. Bizde kullanıldığı şekliyle sivil anayasanın batıdaki karşılığı olsa olsa 'demokratik anayasa' ya da ' özgürlükçü anayasa' olabilir. Zira bizdeki tartışmalarda dikatomik bir ayrım yapıldığında 'sivil anayasa' daha çok 'askeri anayasanın' karşıtı olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda siyaset bilimi

anlamında 'askeri anayasanın' karşılığı da 'otoriter anayasa' ya da anayasa hukuku anlamında otoriter içeriği ağır basan kazuistik (düzenleyici) anayasa olabilir. Ancak 'sivil anayasa' kavramının bizde kolayca yaygın kabul görmesinin sosyolojik ve tarihi temellerinin bulunduğunu ve ülkemizdeki sivil toplum tartışmalarıyla da yakın ilgisi olduğunu belirtmek gerekir."[53]

Görüldüğü üzere Selçuk Üniversitesi Öğretim Üyesi Birol Akgün "sivil anayasa"nın açılımını askeri olmayan ile özdeşleştirerek yapmaktadır. Bu yaklaşım ise AKP'nin yaklaşımı ile paralellik göstermektedir. Anayasanın sivilliği toplumsal bir uzlaşma belgesi olmasından gelmektedir, dolayısıyla yeni hazırlanan anayasanın referandum sonucuna göre kabul edilmesi de bu anlayışa uygundur. Yeni hazırlanacak olan anayasa 1982 Anayasası gibi bir 'askeri anayasa' değil, toplumsal uzlaşma belgesi olacaktır.

Anayasalar farklı şekillerde kabul edilebilirler. Ancak konumuz çerçevesinde tartışmaya açacağımız konu, daha öncede belirttiğimiz gibi anayasanın kabulünün halkoylamasına sunulması yoluyla, anayasaya meşruiyet kazandırılmasıdır.

Eğer bir anayasa halkoylamasına sunulmadan, bir kurucu meclis veya kurucu meclis işlevi gören normal bir meclis tarafından kabul edilip yürürlüğe giriyorsa, bu durumda anayasa yapıcıların gerçekten siyasi sistemdeki büyük grupları temsil etme yeteneğine sahip olup olmadığına bakılır. Toplumdaki önemli kesimleri temsil yeteneği ve yetkisine sahip olduğu varsayılan bir meclis tarafından yapılan bir anayasanın, kabulüne ilişkin oylama, siyasi sistemdeki önemli grupların o anayasaya verdiği desteği yansıtır.

Yeni anayasa yapım süreci ile ilgili olarak yapılan belli başlı tartışmalara bakıldığında bazı genellemelere gidilebilmektedir. Bu genellemelere örnek olarak sivil anayasanın bir kurucu meclis tarafından değil TBMM'nde iktidar partisi olarak yer alan Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından yapılacak olması verilebilir. Yapılan

[53] Yeni Şafak, **Sivil Anayasa**, 07.10.2007

tartışmaların temelinde anayasanın kurucu meclis ile birlikte mi yapılacağı yoksa bizzat halkın oyuyla başa gelenlerin oluşturduğu TBMM tarafından mı – ki bu anayasa tartışmalarında bunun anlamı anayasanın geçmesi için yeterli oya sahip olan iktidar partisi AKP'dir –hazırlanabileceğidir. Bu açıdan bakıldığında genel bir bilgi vermek gerekirse, çalışmamızın ilk bölümünde de ayrıntılı bir şekilde ele aldığımız gibi 1921 ve 1924 Anayasaları da TBMM tarafından hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. 1961 ve 1982 Anayasaları ise kurucu meclis yöntemi ile hazırlanmıştır.

Kendilerini AKP söylemine karşıt bir konumda olarak nitelendirenler için anayasanın siyasi amacı ve ideolojisi olmayan bağımsızlar tarafından yapılması anayasalcılık özünün yeni taslak metinde yansıtılması için gerekli olmaktadır. AKP'nin istediği ve yine AKP'nin son şeklini verdiği bir anayasanın Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olması mümkün değildir.

Bir görüşe Kurucu Meclis anayasanın sivilliği ile net bir paralellik içerisindedir çünkü Kurucu Meclis ile anayasa iktidarın siyasi bakış açkısından soyutlanır. Diğer bir görüşe göre ise kurucu meclis, çoğu zaman olağanüstü dönemlerde başvurulan bir anayasa yapım yöntemidir.

Bunun dışında ülkenin ilk sivil anayasası olarak duyurulan yeni anayasa çalışmaları kapsamında hazırlanacak olan anayasa taslağından sonra, toplumun tüm kesimlerini temsil eden sivil toplum kuruluşlarının görüşleri doğrultusunda anayasada gerekli değişikliklerin yapılması için gerekli münazaraların yapılacağı açıklanmıştı. Bu sayede tam bir katılım sonucu hazırlanacak olan anayasanın, Türkiye'nin tek sivil anayasasının meşrutiyeti daha da perçinlenmek istenmiştir.

Yine sivilliğe ilişkin başka bir konu ise, yeni anayasanın tam anlamıyla bir "toplumsal sözleşme" niteliğine uygun olarak yapılacağının bildirilmesidir. Bunun yolu olarak da yeni anayasa taslağının kamuoyuna açıklanarak taslak üzerinde özellikle sivil toplum kuruluşları önderliğinde tartışmaların yapılmasının sağlanması ile anayasanın tüm kesimlerin ihtiyaçlarına cevap vermeye uygun hale getirilmesinden bahsedilmektedir. Bu yol ile yeni anayasanın sivilliğine vurgu

yapılmakta, Türkiye'de ilk defa sivil kafaların hazırladığı bir anayasa metninin oluşturulacağı belirtiliyordu.

Hazırlanan taslağın kamuoyunun tartışmasına sunulması, sivil toplum kuruluşlarının anayasa taslağını incelemesi ve taslakla ilgili olarak görüşlerini ortaya koymaları sonucunda bazı değişikliklere gidilmesinin mümkün olduğunun belirtilmesi yoluyla referanduma sunulacak olan taslağın toplumsal mutabakat yoluyla yapılacağı düşüncesi pekiştirilmeye çalışılmıştır. Ancak yine bu dönemde Başbakan ve AKP Genel Başkanı Erdoğan'ın taslak ile ilgili görüş bildiren üniversite rektörlerine yüklenmesi yeni anayasa ile ilgili olarak bir baskı olarak nitelendirilmiş, yazılı basında Erdoğan'ın yaklaşımı kendisine bazı gazetelerde olumsuz bir şekilde bazı gazetelerde ise olumlu bir çerçeve içerisinde verilen haberlerle kendisine yer bulmuştur.

Referandum bir konu ile ilgili olarak karar verebilmek için halkoylamasına gidilmesi demektir. Yazılı olsun ya da olmasın tüm anayasalar bağlı oldukları devletlerin siyasi varlıklarının belgeleridir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından sivil anayasa tartışmaları ile başka bir krizsel gündeme sürüklenen Türkiye'de, konu çerçevesinde yapılan tartışmaların en temel özelliği ise anayasa yapım süreci ve yeni anayasanın içeriği ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti'ne değil AKP'ye mal olmuş bir anayasa olma endişesidir. AKP Anayasası ile anlatılmak istenen ise, anayasanın içeriğinin iktidar partisi tarafından şekillendirilmesi endişesidir.

Tartışmalı maddelerle ilgili olarak toplumun hemen hemen tüm kesimlerinden tepki gelmiş, bu tepkiler de yine yazılı basında yer almıştır. TÜSİAD Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ, anayasa tartışmalarında laiklik konusunun ön plana çıkmasının bazı hükümet üyelerinin geçmiş dönemlerdeki söylemlerinden kaynaklandığını vurgulayarak hükümetin laiklik konusunda toplumun kaygılarını gidermesi gerektiğini belirtmiştir. Yaşanılan gerginlik yaratan tartışmalar neticesinde tartışmaların kilitleneceğini ve demokratik, çağdaş bir anayasanın önünün kapanacağını belirten Yalçındağ'ın açıklamaları basında Türkiye'nin ekonomi

alanındaki en önemli kuruluşundan anayasa çalışmaları ile ilgili alınan bir uyarı şeklinde yer almıştır.

Daha sonra yaşanan gelişmelerde ise TÜSİAD anayasa tartışmalarının merkezinde yer almaya devam etmiştir. Bu kuruluş hükümete Yüksek İstiare Kurulu toplantısında "Anayasa Konvansiyonu" önerisinde bulunmuş ve geniş tabanlı bir katılımla gerçekleştirilecek olan anayasa çalışmalarının toplumsal ve siyasal gerginliklerin aşılması yönünde önemli bir adım olacağını belirtmiştir. Anayasa Konvansiyonu fikrini ortaya atan Yalçındağ'a göre bu yapı ile kamuoyunun hazırlanacak olan anayasayı kabullenmesi daha kolay olacak ve daha önceki girişimlerde olduğu gibi yaşanabilecek muhtemel krizlerin de önüne geçilebilecektir. Toplumsal uzlaşma metni olma özelliğini bir anayasanın ancak bu şekilde kazanacağını bildiren Yalçındağ, bu heyette TBMM'nde temsil edilen siyasi partilerin temsilcileri heyetin beşte üçünü oluşturacağını belirtmiştir. Kurumsal çoğunluğun sağlanması için anayasal düzenin temelinde yer alan yargı organlarının temsilcileri ve yine toplumsal çoğulculuğun sağlanması amacıyla sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile anayasa hukukçuları yer alacaktır.

Anayasanın meşrutiyeti dışında yeni anayasanın tam bir toplumsal sözleşme olarak hazırlanması için verilen diğer bir öneri ise toplumdaki tüm kesimlerin görüşlerinin alınmasıydı. Bu amaçla, sivil anayasa ile ilgili ilk çalışmalar yapıldığında bu çalışmaların kapalı kapılar ardında değil, geniş kesimli tam bir katılım ile yapılacağı bildirilmişti. Ana taslak üzerinde çalışmalar bittikten sonra yine aynı taslak üzerinde toplumun en geniş kesimlerini temsil eden çeşitli kurum ve kuruluşların anayasayı tartışacağı ve eksik ve/veya yanlış kısımların düzeltilmesi yoluna gidileceği açıklanmıştır. Buna rağmen adı sivil anayasa olmasına rağmen taslağın kamuoyuna açıklanmaması, çalışmanın sivil toplumdan gizli yürütüldüğü eleştirilerine yol açtı.

Yaşanan tüm gelişmeler ve anayasa değişikliğine ilişkin yapılan çalışmalara getirilen eleştiriler ışığında "sivil anayasa" tartışmaları ülke gündeminde doğal olarak çok büyük bir ses getirmiş, uzun bir süre tartışılmış ve hala da tartışılmaya devam edilmektedir.

2. KİTLE İLETİŞİMİNE FARKLI YAKLAŞIMLAR VE KÖŞE YAZILARINDA SÖYLEM VE İDEOLOJİNİN YENİDEN ÜRETİMİ

Kitle iletişim araçları çerçevesinde yapılan incelemelerin kapitalist düzenin Avrupa'da doğması sonucu ortaya çıkan gazeteler ile başladığı kabul edilmektedir. Kitle İletişimi ile ilgili olarak yapılan çalışmalara bakıldığında birbirinden radikal bir şekilde ayrılan iki ayrı alan olduğu görülür. Bunlardan biri liberal yaklaşım iken bir diğeri ise eleştirel yaklaşımlardır. Çalışmada bu yaklaşımlar liberal ve eleştirel okul olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenecektir. Eleştirel Okul başlığı altında ise Frankfurt Okulu ve kültürel yaklaşımlar verilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın diğer bölümlerinde ise kitle iletişim araçları ile üretilen metinlerle ilgili olarak söylem, ideoloji, iktidar gibi kavramlar üzerinde durulacaktır. Yine çalışmamızın bu bölümünde gazete yazı türü olarak köşe yazıları ve haber metinleri üzerinden verilen anlamlandırma mücadelesi ele alınacaktır.

2.1 Kitle İletişimine Farklı Yaklaşımlar

Bu bölümde kitle iletişim çalışmaları üzerinde durulacaktır. İletişim alanındaki çalışmalar Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920'lerde başlamıştır. 1920, 1930 yıllarında ABD'de başlayan iletişim çalışmaları, iletişim alanından gelen araştırmacılardan ziyade siyaset bilimi gibi diğer bilim dallarından gelen araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bu durum, iletişimin disiplinlerarasılığına da denk düşmektedir. Bu çalışmaların özelliği, iletişim alanından çıkan araştırmacılar tarafından yapılmış olmasa da iletişimi konu alan araştırmalar olmalarıdır.

Bu dönemlerde alanda dönemin şartlarına uygun olarak radyo ve basın tarafından yapılan propaganda ile bunun sonucu olarak çıkan kamuoyu oluşturma gibi konular yer almıştır. Yine bu dönemde kitle iletişim araçlarının insanları etkilemesi üzerinde de araştırmalar yapılmış, bu ise psikoloji ve sosyal psikoloji gibi alanlarda da iletişim ile ilgili çalışmaların verilmesine yol açmıştır.

Bu durum iletişim çalışmalarında davranışçı yaklaşımın özellikle iletişim araçlarının izleyici üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılmasında görgül (ampirik) sınamalara baş vurulmasına yol açmıştır.[54]

Kitle iletişime olan yaklaşımlar iki temel okul çerçevesinde şekillenmektedir. Bunlar liberal ve eleştirel okullardır.

Bu ayrışmaya, iletişimin iki büyük okulunun dikkate değer bulguları ve ürettikleri neden olmuştur. Bu anlayış farklılığını; bir yanda Lazarsfeld ve bürosunun etrafındaki "ampirik okul"un, diğer yanda "eleştirel okul"un ürünleri temsil etmektedir. İlkini, işlevselcilik, pozitivizm, nicel yöntem üzerindeki bir yol karakterize etmektedir. Eleştirel okul mensupları ise iletişimsel eylemi yeniden ele alarak onun toplumsal içeriğini çözümlemeye girişmişlerdir.[55] Eleştirel okulun temelinde Marksist düşünce yatmaktadır. Eleştirel yaklaşıma göre ise kitle iletişim araçları çeşitli sınıfların mücadele içinde oldukları ideolojik alanın bir parçası olarak işlev görmektedir. Marksist anlayış içerisinde konumlandırılan eleştirel yaklaşımlar, kitle iletişim araçlarının en önemli etkisinin ideolojik etki olduğu görüşünü ortaya atarlar.

Eleştirel yaklaşım medyayı bütünleşmiş iktidar ilişkileri sistemi içinde anlamaya çalışmaktadır. Eleştirel yaklaşımlarda kitle iletişim araçları hakim sınıfların ideolojisini yayan bir araç olarak görülmektedir. Kitle iletişim araçlarında gerçek ideolojik yapılanmaya maruz kalarak kurgulanmaktadır. Liberal yaklaşımların haberin gerçekliği yansıtabileceğini belirten açıklamasına karşın eleştirel yaklaşımlar, buna karşı çıkarak haberin gerçeği sunduğu tezini eleştirmektedirler. Eleştirel gelenekten gelen araştırmacılar haber metinlerini bir söylem aracı olarak ele almakta ve yine aynı bakış açısı ile bu metinleri analiz etme yoluna gitmektedirler. Haber metinlerini daha bütünlüklü bir bakış açısı ile ele alan eleştirel yaklaşım,

[54] Levent Yaylagül, **Kitle İletişim Kuramları, Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar**, Ankara, Dipnot Yayınları, , s. 20

[55] Judith Lazar, **"İletişim Bilimi",** Felsefe Ekibi İnternet Dergisi, sayı 9, 2008, (Çevrimiçi), http//felsefeekibi.com, 22 Şubat 2008

haberi, toplumda güç ve iktidar sahibi kişi ve kurumlarının egemenliklerinin yeniden üretildiği söylemler olarak değerlendirmektedirler. Bu sayede toplumda var olan bu egemen söylemler kitle iletişim araçları ile tekrar üretilerek meşrulaştırılmaktadır.

2.1.1 Liberal Yaklaşım

1. Dünya Savaşı ile birlikte iletişimle ilgili olarak propaganda teknikleri ve etki üzerinde yapılan incelemeler artmaya başladı.[56] Bu alanda yapılan çalışmalarda siyaset bilimcilerin ağırlıklı olarak rol oynaması ilk yapılan çalışmaların kitle iletişim araçları ve propaganda ile ilgili olmasında etkili olmuştur. Çalışmalarda bu yolla kamuoyunun oluşumu açıklanmaya çalışılmıştır. Kamuoyunun oluşumunda kitle iletişim araçlarının etkilerinin ve iknanın ele alınması, araştırmaların yönünün sosyal psikoloji gibi alanlara da kaymasına yol açmıştır.

Bunun için bu çalışmalar kitleleri denetleme ve yönetme ihtiyacından kaynaklı olarak ortaya çıkmışlardır. 19. yüzyılın sonundan itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde Chicago Okulu sosyolog ve antropologları, siyaset bilimci Walter Lipman ve Gusteva Le Bon gibi bilim adamlarının çalışmaları bu çabaların örneklerini teşkil eder.[57] Bu gelişmelerin yaşandığı yıllarda kurulduğu kentin adını alan Chicago Okulu, kurulduğu kentin sosyal yapısını inceleyerek çeşitli alanlarda araştırma yapmıştır. 19. yüzyılın sonlarında kurulan okul, modernleşme ve kentleşme gibi süreçleri anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında kitle iletişimi çalışmalarında hem Avrupa'da hem de Amerika'da temel ilgi alanı kamuoyu oluşturulmasında kitle iletişim araçlarının gücü üzerine odaklanıyordu.

Bu dönemde yaşanan gelişmeler nedeniyle toplumsal egemenliğin ve bu egemenliğin devamının sağlanması için kitlelerin kontrolünün önemi artmış, bu da beraberinde kitle iletişim araçlarının insan davranışları üzerindeki etkileri ile yine bu araçların insanları nasıl bir yöntemle ve ne yönde insanları etkilediği ile ilgili olarak yapılan

[56] Korkmaz Alemdar ve İrfan Erdoğan, **Öteki Kuram**, Ankara, Erk Yayınları, 2002, s. 55, 123
[57] Levent Yaylagül , **a.g.e,** s. 32, 34

araştırmalara ilgiyi arttırmıştır. Artan ilgi ise kitle iletişim araştırmalarının bir disiplin haline gelmesini sağlamıştır.

Chicago Okulu; iletişimin sosyal yaşamdaki rolünü belirgin kılarak, toplumsal kurama genel bir yaklaşım geliştirmiştir. Chicago Okulu'nun bildirisi, birkaç nokta nedeniyle iletişime ilişkin araştırmaları çok fazla ilgilendirmektedir. Birincisi; bireyler arası ilişkiler, betimlemeler, toplumsal etkileşimler üzerine vurgu yapan araştırmacılar, bilimsel bir yöntem önermektedirler. Böylece, haberleşmeden ibaret iletişime ilişkin eski araştırmaları derleyip toparlamaktadırlar. Kullandıkları yöntem eklektiktir. Ama onu eskiden bilinmeyen bir açılış karakterize etmektedir. Anketler ve istatistiki verilerin ham sonuçları katılmalı gözlemle genişletilmiştir. İkincisi, iletişime ilişkin araştırmalar, toplumbilim uygulamalarının getirilerinden yararlanma fırsatı bulmuştur. Uygulamalı ve kuramsal araştırmaların kaynaştırılması, iletişim bilimlerinin geleceği açısından çok faydalı bir zemin teşkil etmiştir. Üçüncüsü, Chicago Okulu araştırmacıları iletişimi, salt ileti nakli ile sınırlı tutmamışlardır. Onlar iletişimi, sürekliliği olan ve içinde kültürün inşa edildiği simgesel bir süreç gibi kavramışlardır. Sonuçta onlara göre iletişim, siyasette, göreneklerde, törelerde, kurallarda, sanatta, mimaride kendini göstermektedir. Onların anlayışına göre iletişim, kamusal yaşamda merkezi bir yer tutmakta ve tümüyle özel bir gözcü konumunda bulunmaktadır.[58]

Chicago Okulu üyelerinin iletişim bilimleriyle ilgisi, bunların toplumsal yaşamı bir etkileşim sistemi olarak görmelerinden kaynaklanır. Toplumsal yaşamda kolektif faaliyetler, kültür aracılığıyla dille kuşaktan kuşağa aktarılan simgesel ve moral bir dünyada gerçekleşir. Toplumsal ilişkilerin iletişim aracılığıyla yürüdüğüne dikkat çekmişlerdir. İletişim aracılığıyla toplumsal çatışmaları toplumsal uyuma, adaptasyona ve asimilasyona dönüştürmeyi amaçlamışlardır. Bu çalışmaların hepsi, davranış psikolojisinden hareket eden çalışmalardır. Bu durum iletişim çalışmalarında davranışçı yaklaşımın özellikle iletişim araçlarının izleyici üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılmasında görül (ampirik) sınamalara baş vurulmasına yol

[58] Judith Lazar, **"İletişim Bilimi"**, Felsefe Ekibi İnternet Dergisi, sayı 9, 2008, (Çevrimiçi), http//felsefeekibi.com, 22 Şubat 2008

açmıştır. Egemen yaklaşımın bu tutumu neticesinde toplumsal, ekonomik ve siyasal güçler toplumsal çözümleme ve inceleme çerçevesinin dışına çıkarılmıştır. İletişim çalışmalarına yıllarca H. Lasswell'in formülasyonu çerçevesinde yaklaşılmıştır. Bu yaklaşım "kim, kime, neyi, hangi kanalla ve hangi etki ile söylüyor?" şeklindedir. İletişim çalışmalarında "Kullanımlar ve Doyumlar" yaklaşımı ile etki araştırmalarında ileti-izler küme karşıtlığında gücü iletiye veren yaklaşımların aksine gücü izler kümeye vermiştir. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı, iletişim sürecinde "izleyici/ alımcıyı" egemen bir pozisyona getirerek iletişim kurumunu ve iletiyi etkisiz bir duruma getirmiştir. [59] Laswell'in iletişim alanına en önemli katkısı "kim, kime, neyi, hangi kanalla ve hangi etki ile söylüyor?" şeklinde formülleştirdiği yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın gerçekleştirdiği kuramsal yaklaşımlar tarihsel ve toplumsal gerçekliği açıklamada yetersiz kaldıkları nedeniyle eleştirilmektedir.

İletişimin etkileri ile ilgili olarak yapılan çalışmaların başlangıcı 1920'li yıllara kadar gitmektedir. Bu dönemde yapılan bir diğer çalışma ise Walter Lipmann tarafından hazırlanan "Public Opinion", yani dilimizdeki çeviri anlamı olarak kamuoyu isimli çalışmasıdır. Bu çalışma ile insanların kitle iletişim araçları aracılığıyla manipüle edildiği kabul edilmektedir. Bu dönemde yapılan kitle iletişim araçları ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda bunlar bir propaganda aracı olarak görülmektedir. Kitle iletişim araçlarının etkili bir propaganda aracı olarak görüldüğü bu dönemde kitle iletişim araçlarının güçlü etkileri olduğu görüşü benimsenmiştir.

Özellikle savaşan ülkeler halkını belirli konularda ikna etmek amacıyla medyadan yararlanmışlardır. Hipodermik iğne modeli bu önermeden çok uzaklaşmış değildir. İletişim sürecinin bu odağına göre kitle izleyicisi-okuyucusu her birey "iğne batırılan" birer özne olarak tasarlanmaktadır. İleti bireye verildiği andan itibaren "şırıngadaki ilacın verilmesi gibi" onun dozuna, -şiddetli veya daha az şiddetli- bağlı olarak, birey üzerinde etki bırakmaktadır. Çok fazla güçlü değilse dozu

[59] Levent Yaylagül,, **age**, s. 20,21

arttırılabilmektedir. Yani umulan etkinin gerçekleştirilmesi için özne bir biçimde yakalanmaktadır.[60]

Daha sonraki yıllarda yaşanan gelişmeler ile birlikte yüksek etki yerine minimum etki düzeyine bırakmıştır. Lazarsfeld, Bernard Berelson ve Columbia Ünivetsitesi'nin diğer elemanları 1940'larda Erie kasabasındaki insanların oy verme davranışları üzerinde yaptıkları çalışmalarda "hipodermik iğne" modelini destekleyecek herhangi bir kanıt elde edememişlerdir. Medyanın oy verme davranışını onlar "iki aşamalı akışa" bağlamışlardır.[61] Terim, gündelik yaşamlarında kişilerin kanaatlerini belirli konularda, düzenli bir biçimde bazı kişilerin etkilemesini tanımlamaktadır. Araştırmacılar, medya sunumlarını kamuoyu önderlerinin önce alıp sonra toplumun daha az aktif üyelerine bu bilgileri aktardıkları düşüncesinden hareket etmektedir. Bu önderlik işlevi, grubuna mensup diğer kişilerle medya arasında aracı rolü üstlenilmesini anlatmaktadır. Buna göre gün yüzüne çıkartılan bu gözlemlerin incelenmesi (Personal Influence, 1955) "iki aşamalı iletişim" modeli üzerinde temellenmiş olmaktadır.[62]

Bu modelin temel önermeleri ise şunlardır:[63]

1. Bireyler toplumsal dokudan yalıtılmış ve parçalanmış değildir. Farklı grupların (birincil ve ikincil parçalarıdır.
2. Medyanın bireyler üzerinde doğrudan doğruya bir etkisi yoktur. Etkileri toplumsal ilişkiler içinde aşamalanmaktadır.
3. Toplumdaki bazı kişiler özellikle önderler, diğer üyelere medyadan daha fazla ileti üretmektedirler. İletiler diğerlerine ulaşmadan önce süzülmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünün başında iletişim alanında liberal ve eleştirel olmak üzere iki farlı yaklaşım olduğunu belirtmiştik. Zamanla alana hakim olan liberal

[60] Füsun Alver, **İletişim Bilimi ders notları**
[61] Levent Yaylagül, **age**, s. 43
[62] Judith Lazar, "İletişim Bilimi", Felsefe Ekibi İnternet Dergisi, sayı 9, 2008, (Çevrimiçi), http//felsefeekibi.com, 22 Şubat 2008
[63] Füsun Alver, **İletişim Bilimi Ders Notları**

yaklaşım ile ilgili medya çalışmalarında kırılmalar gerçekleşmiş, bunun sonucunda da eleştirel medya çalışmaları alanda varolmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedeni ise Frankfurt Okulu düşünürlerinin Nazi Almanyası'ndan göç ederek Amerika'ya gelmeleridir. Eleştirel Teorisyenler olarak da bilinen Frankfurt Okulu düşünürlerinin yaptıkları çalışmalarla medya çalışmalarında eleştirel yaklaşımın ilk örneklerini verilmeye başlayarak bu yaklaşım alana egemen olmuştur.

2.1.2 Eleştirel Yaklaşım

Çalışmamızın bu bölümünde liberal yaklaşımdan tamamen farklı bir bakış açısına sahip olan eleştirel yaklaşımlar ele alınarak incelenecektir. Eleştirel yaklaşımlar ilgi alanlarına göre ayrılmaktadır. Bu ayrımın başlıkları yapısalcı, kültürel ve ekonomi-politik yaklaşımlardır. Bunlardan yapısalcı yaklaşıma göre kitle iletişim araçları sadece mesajların iletildiği araçlar değildir. Bu araçlar gerçekliği de kurgulayarak yeniden inşa ederler. Bu bölümde eleştirel iletişim çalışmaları Frankfurt Okulu ve kültürel çalışmalar başlığı altında incelenecektir. Yapısalcı ve ekonomi-politik yaklaşım ile ilgili olarak ise özet bilgiler vermekle yetinilecektir.

Kitle iletişim çalışmaları alanındaki eleştirel yaklaşımlar liberal çoğulcu toplum kuramına karşıt olarak geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar iletişimin endüstrileşmesi, uluslar arası yönü, geliştirilen yeni iletişim teknolojilerinin toplum üzerindeki etkileri, iletişimin siyasal ekonomisi, kültürel incelemeler, iletişim sosyolojisi gibi çeşitli konularda çalışmalar yapmaktadırlar.[64] Horkheimer'ın kavrayışında geleneksel kuramla ve eleştirel kuramı birbirinden ayırt eden hat, kuramın toplumsal yeniden üretime yardımcı olup olmadığına veya bunun tam eksine onu yerle bir edip etmemesine göre belirlenir.[65] Eleştirel yaklaşım tarafından haberlerin içinden çıktıkları örgütün yapısından üretildiği koşullara kadar bir biçimde etkilendiği ve bu etkilenme sonucu tarafsız olamayacağı belirtilmektedir.

[64] Yaylagül, Levent, **age**, s. 81
[65]Gören Therborn, "Frankfurt Okulu ve Eleştirel Kuram", **Frankfurt Okulu**, Ed. H. Emre Bağce, DoğuBatı Yayınları, Ankara, 2006, s. 19

Eleştirel yaklaşımların yapısalcı, kültürel ve ekonomi-politik yaklaşımlar olarak alt başlıklara ayrıldıklarını belirtmiştik. Genel olarak medyayı ideolojik bir güç olarak tanımlayan yapısalcı yaklaşımın öncelikli ilgisi, metin-ideoloji ilişkisi üzerinedir. Dilbilim, yapısalcı antropoloji, göstergebilim ve psikanaliz gibi farklı çalışma alanlarının katkılarıyla zenginleşen yapısalcı yaklaşım psikanalizin iletişim çalışmalarına uyarlandığı ve metin-özne ilişkisinin yoğunlaştığı dönemle gelişim göstermiştir.[66] Göstergebilim bir yandan yapısalcı bakışın çıkış noktası, bir yandan da yapısalcılığın bir biçimidir. Yapısalcılığın kurucu momenti, dil yapısının öğelerini oluşturan gösterge kavramıdır.[67]

Eleştirel yaklaşımlar içerisinden çıkan bir diğer yaklaşım ise ekonomi-politik yaklaşımdır. Ekonomi-politikçiler medya yayınlarının "ideoloji, egemenlik, iktidar" kavramlarıyla çözümlerlerken, ürünü belirleyenin medyanın arkasındaki ekonomik güç olduğu iddiasındadırlar. Tabiatıyla bu ekonomik gücün hareket saiki evrensel değerler değil, karın ve kazancın nasıl maksimize edileceği, ayrıca medyanın da bağlı olduğu örgütün, diğer iktisadi nitelikteki ilişkilerinde iktidarın ve tüketicilerin nasıl manipüle edileceğidir.[68] Ekonomi-politik bir perspektifle, daha çok medya kurumlarının ekonomik yapısının medyanın içeriğini nasıl etkilediğine bakan Golding ve Murdock'a göre, ideoloji üretimi, medya üretiminin genel ekonomik dinamiklerden ayrı düşünülemez. Medya ve söylem analizi üzerine çalışan Noam Chomsky ve Edward S. Herman gibiler de, aynı şekilde, medyaya sahip olanların ideolojik tercihlerinin, aygın söylemi belirlediği görüşünü savunurlar. Medya sahipliği, kontrol mekanizması ve kültürel etmenler artık haber üretiminde "haber eşittir gerçek" formülünü ortadan kaldırmış ve haberin bir inşa (construction) süreci olduğu görüşünü pekiştirmiştir.[69]

Haber metinleri üzerinde eleştirel kuram çerçevesinde yapılan bir diğer yaklaşım ise kültürel çalışmalardır. Medyanın toplumsal rızanın oluşturulduğu bir alan olarak

[66] Erkan Yüksel, **28 Şubat Sürecinde Medya, MGK ve Siyaset Bağlantısı**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 2004, s. 242
[67] Songül Karahan,, **age**, s. 57
[68] Naci Bostancı, **Siyaset, Medya ve Ötesi**, Ankara, Vadi Yayınları, s. 140, 141
[69] H. Leslie Steeves, "Feminist Teoriler ve Medya Çalışmaları", **Medya, İktidar, İdeoloji**, Der. ve Çev., Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, s. 154

görülen kültürel çalışmalarda ise izleyici/okuyucunun anlamlandırma pratikleri ele alınarak incelenir.

Medya ve haber alanındaki çalışmalarda belirgin dönüşüm özellikle 1960'lı yıllardan itibaren görülür ve yine bu dönemde alanda eleştirel bakış açısı kendisini yoğun bir biçimde hissettirmeye başlamaktadır. 1923 yılında Frankfurt Üniversitesi'ndeki bir grup entelektüel/akademisyen tarafından kurulan "Frankfurt Okulu" veya resmi adıyla Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü bu dönemde gelişen eleştirel paradigmanın kökeni bakımından oldukça önemli bir kurumdur.

Frankfurt Okulu ile başlayan ve Marksist kuramı benimseyen eleştirel çalışmalar "Eleştirel Yaklaşım"ın başlangıcı olarak kabul edilir. Bununla beraber bu araştırma perspektifini besleyen çalışmaların büyük bölümünü 1960 ve 1970'li yıllarda başta İngiltere olmak üzere Avrupa'daki araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Bu yaklaşım liberal yaklaşımın davranışçı yöneliminin aksine, medyayı güç odaklarının ortasında ve ideolojiyi yeniden üreten bir kurum olarak görmüştür. İki yaklaşımın arasındaki temel fark toplum analizleridir.[70]

2.1.2.1. Frankfurt Okulu

Frankfurt Okulu ve bu okulun düşünürlerinin yaklaşımları eleştirel yaklaşımın da başlangıcı olarak görülmektedir. Frankfurt Okulu içerisinden çıkan düşünürlerin geliştirdikleri yaklaşımlar eleştirel teoriler olarak da adlandırılmaktadır.

Frankfurt Okulu düşünürlerin çalışmaları aynı zamanda ilk eleştirel iletişim araştırma modeli sunmanın ötesinde kitle iletişiminin ve kültürünün toplumsal kuram açısından önemi de ilk kez vurgulanmaktadır.[71] Bu enstitü Marksist eğilimli ilk Alman

[70] Songül Karahan, **Hürriyet, Cumhuriyet ve Zaman Gazeteleri Örnekleminde, Türkiye'de Gündem Belirleme Gücüne Sahip Gazetelerin İdeolojik Konumlandırılışına Dair Bir Değerlendirme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 50

[71] Douglas, Kellner, "Kültür Endüstrileri", **Kitle İletişim Kuramları**, Der: Erol Mutlu, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2005, s.236

araştırma enstitüsüdür.[72] "Frankfurt Okulu" veya resmi adıyla Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü 1923 yılında Frankfurt Üniversitesi'ndeki bir grup entelektüel/akademisyen tarafından kuruldu. Okul'un finansmanı, Felix Weil tarafından sağlanmış, Enstitü'nün ilk yöneticiliğini ise Carl Grünberg üstlenmiştir. Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün 1923'ten 1970'lere uzanan tarihinde hem Enstitü'nün hem de üyelerinin ilgi alanlarında farklılaşmalar olmuştur, bu nedenle Frankfurt Okulu'nu anlamlandırmak için farklı dönemlemeler yapılmaktadır. Frankfurt Okulu'nun, Carl Grünberg'in yönetimi altında, kurulduğu ilk dönemlerdeki amacı disiplinlerarası incelemelerle birlikte işçi hareketi üzerine toplumsal ve tarihsel araştırmalar yapmaktı. Max Horkheimer 1930–1958 yılları arasında Enstitü müdürlüğünü yürüttü. Theodor Adorno'nun Max Horkheimer'in emekli olması üzerine on yılı aşkın bir süre yürüttüğü müdürlüğünde Enstitü'nün çalışma sahasında gözle görülür bir farlılık oldu; özellikle kapitalist toplumun gelişiminin kültürel boyutları üzerine yoğun çalışmalar yapılmaya ve rasyonellik üzerinde durulmaya başlandı. Frankfurt Üniversitesi'nde faaliyet gösteren Psikanaliz Enstitüsü'nden bir grup psikanalizci 1931–1932 yıllarında Enstitüye katıldı ya da ortak çalışmalarda bulunmaya başladı. Bu dönemden sonra Frankfurt Okulu çalışmalarında esas olarak Hegelci Marksizmi ve Freud'un psikinalizini sentezleyen birçok girişim gözlendi. Frankfurt Okulu'nun ve Eleştirel Kuram'ın 1930'lu yıllardaki ikinci durağı ekonomik, teknolojik ve kültürel açıdan ileri bir ülke olan Almanya'da nazizmin yükselmesiydi. 1936'lı yılında Enstitü'ye katılan Franz Neumann özellikle Enstitü'nün faşizm ve Alman Nasyonal sosyalizm çözümlemesinin ve eleştirisinin gelişiminde belirleyici oldu. Frankfurt Okulu faşizmin yükselişine paralel olarak, öncelikle kişilik, aile ve otorite yapılarına ve estetik ve kitle kültürüne eğildi. Hitler'in Almanya'da iktidara gelişiyle birlikte Enstitü kapatılmış ve üyelerinin birçoğu farklı güzergahlar izleyerek New York'ta toplanmış, Enstitü, Columbia Üniversitesi'nde yeniden çalışmaya başlamıştır. Savaştan sonra ise Enstitü tekrar Frankfurt'a dönmüştür. Adorno ve Horkheimer tarafından savaş yıllarında yazılan ve

[72] Armand ve Michele Mattelard,, **İletişim Kuramları**, Tarihi, Çev: M. Zıllıoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 59

1947'de yayımlanan Aydınlanmanın Diyalektiği, Frankfurt Okulu'nun temel tartışma noktalarını açığa koymuştur.[73]

Frankfurt Okulu düşünürleri özellikle Adorno ve Horkheimer Amerika'ya göç etmelerinin ardından oradaki toplumsal ve kültürel ortamın da etkisiyle kitle toplumu ve kitle kültürüyle ilintili olarak medya üzerine çalışmalar yapmışlardır. Okul mensupları, sürgün dönemi boyunca kitle iletişimi ve kültürünün gelişmesine ve tüketim toplumunun yükselişine tanık olmuşlar, ticari yayın sistemlerinin kültürel gücünü ilk elden deneyimlemişlerdir.[74] Frankfurt Okulu'nun eleştirel kuramının merkezinde yer alan 'Kültür Endüstrisi Kuramı'na göre, kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmasıyla birlikte kültürün kendisi de bir endüstri haline gelmiştir. İnsanların edilgin, ilgisiz ve atomize hale geldiği, geleneksel bağlarının zayıfladığı ve çözüldüğü 'kitle toplum'larında tüm halka ulaşabilen teknolojinin güçlendirdiği kapitalizm, kültürel yaşamı kısıtlar ve denetler. Kapitalizm, her şeyi kitlesel pazara uygun tek düze hale getiren bir 'kitle kültürü' yaratmıştır.[75] Frankfurt Okulu'na göre kapitalist toplumlarda kitle iletişim araçları insanların topluma entegre edilmesini sağlamaktadırlar. Kitle kültürüne olumsuz bir yaklaşım çerçevesinde bakan Frankfurt Okulu'na göre, bu kültür bireyleri tüketiciye dönüştürmekte ve tahakküm altına almaktadır. Modern kitle toplumunda alt kültür üst kültür ayrımı kitle kültürü içerisinde eriyerek kalmamıştır. Frankfurt Okulu'nun kullandığı 'kitle kültürü' kavramı, 19.yüzyıl sonu itibariyle 'popüler kültür' kavramı ile eşanlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Frankfurt Okulunda en dikkate değer kuramcılar Theodor Adorno, Max Horkheimer ve Herbert Marcuse'dür. Bu kuramcıların hepsi 1923'te Frankfurt'ta kurulan fakat 1933 yılında New York'a taşınan Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü ile ilişkilidirler. Herbert Marcuse (1997), "Tek Boyutlu İnsan" adlı eserinde kötümser bir biçimde medyayı karşı konulmaz bir güç olarak sunar. İletişim araçları, eğlence ve

[73] Ed. H. Emre Bağce, **Frankfurt Okulu**, DoğuBatı Yayınları, Ankara, 2006, s. 7-11
[74] Douglas, Kellner, **a.g.e**, s. 234
[75] Aydan Özsoy, **Popüler Kültür Ürünü Olarak Durum Komedileri: "Çocuklar Duymasın" Örneğinde Aile Söylemi,** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, s. 30

enformasyon endüstrilerinin çıktıları yardımıyla tanımlanmış tutumlar ve alışkanlıklarla tüketicileri üreticilere ve genel anlamda sistemin kendisine bağlayacak kesin düşünsel ve duygusal reaksiyon üretir. Ürünler insanların zihinlerini yönlendirir ve onlara yanlış bilinç telkin eder. Böylece yanlış fikirler yanlışlıktan muaf kılınarak rasyonelleştirilir. Marcuse'e göre; medya kendileri yardımıyla dünya hakkında düşündüğümüz terim ve kavramları tanımlar.[76]

Adorno kitle kültürünün izleyiciyi uyuşturduğunu savunur. Benjamin ve Brecht ise aksine kitleleri kendine getirdiğini savunur. Roland Barthes bu iki pozisyon arasında yer alır, daha doğrusu bu iki pozisyonu uzlaştırmaya çalışır.[77] Bu okulun önde gelen temsilcilerinden olan Theodor W. Adorno'nun eleştirel teoriye en büyük katkısı Max Horkheimer ile birlikte çalıştığı "Aydınlamanın Diyalektiği" isimli çalışmasıdır. Bu kitapta kitle kültürü ile ilgili eleştiriler yapılmakta, bu kültür eğlence için üretilmiş olması nedeniyle derinlikten yoksun olarak değerlendirilmektedir. Adorno'ya göre, kültür endüstrisi kavramı ile sanat pazarda satılan ve insanların eğlendirilmesine hizmet eden bir şeye dönüşmüştür. Kültürel üretim standardını düşürmektedir ve bu yüzden medyanın ürünleri yüksek kültürün parçası değildirler.

2.1.2.2. Kültürel Çalışmalar

Kültürel Çalışmalarda kitle iletişim alanı, söylem yoluyla mücadelenin verildiği bir alan olarak tanımlanır. Bu gelenek, medyada sunulan içeriğin analizini yaparak medya metinlerini kapitalist ideolojiyi ve yine bu sınıfın hegemonyasını yeniden üreten bir alan olarak görür.

Kültürel çalışmalar geleneği, etki araştırması yaparken, araştırma yaptıkları toplumsal gurubun anlayışını ve yaşam stillerini de dikkate alarak çizgisel modelin egemen anlayışını kırmaya çalışırlar. Bu yaklaşım, sınıfsal ve alt kültürel özelliklerinin medya mesajlarının alımlanmasını, yorumlanmasını ve davranışa

[76] Levent Yaylagül, **age**, s. 93
[77] Korkmaz Alemdar ve İrfan Erdoğan, **Popüler Kültür ve İletişim**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1994, s. 139

dönüşme sürecinde devreye giren dolayımlayıcı etki yapan faktörler olarak dikkate alır. Bu yaklaşımlar kitle iletişim kurumlarının da dahil olduğu toplumsal kurumları status quonun korunmasına çalışan ya da egemen sistemi meşrulaştıran kurumlar olarak değerlendirmektedirler. Medya, yer verdiği olay ve olgulara belli anlamlar yükleyerek biçim vermekte ve böylece egemen sınıfın ideolojisinin topluma yayılmasını sağlamaktadır. Örneğin haber medyası olayların seçilmesi, çerçevelenmesi, tanımın oluşturulması ve karşıtlıkların belirlenmesini sağlar. Yani, medya seçme, dışarıda bırakma, bazı noktaları ön plana çıkarma, çerçeveleme gibi haber üretim sürecinin rutin pratikleri ile gerçekleri ideolojik olarak yeniden inşa eder.[78]

İngiliz Kültürel Çalışmalarının en önde gelen ismi S. Hall'e göre, yirminci yüzyılda medya, toplumsal bilginin, kültürün oluşturulması, yeniden üretilmesi ve tüketilmesi ve sınıflandırma kavramlarına dayanarak açıklamaktadır. Medya kendisini ve başkalarını tanımlama çerçevesi sunarken, aynı zamanda çerçeveyi oluşturan yargılayıcı ve seçici yapılanmaları verir. İdeolojik işlevinin asıl etkisini modern toplumun karmaşıklığında ve çeşitliliğinde oluşturur. Medya, bu çeşitlilik içinde kabul edilebilirliğinin sınırlılığını çizerken, ideolojik işlevlerinden biri olan toplumsal düzene tehdit oluşturan öğeleri dışarıda bırakır. S. Hall, medyanın muhalif görüşleri kapsarken, parçalayıp tekrar bir başka şekilde birleştirmesini bütünleştirici ideolojik işlev olarak ifade etmektedir.[79] Eleştirel çalışmalar içerisinde dil üzerine uzun süreli tartışmalar yapılmıştır.

Kültürel incelemeler, dil ve anlamlar aracılığıyla gerçek dünyanın toplumsal olarak nasıl yapılandırıldığı ve sunulduğu (temsil edildiği) sorunuyla ilgilenirler. İngiliz Kültürel İncelemeler geleneği, 1960'lı yıllardan itibaren önce edebiyat alanında başlayan, daha sonra disiplinlerarası bir yaklaşımla sınıf mücadelelerinin, tahakkümün ve toplumsal eşitsizliğin yeniden üretildiği bir alan olarak başta İngiltere olmak üzere çağdaş kapitalist toplumlarda kültürün incelenmesi ile uğraşır. Bu

[78] Levent Yaylagül, **age**, , s. 83
[79] Bedriye Poyraz, **Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik,** Ankara, Ütopya Yayınları, s. 15

çalışmaların ilk dönemlerinde daha çok seçkin kültür ya da üst kültür etrafında odaklanırken daha sonra popüler kültür, kitle kültürü ve gündelik yaşamın kültürü de araştırma konusu olmuştur. İngiliz Kültürel Çalışmalar geleneği dayanak noktası olarak ilk dönelerde Althusser'in yapısalcı Marksist ideoloji görüşüne dayanırken, daha sonra Grmasci'nin hegemonya kavramsallaştırmasına başvurur. İngiliz Kültürel İncelemeleri olarak bilinen ekolün asıl ismi Birmingham Çağdaş Kültürel İncelemeler Merkezidir. Bu geleneğin 1960'lardaki kurucusu ve yöneticisi Richard Hoggart'tır. Ancak okulun çalışmalarının dünya çapında şöhret kazanması Stuart Hall yönetici olduktan sonra gerçekleşmiştir. Hall, Althusser'i takip ederek medyanın gerçeği inşa etmesine rağmen gerçeği yansıtıyormuş gibi yaptığını belirtir. Stuart Hall Policing the Crisis adlı eserinde medyanın anlam üretme pratiğini, Gramsci'nin hegemonya kuramı ve Althusser'in medyaya göreli özgürlük tanıyan ve egemen ideolojinin yeniden üretilmesinde "devletin ideolojik aygıtları" olarak çalışan – ve bu kavram çerçevesinde- Marksist kültürelci bir perpektifle analiz etmiştir.[80]

İngiltere'nin Birmingham kentinde 1964 yılında kurulan Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi, İngiliz Kültürel Çalışmaları olarak da adlandırılmaktadır. Kültür ve ideoloji arasında bağ kültürel çalışmaların temel ilgi odağı olurken ideoloji de yine bu çalışmaların diğer temel ilgi alanını oluşturmaktadır. Bu gelenek içerisinden çıkan araştırmacılar için ideoloji medya metinlerinin çözümlemelerinin merkezinde yer alır.

İngiliz Kültürel Çalışmalarının önde gelen isimlerinden birisi olan Stuart Hall için dil bir anlamlandırma pratiğidir. Hall, kodlar yoluyla bir iletinin anlamlandırılmasının gerçekleştiğini belirterek bunun önemine dikkat çeker. Hall'a göre medyaya asıl gücünü veren şey durum tanıma yeteneğidir ve bu güç ideolojik bir güçtür.

Kültürel Çalışmalar alanındaki en önemli isimlerden birisi olan Stuart Hall, medya metinlerine odaklanarak yaptığı çalışmalarında "pasif izleyici" yerine "aktif

[80] Levent Yaylagül, **age**, s. 113,115

izleyici"yi koymuş, yine buna paralel olarak medya mesajları ile ilgili olarak bu mesajların 'kodlanması' ile 'kodaçımları' arasındaki ilişkilerle ilgilenmiştir.

Hall'a göre, iletişim, üretim, dolaşım, tüketim ve yeniden üretimim de kapsayan bütünlüklü bir süreçtir. Hall, her metinde, egemen ideolojiyi yansıtan başat bir anlam ağının varlığından söz eder ve izleyicinin bu başat anlam ağı aracılığıyla "yeğlenen" okumaya zorlandığını vurgular. Hall, televizüel söylem kodaçımlarının yapılandırılabileceği üç varsayımsal konumlanım tanımlar.[81] Bunlar baskın-hegemonik ya da diğer bir adıyla egemen okuma, tartışmalı okuma ve karşıt okumadır.

Medya metinlerinde egemen ideolojinin tercih edilen okuma olarak kaydedildiğini fakat bunların okuyucular tarafından otomatik olarak kabul edilmediğini belirten Hall'a göre, okuyucuların, dinleyicilerin, izleyicilerin toplumsal koşulları onların farklı duruş noktalarını kabul etmelerine sebep olabilir. Buna göre egemen okuma, toplumsal koşulların tercih edilen okumayı destekleyen insanlar tarafından üretilir. Tartışmalı okuma, tercih edilen okumayı kendi toplumsal pozisyonları yararına değiştirmek isteyen insanlar tarafından üretilir. Karşıt okuma, toplumsal koşulların kendilerini egemen okuma ile doğrudan çatışma içine koyduğu kişiler tarafından üretilir. [82] Yani, mesajlar yeğlenen anlamlara tamamen ters bir tarzda ya da yeğlenen anlamlarla oldukça ilişkisiz bir gönderi çerçevesinden kodaçımına uğratıldığında muhalif konuma geçilmiş demektir.[83]

Bu gelenek içerisinden gelen araştırmacılar tarafından kitle iletişim araçları egemen sınıfların görüşlerini ve düşüncelerini topluma yayan ideolojik araçlar olarak ele alınır. Bu araçlar gerçeği olduğu gibi göstermez, onu yanlış biçimde sunar. Böylelikle tolumda varolan eşitsizlikler doğallaştırılır ve meşruluk sağlanır. İngiliz Kültürel Çalışmaları, bu noktadan hareketle, kültür, sınıf, iktidar ve ideoloji arasındaki ilişkileri incelemişlerdir.

---

[81] Aydan Özsoy, **age**, s. 37
[82] Levent Yaylagül, **age**, s. 115
[83] H. Leslie Steeves, **"Feminist Teoriler ve Medya Çalışmaları",** Çev. Mehmet Küçük, a.g.e., s. 154

2.2 Gazete Yazı Türü Olarak Köşe Yazıları

Çalışmamızın bu başlığında, gazete yazı türü olarak köşe yazıları inceleme nesnesi olarak seçilmiştir. Bu bölümde köşe yazılarının özellikleri ve belli başlı çeşitleri üzerinde durulacaktır. Köşe yazarlarının yorum özelliği ve bu özellikten hareketle geliştirilen metinlerin ele alınacağı bu bölümle, anlamlandırma mücadelesi alt başlığına da geçiş oluşturulmak istenmiştir.

Köşe yazarlığı gazetecilik mesleğinde pek çok gazetecinin erişmek istediği bir statüyü ifade eder ve gazetecilik etkinlik türleri içinde en zorlarından biridir. Köşe yazarları, "her konuda yazan köşe yazarları" ve "belirli bir uzmanlık alanında yazan köşe yazarları" olarak ikiye ayrılabilir. Her konuda yazanlar kişiler, olaylar, gelişmeler üzerinde yazarken, uzman yazarlar "dış politika", "ekonomi", "spor", "kültür-sanat", vb. konularda yazarlar. Köşe yazarının en önemli özelliklerinden Aydan Özsoy birisi tutarlı olma zorunluluğudur. Bunun yanında yazarın kendine özgü bir tarz, format ve üslup geliştirmesi zaman gerektirmektedir.[84]

Köşe yazarlarının ürettikleri metinler liberal yaklaşımın haber için ürettiği haberde nesnellik, tarafsızlık, gerçeği yansıtma gibi ilkelerden bağımsızdırlar. Bunun nedeni ise köşe yazarlarının kendilerine konu olarak seçtiklerini habercilik kurallarının dışında, daha doğrusu bu kurallardan bağımsız bir şekilde yorumlamaları gereğidir. Çalışmamızın giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi, yazılı basında köşe yazılarının "yorum" özelliği beraberinde bir anlamda gerçekliğin de çeşitli bakış açıları ile yorumlanmasını, dolayısıyla farklı yayın politikasına sahip gazetelerin farklı söylemlerin ve ideolojilerin üretiminin en açık bir şekilde görülmesini de getirir. Bu da beraberinde özellikle çatışmalı konular ele alındığında köşe yazılarında anlamlandırma mücadelesinin açık bir şekilde görülebilmesine olanak sağlamaktadır.

[84] Füsun Alver, **Gazete Yazı Türleri Ders Notları**

İstatistikler 2000 yılında Türkiye'de otuz üç adet günlük, ulusal gazetenin, günde yaklaşık dört milyonluk bir tiraja sahip olduklarını göstermektedir. Kimi binler kimi ise yüzbinler ölçeğinde satılan bu gazetelerin hepsinde ister tematik olsun (spor, finans vb.) ister belirli bir siyasal, dini grubun yayın organı olsun, köşe yazarları (köşe yazıları) bulunmaktadır. Bazı büyük ölçekli gazetelerde her gün onu askın köse yazısı yayınlanırken, sayfa sayısına bağlı olarak, bu sayı küçük ölçekli gazetelerde azalmaktadır. Köşe yazarlarının bazıları haftanın hemen her günü yazarken bazıları haftada hatta onbeş günde bir köse yazısı yazmaktadır. Özetle, dört milyon kişinin ya da kurumun çeşitli nedenlerle aldığı otuz üç gazeteden birinde geniş kitlelere seslenme imkanına sahip bir pratik olarak köse yazarlığı günlük, ulusal basının yerleşik, olmazsa olmaz bir unsuru haline gelmiştir.[85]

Köşe yazıları arasında en etkin tür olarak ise başmakale yazıları gelmektedir. Bazı gazeteler tarafından, (örneğin Hürriyet gazetesinde) ilk sayfadan duyuru olarak verilen başmakale yazısı, yayınlandığı basın organının kimliği ile özdeş bir şekilde yapılandırılmaktadır.

Sabit sayfa elemanı olan başmakale yazıları bir anlamda yayınlandıkları gazetenin ideolojik vitrinidir. Nasıl ki gazeteler için ilk sayfa haberleri, kendi ideolojilerinin yönlendirdiği önem sırasının belirliliğini temsil etmesi nedeniyle bir vitrin görevi görüyorsa, başmakale yazısı da yayınlandığı yayın organının gündem olaylarına bakış açısının en açık bir şekilde okunduğu gazete yazı türleridir.

Başmakale yazarları modern çağın deneme yazarları gibidir. Siyasal ya da toplumsal bir olayı gazetenin genel yayın kimliğine ve politikasına uygun olarak ele alarak yorumlarlar. Başmakaleler kişisel değil, genel, kesin değil fakat etkili olma amacını taşır. Aynı zamanda bir otoriteyi de yansıtmayı amaçlar. Çünkü gazete okurlarını bir

[85] Erman Yüce, **Simgesel Seçkinler Ve Habitus: Hürriyet Gazetesi'nde Köşe Yazarlığı**, Ankara, Ankara, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2007

konu hakkında nasıl düşünmesi gerektiği konusunda yönlendirmeye çalışır. Başmakale yazarlarının çizgisi gazetelere göre değişir.[86]

Başmakale yazarları bir anlamda o gazetenin fahri gazete patronudur diyebiliriz. Gazetenin olaylar karşısındaki duruşu başmakale yazarının yazdığı metinden açık bir şekilde okunabilir.

Bir diğer köşe yazısı türü ise polemiktir. En özet bir şekilde yazı yoluyla ele alınan konuları tartışma olarak açıklanabilecek olan polemik, yazı türü olarak güçlü bir etki bırakmak amacıyla yazılmaktadır. Bu etkiyi yaratmak için polemik yazılarında demagoji ve propaganda amaçlı sözler kullanımı yoluna gidilir. Kalem kavgası olarak da adlandırılan bu türde diğer köşe yazılarına göre çok daha sert bir dil kullanılır. Günümüz basınında polemik yazılarının pek çoğunda hakaret içeren kelimeler görülmektedir. Yine yaşadığımız çağda Türk basınına baktığımızda polemiklerinin köşe yazarları arasında geçtiğini de görürüz. Bu açıdan "kalem kavgası" sözü çok daha anlamlı durmaktadır.

2.3 Haber ve Köşe Yazılarında Söylem ve İdeolojinin Yeniden Üretimi

Günümüzde kitle iletişim araçları gelişmelere bağlı olarak büyük önem taşımaktadır. Bugün kitle iletişim araçlarında temsil edilenler genellikle toplumdaki askeri, ekonomik, politik ve toplumsal güç/iktidar çevrelerinden gelen kişi ve kurumlardır. Bu kişi ve kurumların sahip oldukları söylem çerçevelerini belirleyebilme gücü ve kitle iletişim araçlarının kurgusal dili beraberinde yeniden yapılandırılan söylemi de getirmektedir.

Basının gücü hakkında verilebilecek en ilginç bilgilerden birisini Önder Aytaç "Medyanın Gözüyle Çeteler ve Susurluk" isimli kitabında vermektedir. Yapılan bir

[86] Füsun Alver, **Gazete Yazı Türleri Ders Notları**

anketin sonucunda çıkan istatistiki bilgiler, yazılı basının gücünü ve önemini ortaya çıkarılması açısından önemlidir. Bu ankette sorulan soru ve verilen cevaplar şöyledir:

"Washington Post gazetesinin editörü, IBM'in yönetim kurulu başkanı, Episkopal başpiskoposu ve Harvard üniversitesinin rektörü Amerikan Başkanını telefonla arasa, acaba Başkan hangisine öncelik verir? Gallup'un yaptığı bir ankette, katılımcıların %41'i Washington Post editörü yanıtını verdi. IBM'in yöneticisi ikinci, Harvard'ın rektörü ise sonuncu geldi"[87]

Yazılı basının sahip olduğu bu büyük önem basının çeşitli dallardan gelen araştırmacılar tarafından ele alınmasını da beraberinde getirmiştir. Yazılı basının en önemli özelliği, kitle iletişim araçları içerisinde en köklü tarihe sahip olan araçlardan birisi olma dışında ele aldığı konuları da derinlemesine okuyuculara aktarabilmesidir. Yazlı basında yer alan metinleri üzerinde gerçekleştirilen analizler, bu metinlerin liberal yaklaşımlarda olduğu gibi gerçekliği tamamen yansıtan bir ayna olmadıklarını, söylem yoluyla bu metinlerde gerçekliğin yeniden kurgulandığını ortaya çıkarmıştır.

Eleştirel bakış açısında kitle iletişim araçları farklı toplumsal kesimlerin ve söylemlerin temsil edildiği bir alan olmaktadır. Varolan gerçekliği kendi söylemine çevirerek yansıtan kitle iletişim araçları tarafından kullanılan dil gerçekliğin inşa edilmesinde büyük önem taşımaktadır. Olayın dil ile kurgulanması sonucu yapılandırılan söylem, onu meydana getirenlerin, dolayısıyla haberi yapan yayın organının ideolojik kimliğini taşımaktadır.

Haber/haberler kurgusal metinlerdir. Bu nedenle haberlerin kurgusal metinlerde olduğu gibi bir söylemi vardır. Haberler özetledikleri, hikaye ettikleri olaylara, gerçeklere anlam kazandırır. Bir yandan, haberin söyleminin içinde yer alan anlatımla olaylar/gerçekler kurulur, canlandırılır, insanlara aktarılır. Diğer yandan

[87] H. Rosovsky, "Üniversitede Bir Dekan Anlatıyor", Ankara, TÜBİTAK Basımevi, 1994, s. 30, Akt. Önder Aytaç, **Medyanın Gözüyle Çeteler ve Susurluk**, Ankara, Som Yayınları, 1997, s. 117

ise, haberlerin söylemi içinde egemen söylemler doğallaşır, egemen ideoloji yeniden kurulur.[88]

Gerçeklik dendiğinde, günümüzde gerçekliğin bilgi ve anlam ile olan koparılamaz bağında söz etmek gerekir. Gramsci'ye göre gerçeklik sadece algıdan ibarettir ve bilgiyi (sosyal, kültürel, moral, ideolojik) gerektirir.[89] Gerçeklik söylemle ve söylem içinde inşa edilen şeydir. Her söylem bir gerçeklik inşasıdır ve dolayısıyla, artık söylemlere tekabül eden gerçeklikler söz konusudur. Eylem ve etkileşimlerimizi belirleyen, içinde bulunduğumuz dünyevi hayatı anlamlı ya da anlaşılır kılan, dille ve dilde inşa edilen sosyal gerçekliklerdir. Bütün gerçeklikler, bilimsel disiplinlerin ya da söylemlerin inşa etiği gerçeklikler değildir; toplumda elitlerin söylemleri dışında söylemler ve bu nedenle bu söylemlerce inşa edilmiş bulunan başka gerçeklikler de vardır. Toplum, bir söylem cemaatleri şebekesidir. Farklı gerçeklikler, farklı bilgi formlarına denk gelen farklılaşmış dil pratikleriyle, yani söylemlerle yapılanır. Birer eylem ve dil pratiği olan söylemler, farklı ideolojilere, farklı anlatımlara ve farklı beyanlara dayanır. Bir farklılıklar ağı olarak söylemler, ideoloji kavramına teslim olur. Söylemler ideolojileri kuşatır; yorum kavramına teslim olur. Söylemler ideolojileri kuşatır, ancak onların yoruma ihtiyaçları vardır.[90]

Köşe yazıları metinleri de bu gerçekliğin dışında bir kurgulama alanına sahip değildir. Köşe yazıları sahip oldukları "yorumlama" özellikleri ile de diğer haber metinlerine nispeten çok daha fazla bir oranda söylem ve ideolojilerin üretebildiği alanlardır. Bu üretimin temel taşı ise dildir.

Biz kelimelerimizi seçer, onları belli bir itibar ve anlam hiyerarşisi içinde kurgular, dünyaya ilişkin tasarımımızın mimarisinde etkin elemanlar olarak kullanırız. Bu yüzden paradoks şudur ki, hepimiz aynı dili konuşmakla birlikte dili aynı şekilde konuşmayız. Farklılığı doğuran, bizim kavramsal kargaşa yaratma fantazyamız değil, toplumsal olarak bulunduğumuz yerdir. Benjamin'in, "dil araç değil bir şeyin

[88] Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik,** Ankara, İmge Kitapevi, 2003, s. 161
[89] Esra Arsan Doğru, "Medya-Güç İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Farklı Sunumu", **Haber, Hakikat ve İktidar**, Der. Çiler Dursun, Elips Kitap, Ankara, 2004, s. 156
[90] Edibe Sözen, **Söylem**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999, s. 12

kendisidir" derken söylemek istediği budur. Yine R. Rorty benzer şekilde, "Hakikat orada, dışarıda olamaz- insan zihninden bağımsız varolamaz" diyor. W. Benjamin dili, özneden bağımsız, nötr bir iletişim aracı olarak görmez; dil bizatihi konuşanın kendisidir.[91] İnşa edilen dil kimliğin bir parçası konumundadır. Dünyayı anlamlandırmak için inşa edilmiş bir dil ile yapılanan haber metinlerinin üreticileri de ele aldıkları konuları kendi ve bağlı bulundukları yayın organının kimlikleri doğrultusunda hazırlayarak vermektedirler.

Dil özneye bağımlıdır, anlamını onun vasıtasıyla kazanır. Eleştirel yaklaşımların habere bir söylem olarak yaklaşması ile birlikte haberde kullanılan dil de araştırılmaya başlanmıştır.

Haber metinlerde kullanılan dil gerçekliğin inşa edilmesinde büyük önem taşımaktadır. Olayın dil ile kurgulanması sonucu yapılandırılan söylem, onu meydana getirenlerin, dolayısıyla haberi yapan yayın organının ideolojik kimliğini taşımaktadır.

Kültürel Çalışmalar, Michel Foucult'un eleştirel yaklaşımlarından yararlanmışlardır. Foucult'nun dil ve söylem üzerine çalışmalarında söylem temsil sistemi olarak ele alınmış ve bu araştırma nesnesi yapılmıştır. Focault'nun söylem kavramsallaştırması günümüz medya çalışmalarında ve özellikle kültürel çalışmaların metin analizlerinde önemli açılımlar sağlamıştır.

Normalde "söylem" tanımlaması linguistik bir kavram olarak kullanılır. Dilbiliminde söylem, birbirine bağlı yazılı ve sözlü pasajlar demektir; ama Foucult buna farklı bir anlam yüklemiştir. Onu ilgilendiren daha çok anlamlı ifadelerin ortaya çıkmasında kullanılan kurallar, pratik ve bu kurallara bağlanmış söylemin geçirdiği tarihsel süreçtir.[92] Fairclough ise söylem içinde kullanılan dili ideolojinin bir biçimi olarak görür ve dil ve söylemin anlamlar yoluyla ideolojik olarak kuşatıldığını belirtir.

[91] Naci Bostancı, **a.g.e**, s. 99, 153
[92] Esra Arsan Doğru, **age**, s. 156

Haber metinlerinin bir söylem olarak oluşturulmasını Ayşe İnal dört temel etmene dayandırmaktadır:[93]

- Haberin söylemi, gazetecilerin günlük pratikleri içinde oluşur. Diğer bir deyişle habercilik zamansal, mekansal ve mali sınırlılıklar aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmiştir.

- Haberin söylemi gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşur. Diğer bir deyişle basının ticari bir işletmeye dönüşümü ve daha sonda oluşan yatay ve dikey tekelleşme olgusu ile birlikte gelişen gazetecilik normları, söylemi biçimlendirir.

- Haberin söylemi haber metinlerinin üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenir. Toplumsal formasyon içinde kesitsel olarak oluşan siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkileri metinlere yansır.

- Haberin söylemi medyanın ekonomi politikası içinde yapılanır. Diğer bir deyişle karlılık kaygısı, daha fazla kişiye yönelik içeriklerin hazırlanmasını gerektirir. Bu da çeşitliliği sınırlarken, benzeşmeye yol açan ve daha çok satan konuların seçilmesine neden olur.

Söylem, kabul sürecinin en önemli aracıdır ve insanın yaşam biçimini, toplumsal konumunu, dünyaya bakış açısını ve gerçekliğin yorumlanarak, açıklanması çabasını ifade etmektedir. Söylem, gerçeğin alanını tanımlamakta ve toplumsal iktidarı kullandığı için tanımlama gücü sorunsallaştırılmaktadır. Söylem; toplumsal değerleri, normları, dinleri, ideolojileri, dilleri, kurumları, mimariyi ve bedeni farklı esaslarda iletmekte ve şekillendirilmektedir. Söylem içinde anlamların bireyler tarafından üretildiği ya da yeniden üretildiği araçlardır ve anlamlar ilk önce ilişki süreçlerinde tartışılmaktadır. Buna karşın söylemle yakından ilişkisi olan ideolojiler, bilinç ya da düşünce olarak anlaşılmamakta, eklemlenme ya da dilsel işaretlerin birbirini

[93] Ayşe İnal, Haberi Okumak, İstanbul, Temuçin Yayınları, 1996, s. 95,96

izlemesiyle oluşan anlam etkileri olarak kabul edilmektedir. Anlamların başka sözcüklerle kolektif dil pratiği içinde düzenli olarak yeniden üretilmesi gerekmektedir. Anlamlar yeniden ele alınmalı ve hep yeni ilişkiler bağlamında ileri sürülmeli böylece göreli olarak stabil kalabilmelidir. Haberde siyasi, ekonomik ve askeri iktidar sahipleri temsil edilmekte ve haber metni böylece egemen söylem etrafında kapanmaktadır. Haber metni içinde karşıt ya da alternatif görüşler genellikle inanılır bir konuma yerleştirilmemekte, egemen söylemin içinde eritilmektedir. Haber söylemi, medya profesyonellerinin ideolojilerin etkilenmekte, yaşanılan zamanın siyasal ve ekonomik iktidar ilişkileri haber metinlerine yansımaktadır.[94]

Eleştirel iletişim çalışmaları beraberinde ideoloji ve hegemonya kavramlarını da getirmiştir. İletişim alanında bu kavramlar oldukça önemli bir konuma sahiptir.

İdeoloji tek bir tanıma sahip olmayan kavramlardan birisidir. Bu nedenle kavramla ilgili olarak çok sayıda düşünürlerin yaklaşımlarını ele alabiliriz.

Marksistler ideolojiyi, daima toplumsal ilişkiler, sınıf ve işbölümü ile bağlantılandırmaktadırlar. Böylece ideoloji, yönetici sınıfın işçi sınıfı üzerindeki tahakkümünü sağlayan yanılsamalar ve yanlış bilinç kategorisi haline gelmektedir. İdeoloji, birey, toplum ve evren hakkındaki inançların kapsamlı kalıpları olarak tanımlanabilmektedir. Kısacası ideoloji sosyal, ekonomik, ahlaki, siyasal, dini yaşam faaliyetlerini kapsamakta ve bu alanlarda ortaya çıkan sorunlara çözümler önermektedir. Marksist perspektife göre ideoloji toplumsal ilişkilerle bağlantılandırılmaktadır ve yönetici sınıf, ideolojiyi aktaran araçları kontrol ettiğinden, işçi sınıfının yanlış bilinçlenmesine neden olmaktadır. Böylece işçi sınıfı ikincil konumunu normal ve doğal olarak görmeye başlamaktadır. Marks'a göre çok önemli olan bu yanlış bilinç kavramı, kapitalist toplumlardaki çoğunluğun kendilerini ikincil konuma iten toplumsal sistemi niçin kabullendiklerini

[94] Füsun Alver, **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı,** İstanbul, Der Yayınları, 2003, s. 212, , 212

açıklamaktadır.[95] Bu noktadan hareketle, Marks'a göre ideoloji denildiğinde yönetici sınıflar tarafından oluşturulan eşitsizliğin devamını sağlayan düşünceler bütünü akla gelir.

Eleştirel paradigma içinde süren ideoloji tartışmaları, hem salt ekonomik alanda yapılan hem de bir sınıf ya da toplumsal grubun dünya görüşüne indirgenen çözümlemelerle tıkanırken özellikle İngiliz Kültürel Çalışmaları'nın yeni bakışı, ideoloji kavrayışını değiştirmeye çalışır. Bir toplumsal formasyonda 'ideolojik' olanı, öbür pratiklerle ilişkisi içinde düşünen bu yeni anlayışta, ideolojik söylemlerin -sembolik ve dilsel karakterlerine ilişkin teoriler tarafından- gelişiminin, dilde kendi uygun ve öncelikli eklemlenme alanını bulduğu görüşü hakimdir. İngiliz Kültürel Çalışmaları savundukları bu yeni 'ideoloji' anlayışında Gramsci ve 'hegemonya' kavramından yararlanırlar.[96]

Kültürel çalışmalar çerçevesinde sıklıkla vurgu yapılan bir diğer kavram ise hegemonyadır. Gramsci ideolojiyi toplumun çeşitli düzeylerini bir arada tutan bir sıva olarak görmektedir. Buna göre insanların aynı ideolojileri paylaşması yolu ile birlik sağlanabilmektedir. Yani ideoloji insanlara ortak bir kimlik sağlamakta ve "biz" duygusunu sağlamaktadır. Bun ortaklık ise öznelere güç ve kuvvet duygusunu verme işlevini görmektedir. Gramsci'nin hegemonya kavramında ideoloji sürekli bir mücadele olarak tanımlanmaktadır.

Bu yaklaşıma göre, kitle iletişim araçları rıza üretmektedirler. Medya sadece hakim sınıfların çıkarları için hareket etmemekte, aynı zamanda medya alanı toplumsal rızanın kaldırılması yönünde ideolojik bir mücadelenin de alanı olmaktadır. Kültürel çalışmalar ve söylem ele alındığında kültürel çalışmalara damgasını vuran Gramsci'nin "hegemonya" kavramının ele alınması zorunlu hale gelmektedir.

[95] Nesrin Kula Demir, "Tv Reklamlarında Aile İdeolojisinin Meşrulaştırılması", **Yeni Düşünceler Dergisi,** Sayı 1, Haziran 2005, Ege Üniversitesi Matbaası, s. 155
[96] Aydan Özsoy, **age**, s. 59

Gramsci'nin hegemonya tezine göre, kapitalist sistemde egemen sınıfların çıkarlarının sürdürülebilmesinin için gerekli olan yeniden üretimim gerçekleştirildiği bir alan da medya metinleridir. Buna göre hegemonyanın bileşenleri güç ve rızadır. Bu kavram ideoloji ve iktidar kavramları ile bağlantılı olarak sunulur.

Gramsci'nin hegemonya çözümlemesi, iktidarın öznelere dışsal, zora dayalı, merkezi devletin kurumsal tanımları yerine, ideolojik süreçler boyunca, zihinlerde kurulan ve onaya (consent) dayanan niteliklerini vurgular. Gramsci'nin kuramsal modelinin temelini, 'sivil toplum' ve 'devlet' arasında kurduğu ilişkiyi 'tarihsel blok' kavramıyla hegemonya kavramına bağlaması oluşturur. Modelin temel tezi, devlet ve sivil toplum alanının esas olarak iki farklı tür iktidar ilişkisine karşılık gelen özelliğidir. Bunlar, devletin zora/diktatörlüğüne dayalı iktidar alanına (eylemsel alana) karşılık sivil toplumun onayına dayalı hegemonya (söylemsel) alanıdır.[97] Gramsci, temelde hegemonya kavramından toplumu yöneten elit bir azınlık grubun toplumun diğer kesimleri üzerindeki ideolojik ve kültürel kontrolünü anlıyordu. Böylece yönetici kesim sivil toplum alanına müdahale ediyordu. Hakim sınıf kurulu düzeni egemen olmasını istediği tüm değerler sistemini aile, okullar, sendikalar ve kiliseler gibi tüm toplumsal kuruluşlara etki ederek yayıyordu. Hegemonya kavramı basit bir söyleyişle topluma yön veren sınıfın dünya görüşü olarak tanımlanabilir. Egemen sınıfın bu dünya görüşü ideolojik kontrol mekanizmaları ve toplumsallaştırıcı kurumlar sayesinde gündelik yaşamın her alanını etki altına alır.[98]

Gramsci'nin, Marks ve Althusser'den farklı olarak vurguladığı iki öğe direnç ve istikrarsızlıktır. İkincil grupların yaşantıları, egemen sınıfın çizdiği pembe tablo ile sürekli olarak çelişmektedir. Bu yüzden başat ideoloji iletilmeye çalışıldığı toplumda sürekli bir dirençle karşılanmaktadır. Bu direnç kırılabilmekte, ancak tümüyle yok edilememektedir. Bu sebeple hegemonyanın kazandığı zafer de istikrarsızdır, sürekli yeniden kazanılması ve mücadele edilmesi gerekmektedir.[99]

---

[97] Serpil Sancar Üşür, **İdeolojinin Serüveni**, Ankara, İmge Kitapevi, 1997, s.28
[98] Levent Yaylagül,, **age**., s. 97
[99] Aydan Özsoy, **age**, s. 156

Diğer bir düşünür olan Althusser de iktidarın açık bir güç ve şiddet kullanmadan nasıl yeniden üretildiği üzerinde durarak ideoloji ve iktidar arasındaki ilişkileri çözmeye çalışır.

Althusser bir pratik olarak tanımladığı ideolojiyi kapitalist toplumlarda yeniden üreten aygıtlara dikkat çeker. Althusser devletin ideolojik aygıtlarını din, eğitim, aile, hukuk, siyaset, sendikalar, kültürel alan etkinlikleri ve medya olarak tanımlamaktadır. Buna göre devletin ideolojik aygıtları, devletin kamu alanında yer alan hükümet, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler gibi baskı aygıtlarından farklı olarak zor kullanarak değil, ideolojiyi kullanarak işlerler. Althusser'e göre devletin baskı aygıtları zor kullanarak işlerken devletin ideolojik aygıtları ise ideolojiyi kullanarak işlerler. Bu nedenle devletin ideolojik aygıtları sınıf mücadelelerinin de alanıdır.

Genelde kitle iletişim araçları, özelde ise yazılı basın, sahip olduğu ideolojik söylem yapısıyla, toplumda varolması istenen düşünce ve kanaatleri yayan en önemli araçlardan birisidir. Kitle iletişim araçları egemen ideolojilerin üretilmesinde önemli rol oynamaktadır ve köşe yazıları da haber almada sıklıkla başvurulan gazete yazı türlerinden biridir.

Köşe yazıları yazılı basında özellikle söylem ve ideolojilerin en açık bir şekilde yapılandırıldığı metinlerdir. Bunun en önemli nedeni ise daha önce de belirttiğimiz gibi köşe yazılarının yorum özelliğinde yatmaktadır. Bu nedenle yazılı basında söylemin en yoğun şekilde oluşturulduğu yerler de köşe yazıları metinleri olmaktadır. Bu özelliği nedeniyle köşe yazıları hem gazetenin yayın politikasına uygun bir şekilde verilmesi, hem de köşeye konu edinilen olaylar hakkında belli anlamlandırma çerçevelerinin gazete okuruna sunulması nedeniyle araştırmamızın amacı doğrultusunda oldukça verimli bir saha çalışması sağlamaktadır.

Köşe yazıları, hem yazarın belli konular içerisinde uzmanlaşmasını hem de fikirlerini çok daha açık bir şekilde kamuoyuna sunabilmesi nedeniyle yazılı basın açısından önemlidirler. Bu mesleği icra edenler bir anlamda gazete profesyonelleri olarak da

adlandırılabilirler. Gündemde hangi konuların yer aldığını iyi takip etmek zorunda olan köşe yazarları, aynı zamanda kendi köşelerinden açıkladıkları yorumları ya da haberleri ile de ülkede yeni gündemler oluşturabilmektedirler.

Köşe yazıları, yayınlandığı gazete kimliğinin bir parçası olması nedeniyle belli ideolojilerin diğer haber metinlerinde çok daha anlamlı ve istatistikî olarak da çok daha yoğun gözlemlenebildiği haber metni alanlarıdır.

2.4 Anlamlandırma İktidarının Mücadele Alanı Olarak Köşe Yazıları

Köşe yazarları tarafından üretilen metinlerin amacı anlam üretmektir. Bu amaçla köşe yazarları tarafından üretilen haber metinlerinin ideolojik olarak yapılandırılışını analiz etmek, bu yazılar aracılığıyla verilen anlam mücadelesinin anlaşılmasına da fayda sağlayacaktır.

İdeolojik pozisyondan hareketle politik güç kazanmaya matuf olarak basın toplumsal gerçekliği saptırmaktır. Burada kastedilen, medyanın vitrininin kamuya açık yüzünün "toplumun bir aynası" olduğu iddiasına rağmen, gerçekte bunun yansıtmayı birebir veren bir ayna olmadığı, ideolojik perspektifin kırılmasından geçirir. Belli bir kırılma yazarından muhabirine ve finansörüne kadar aktörlerin içine gömülü olduğu şartların "dikkat, ilgi ve yönelimleri" üzerinde belirleyici olarak bir ölçüde çarpılma/çarpıtmaları olacağı açıktır. Ancak kastımız, bu "doğal" çarpılmanın ötesinde, toplumsal görüngenin nihai ideolojik amaçların tahakkuku sürecinde araçlaştırılması, çarpıtılarak kendilerine işlevsel bir rol yüklenmesidir.[100]

Stuart Hall'a göre medya, dünyadaki olaylar hakkında anlamlar üretir. Medya imajları basit bir şekilde dünyayı yansıtmaz, dünyayı yeniden üretmek yerine yeniden sunar. Bunu yaparken medya, olayları ve olguları seçer, yapılandırır ve biçimlendirir. Böylece medya hali hazırda varolan bir anlamı iletmek yerine kendisi

[100] Naci Bostancı, **a.g.e,,** s. 140

bir anlam üretir ve ürettiği anlamı iletir. Olayların çeşitli anlamları olmasına rağmen medya, olayları belli bir tarzda anlamlandırır ve bunu sürekli yapar.[101] Haber metinlerinde kullanılan söylem yoluyla verilen anlatılar, gerçeğin ayna gibi yansıtılmasını değil, gerçekliğin yeniden kurulmasını sağlamaktadır. Buna göre gerçeklik söylemler yoluyla sunulan bir iktidar mücadelesinin anahtarıdır. Stuart Hall ise yine ideolojiyi bir mücadele olarak görmekte, ancak bu mücadelenin anlam için verildiğini belirtmektedir.

Toplumsal hayatta her gün binlerce olay meydana gelmektedir. Bu olaylar arasından seçilenler haberleştirilerek gazete sayfalarına konu olurlar. Haber değeri olarak tanımladığımız belli ölçütlere uygun olarak yapılan seçme işlemi ile gazete sayfalarında hangi haberlerin alınıp okuyuculara ulaştırılacağına karar verilmektedir. Haber metinleri ve köşe yazılarında metne konu olan olay, bu metinlerde yeniden kurgulanırlar. Toplumsal gerçekliğin yeniden kurgulandığı alanlar olarak köşe yazıları da varolan bir durumu yeniden tanımlarlar. Gazete sayfalarında yer alan haber metinleri nasıl ki haber havuzuna düşen binlerce olay arasından seçilip haber üretim süreci ve profesyonel haber pratikleri sonucunda gazete sayfalarında yer alıyorsa, köşe yazıları içinde aynı şey söz konusudur.

Köşe yazarları da kendi ve bağlı bulundukları yayın organlarının kimliklerine uygun düşen konuları binlerce haber arasından seçip ele almaktadırlar. Köşe yazarları, gazete sayfalarında yer alan çok sayıda haberden, kendi kimliklerini, ideolojilerini tekrar tekrar üretebilecekleri haberleri ele alarak incelerler. Diğer haberler arasından seçilen olaylar genellikle gündemi belirleyen, ilk sayfalarda yer alan olaylar arasından seçilir. Köşe yazarları sadece o günün içerisinde gerçekleşen olaylarla ilgili olarak köşelerini yazmamakta, kendi düşüncelerini yansıtan herhangi bir olayı, düşünceyi ya da tasarıyı da sayfalarına üretebilmektedirler.

Zaten özellikle manşetle paralel olarak yapılandırılan köşe yazılarında, gazetelerin birinci sayfalarında yer alan haberler başmakale yazılarına da sıklıkla konu

[101] Levent Yaylagül,, **age.,** s. 101,102

olabilmektedir. Hem gazetenin ilk sayfa haberlerinde olayın nasıl verildiğine baktığımızda köşe yazarlarının da konuya yaklaşımlarının bağlı bulundukları gazetelerin ilk sayfalarında konun ele alınış biçimiyle paralel olmaktadır.

Gerçekte medya yayınlarının ideolojik niteliği, birebir ne arkasındaki sermayenin kamusal alana yansıması, ne de halkın temsilidir. Dolayısıyla medya yayınlarının içeriği, kendi içyapısı ile dış dünya karşısında bağımlı olduğu farklılıklar çerçevesinde şekillenir. Bir bakıma sermaye ile birlikte medya profesyonellerin ideolojilerinin ve nihayet muhatap kitledeki meşrutiyet kalıplarının özgül sentezi yayınların niteliğini belirler. Medya olmazdan evvel "biz bilinci, doğrudan ilişkilerle, yahut savaş gibi doğrudan katılımla oluşurken medya yayınları yaşanan her günü ortak bir kamusallık üzerinden yeniden üretir. Bu yönüyle medya, modern kamusallığın hem zemini, hem de siyasal mücadelede meşrutiyetin kotarıldığı alandır. Türkiye'de siyasal mücadelenin üzerinde yürütüldüğü kamusal alanı büyük ölçüde ulusal medya elinde tutar.[102]

Siyasal iletişim alanı politik meseleler, olaylar, mesajlar ve aktörler arasında olabildiğince alan hakim olma mücadelesiyle karakterize edilir. Hakim olma kavramı ise "sınırlı kaynaklara erişme avantajı olarak" tanımlanır. Ele geçirilmesi, anlam çerçevelerinin biçimlendirilmesi ve yönlendirilmesinde mücadele edilen sınırlı kaynak ise medyadır. Çünkü medya, politik söylemin topluma ulaştırıldığı en temel araçlardandır ve bu anlamda medyaya duyulan ihtiyaç gittikçe artmaktadır. Taylor'un şu ifadesi bu durumun kısa bir özetidir: "Gerçek savaşın ötesinde bir de medya savaşı vardır." Medya ilgisi için mücadele iki boyutludur: bir taraftan medyaya giriş diğer taraftan ise medya çerçevelerini belirleme. Medyayı veya anlam çerçevelerini yönlendirme/ele geçirme mücadelesi ise durum tanımını bir tarafın lehine olacak şekilde şekillendirme ya da bir tarafın söylemini diğer söylemlere hakim kılma çabası olarak da değerlendirilebilir. Kriz, çatışma ve savaş gibi olağanüstü durumlarda medyada temsil edilmek dahası anlam çerçevelerini örtük ya da açık yollardan belirlemek, kamuoyu desteğini kazanmak için daha da önem

[102] Naci Bostancı, **a.g.e,** s. 168

kazanmaktadır.[103] Bu ise beraberinde anlam üzerinden verilen bir mücadeleyi de getirmektedir.

Bu nedenle, gazetelerde yer alan köşe yazılarının önemi bir kat daha artmaktadır. Okuyuculara sahip oldukları köşe yazısı alanı ile ele aldıkları konular çerçevesinde bilgiler sunan köşe yazarları, yine sahip oldukları "anlam yükleme" ve "olayları inceleyerek saptamalarda bulunma" gücü sayesinde ele aldıkları konuları kurdukları farklı anlam çerçeveleri aracılığıyla aktarabilmektedirler. Yazarların ele aldıkları konularla ilgili olarak metinlerinde yer verdikleri kişi ve kurumlara bakış açıları, okuyucuların metni belli anlam çerçeveleri içerisinden algılamalarını sağlamaktadır. Bu nedenle köşe yazarları tarafından verilen anlam çerçeveleri ve bu anlam çerçeveleri içerisinde oluşturulan olumlu ve/veya olumsuz yaklaşımlar okuyucuların zihinlerinde oluşturulmak istenen etki bakımından büyük önem taşımaktadır. Düşünce ideologları olarak tanımlayabileceğimiz köşe yazarları, sahip oldukları köşe yazısı sütunlarını belli anlamlar çerçevesinde oluşturmakta ve bu çerçeveler yoluyla okuyuculara konu ile ilgili bilgileri aktarmaktadırlar.

Her köşe yazarının kendine özgü bir dili, söylemi vardır. Bu yol ile hitap ettiği kitleye ulaşan köşe yazarı, yine bu yolla okuyucuların zihinlerinde kendi savunduğu anlamlandırma çerçevelerini oluşturur. Bu çerçeve içerisinden okuyucusuna ulaşan köşe yazarları, okuyucularına konu ile ilgili olarak belli düşünce kalıplarını sunarlar ya da belli düşünceleri, yani başkalarına ait olan düşünceleri savunurlar. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında, yazılı basın açısından köşe yazarlarının anlamlandırma mücadelesinde oynadıkları rol çok daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Gramsci'nin alana en büyük katkısı olan hegemonya kavramı, kısaca bir rıza üretimi olarak adlandırılabilir. Egemenlerin kendi hakimiyetlerini sürdürebilmek için egemenlikleri altında bulunanların rızasını almaları gerekir. Buna göre hegemonyanın bileşimi egemen güç ve insanların rızasına dayanır. Toplumda baskın

[103] İncilay Cangöz, "Savaş İhtimalinin Türkiye'de Yazılı Basında Temsili", **Savaş ve Medya, İLAD (İletişim Araştırmaları Derneği),** Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 2003, Eskişehir, s. 37,39

olan bir grubun diğerleri üzerinde egemenlik kurması olarak açıklanan hegemonya, kapitalist devletlerde sistemin devamlılığını sağlama görevini yerine getirmektedir.

Gramsci'ye göre egemen sınıfın fikir ve görüşlerinin topluma yayılmasında ise organik aydınların önemli bir görevi vardır. Bunlar, kafa emeği olarak kullanılan din görevlileri, öğretmenler, kitle iletişim alanında çalışanlar vb.dir. Bunlar, egemen sınıfın fikirlerini gündelik dil aracılığıyla topluma yayarlar. Gramsci'ye göre egemen sınıf iktidarını ya güç kullanarak ya da insanların rızasını üreterek ya da ikisini birden kullanarak yapar. Gramsci'ye göre rıza; egemen sınıfın kendi dünya görüşünün ve düşünme biçiminin toplumun üyelerine kabul ettirilmesidir. Okul, kilise, medya gibi kurumlar insanların düşüncelerini ürettiği ve yeniden ürettiği kurumlardır. Bu kurumlar aracılığıyla egemen sınıf kendi düşünce biçimini ve dünya görüşünü topluma yayar. Gramsci'nin hegemonya kavramı (ve kuramı) medyaya uygulandığında görülür ki medya, okuyuculara/izleyici ve dinleyicilere egemen sınıfın değerlerini aktaran bir araçtır.[104]

Louis Althusser ise iktidar ve ideoloji arasındaki ilişkileri çözmeye çalışarak Devletin Baskı Aygıtları ve Devletin İdeolojik Aygıtları ayrımına gitmektedir. Althusser'e göre, Devletin Baskı Aygıtları fiziksel şiddet ve kaba güç kullanma hakkı olan polis, mahkeme ve hapishane gibi kurumlardan oluşmaktadır. Devletin İdeolojik Aygıtları ise medya, kilise, eğitim kurumları gibi kurumlar vardır. Buna göre Devletin İdeolojik Aygıtları kaba güç kullanarak değil, insanların yaşadıkları toplum ve dünya hakkında yanlış fikirlere sahip olmalarını sağlayarak işler. Medya oluşturduğu ideolojik söylem aracılığıyla toplumda varolmasını istediği düşünceleri, fikirleri yayar.

Her iki düşünürün yaklaşımı da bizlere köşe yazarlarının sahip oldukları konumların anlamlandırma süreci içerisindeki önemini vurgulamak için yol göstermektedir. Köşe yazarları, toplumda varolmasını istedikleri duygu, kanat ve düşünceleri, ürettikleri metinler üzerinde okuyuculara aktarmakta, onlarla birebir iletişim

[104] Levent Yaylagül, **age**., s. 96-100

kurabilmektedirler. Yazarlar sahip oldukları köşe metinlerinde kullandıkları dil ile bir iktidar çatışmasına girmektedirler. Yazılı basın haber metinleri içerisinde belli dünya görüşleri ortaya çıkarak bu metinleri ideolojilerin üretildiği alanlar haline gelir. Bu durum ise en yoğun bir şekilde köşe yazılarında görülür.

Gazeteciler, yazarlar, sanatçılar, yönetmenler, akademisyenler gibi "simgesel seçkinler" denilebilecek grupların kendi iktidar bölgeleri içinde söylem türleri hakkında karar verme konusunda göreceli özgürlükleri ve göreceli iktidarları vardır ve söylemin başlıklarını, üslubunu ya da sunumunu belirlerler. Bu simgesel iktidar yalnızca eklemlenmeyle de sınırlı olmayıp tesirinin tarzına kadar uzanır: Kamusal tartışmanın gündemlerini oluşturabilirler, hangi başlığın anlamlı olduğuna karar verebilirler, enformasyonun miktarına ve tipine, özellikle de kimin kamusal olarak ve hangi tarzda tarif edilebileceğine dair düzenlemeler yapabilirler. Bu gruplar toplumsal bilginin, inançların, tutumların, normların, değerlerin, ahlakın ve ideolojilerin imalatçılardırlar. O nedenle bu grupların simgesel iktidarı aynı zamanda bir ideolojik iktidar biçimidir. Yani, siyasal, askeri ve ekonomik seçkinlerin yanı sıra simgesel seçkinlerin de bizim modern enformasyon ve iletişim toplumlarımızda iktidarın uygulanması ya da sürdürülmesi için gerekli ideolojik destek çerçevesinde zaruri bir rol oynamaktadırlar. Seçkinlerin çıkarları ve ideolojileri genellikle onlara ücretlerini ödeyenlerinkinden ya da onları finansal olarak destekleyenlerinkinden temelde farklı değildir.[105]

Kitle iletişim araçları günümüzde bir güç-iktidar kaynağı olarak görülmektedir. Bu noktada köşe yazılarında söylem yoluyla oluşturulan anlamlandırma iktidarı yarışı da başlamış olmaktadır. Köşe yazarları ele aldıkları konu çerçevesinde belli anlamlar yoluyla okuyuculara konunun değişik yönlerine verebilmektedirler. Bu tasarlanılmış bilgiler ise, büyük bir oranda yer aldıkları yayın organının kimliği ile yine yayın organının savunduğu fikirler ile örtüşmektedir. Bu nedenle, köşe yazıları, yazılı basının anlam inşası sürecinin bir parçası olarak devamlılık gösterecek nitelikte yazarlar tarafından kaleme alınmakta, anlam belli dilsel yöntemler aracılığıyla

[105] Teun A. Van Dijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", Der. Mehmet Küçük, **a.g.e**, s. 321,322

etkileyici bir biçimde okura sunulmaktadır. Köşe yazarları da bir anlamda, kendilerini anlam eleme süzgecine tabii tutmakta, ele aldıkları konuları belli çizgiler doğrultusunda vermektedirler.

Köşe yazarları gündemde olan konuları kendi dünya görüşlerine, dolayısıyla da çalıştıkları gazetenin kimliğine göre ele almakta, yazılarının söylemini bu yolla meydana getirmektedirler. Bu nedenle, çoğumuzun da fark ettiği gibi, köşe yazarları kendi görüşleri doğrultusunda birtakım kavramları kullanmakta, tek olay etrafında gerçekleşen konular dahi kullanılan söylem yoluyla çok farklı anlam inşaları doğrultusunda yapılandırmaktadırlar. Bu farklılık kaynağını ise iktidar mücadelesi oluşturmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının belki de en fazla etki olduğu kesim, modern siyasi yapıların çekirdeğinde bulunan iktidar elitleridir. Ahaliyle olan ilişkilerini büyük ölçüde Kia aracılığıyla sürdüren elitler, yurttaşlardan çok daha fazla medyanın sanal dünyasından etkilenirler ve kararları da burada kotarılan önermelerden derin izler taşır. Hatta son dönem Türkiye siyasetinde olduğu gibi "bir kısım medya"nın yayınları ret edilse bile dikkate alındığı, adeta tersinden bir otorite olarak yöneticiler üzerinde etkili olduğu görülür. Öfkeler, sanal gündem üzerine konuşmalar, mukabil cevap yetiştirme çabaları buna örnek verilebilir. Tüm bakanlıklarda, devlet dairelerinde yüksek düzey yöneticilerin, özel sektördeki karar vericilerin sabah ilk olarak medya tarama özetlerini okumaları, bu sanal dünyanın tartışılmaz güç gösterisidir.[106]

Dilde yapılanan anlam, söylemde mücadeleye dönüşür. Bu mücadelenin, yani haber metinlerinde anlam mücadelesinin en geniş anlamıyla bir savaşım izlenir gibi takip edilmesini mümkün kılan ise bizce köşe yazılarıdır.

[106] Naci Bostancı, **a.g.e,** s. 162,163

Köşe yazıları gerek köşeyi kaleme alan kişinin ele aldığı konu ile ilgili olarak duygu, düşünce ve fikirlerini metnine yansıtması gerekse de metinde kullandığı sözcük seçimleri yolu ile ele aldığı konuya belli anlamlar yüklemesi yolu ile iktidarın anlam mücadelesinin incelenmesine olanak sağlamaktadır. Bu durumda incelenen köşe yazıları, hem yazarın hem de yazarın bağlı bulunduğu gazetenin kimliğinin yansıtılması açısından diğer gazete yazı türlerine göre çok daha serbest bir alan olarak görülmektedir. Savunduklarını köşe metni aracılığıyla yazıya döken köşe yazarı, kurduğu cümleler ile bir anlam mücadelesine girmektedir.

3. Köşe Yazılarında Söylem ve İdeolojinin Yeniden Üretimi: "Sivil Anayasa" Tartışmalarının Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazetelerindeki Köşe Yazılarında Analizi

Çalışmamızda örneklem dahilinde seçtiğimiz Cumhuriyet, Zaman ve Hürriyet gazetelerinde yer alan köşe yazarlarının 12 Eylül- 14 Ocak tarihleri arasında "Sivil Anayasa" ile ilgili olarak ürettikleri metinler eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak incelenecektir. Bu gazetelerin çalışmanın örneklemi olarak seçilmesinin nedeni gazetelerin genel yayın politikalarının farklılığıdır.

Çalışma 12 Eylül- 14 Ocak tarihlerini kapsamaktadır. Farklı toplumsal eğilimleri temsil eden, bu gazetelerin konuyu ele aldıkları köşe yazılarının, gazetelerin sahip oldukları farklı yayın politikaları ile ilgili yaklaşımları araştırma kapsamında ele alınabilecek verileri sağlayacağı düşüncesidir.

3.1 Araştırmanın Amacı

Siyasi iktidarın aldığı yeni anayasa yapımı kararı ile birlikte, gerek yazılı ve görsel basında, gerekse de siyaset, sivil toplum ve akademik çevrelerde geniş tabanlı tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. Toplumun çeşitli kesimlerinde farklı yansımalar bulan iktidar partisinin "sivil anayasa" girişimi, çok sayıda tartışma konusunun açılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaların yapıldığı alanlardan birisi de gazetelerde yer alan haberler ve köşe yazılarıdır. Özellikle köşe yazıları, gazetelerde yayın kimliklerinin ve konuya bakış açılarının en iyi yansıtıldığı metinlerdir.

Araştırmanın amacı, seçilen örneklem dahilinde yer alan gazetelerdeki köşe yazarlarının Sivil Anayasa" konusu ile ilgili yaklaşımlarının eleştirel söylem analizi ile ortaya çıkarılmasıdır.

3.2 Araştırmanın objesi ve yöntemi

Araştırmada söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde de belirttiğimiz gibi haber metinleri içerik olarak birer söylemdir. Haber metinleri içerisinde belli ideolojiler ve anlamlar öne çıkarılır. Köşe yazıları içinde aynı durum geçerlidir. Köşe yazarları ürettikleri metinlerde kendi dünya görüşlerine ve bağlı bulundukları yayın organlarının kimliklerine uygun düşen anlamlandırmaları metinlerinden okuyuculara sunarlar.

Çalışma "Sivil Anayasa" taslağının açıklandığı 12 Eylül 2007 tarihi ile onunun gündemden düşmeye başladığı 14 Ocak 2008 tarihleri arasında kapsamaktadır. Belirlenen süre içinde farklı politik kamplarda olduğu bilinen, Atatürk ilkelerine bağlılığı ile Cumhuriyet, AKP'nin "muhafazakar demokrasi" anlayışına paralel bir yayın politikası izleyen Zaman ve yüksek tirajı ile birlikte kitle gazetesi olma özelliğini taşıyan Hürriyet adlı gazetelerde yer alan köşe yazıları inceleme nesnesi olarak seçilmiştir. Çalışmada seçilen tarihler arasındaki konu ile ilgili tüm köşe yazıları inceleme alına dahil edilerek değerlendirilmiştir.

Söylem çalışmalarında metin dışında bilişsel bir boyut çerçevesinde değerlendirilen söylem, politik düzey dışındaki kullanımıyla ideoloji ya da dünya görüşü ile sarmalanmış durumdadır. Van Dijk ideolojinin söylemde ifade edildiğini ve yeniden üretildiğini ileri sürmektedir. "Biz ve onlar" gibi iki grubun birbirlerini farklı tanıtmalarının çıkış noktasını oluşturduğu söylem çalışmaları, söylemdeki çatışmanın tarihsel, politik ve sosyal geçmişinin oluşturduğu bağlamın, çatışmaların, güç ilişkilerinin ve grupların çözümlenmesini, Biz ve onlara ilişkin olumlu ve olumsuz görüşlerin belirlenmesini, önvarsayılan ve sezdirilen (ima edilen) bilgilerin açık hale getirilmesini ve kutuplaşmış grupların görüşlerini vurgulayan sözcük seçimi ve sözdizimsel yapının incelenmesini gerektirmektedir.[107]

[107] Güler Ülkü, Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve Van Dijk Yöntemi, Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi, Derleyen, Çiler Dursun, s.375, 376

Tezimizin daha önceki bölümlerinde de açıklamaya çalıştığımız gibi söylemin ayrılmaz bir parçası olarak dil, belli kodlar yoluyla metinlerde ideolojilerin yansıtılması açısından oldukça önemlidir. Söylem çözümlemesinin en temel durağı da dil olmaktadır.

Çalışmamızda Van Dijk'in söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Van Dijk, makro ve mikro yapıları arasında ayrım yaparak, makro yapı içerisinde haber başlıkları, haber girişleri, kullanılan fotoğraflar, arka plan bilgileri, bağlam ve yorumlar yer yer alırken, mikro yapı da ise söz dizimi (sentaks), sözcük seçimleri ve haberin retoriği yer alır.

Teun van Dijk söylem analizini dil içinde kurulan farklı güç/iktidar ilişkilerinin kurulma süreçlerine ilişkin bir analiz yöntemi olarak tanımlamaktadır.[108]Söylem analizi, son yıllarda özellikle iletişim alanı çalışmalarında sıklıkla başvurulan bir analiz yöntemidir. Söylem analizi dilbilim, sosyoloji, sosyal psikoloji, felsefe, iletişim, edebiyat ve kültürel çalışmalar gibi çok sayıda sosyal bilim alanı tarafından kullanılmaktadır.

3.3 Elde edilen Bulgular

Çalışmanın kapsamını 12 Eylül 2007 ve 14 Ocak 2008 olarak belirlemiştik. 12 Eylül 2007 tarihinde Anayasa Hazırlama Komisyonu Başkanı Dengir Mir Mehmet Fırat sivil anayasa taslağını kamuoyuna açıklamış ve taslak üzerinden tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. 14 Ocak 2008 tarihinde ise, "Sivil Anayasa" tartışmaları yerini "üniversitelerde türban serbestisi" tartışmalarına bırakmıştır.

Bu tarihler arasında yapılan araştırmamız sonucunda elde ettiğimiz bulgular aşağıda verilmiştir.

[108] Ayşe İnal**, a.g.e.,**s. 107

3.3.1 Makro Yapıya Yönelik Analiz

Çalışmamamızın bu bölümünde örneklem olarak seçilen Cumhuriyet, Zaman ve Hürriyet gazetelerinde yer alan köşe yazıları van Dijk'in geliştirdiği modelde yer alan makro yapı analiz tekniği uygulanarak incelenecektir. Makro yapı analizi, tematik yapı ve şematik yapı olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Şematik çözümlemede ana olayın işleniş biçimi (ana olay ve sunuş biçimi) ele alınır, sonuçlar değerlendirilir. Yorum kısmında ise, haber kaynakları ve habere konu olmuş olayın taraflarının sözlü tepkileri incelenir.

Bu amaçla örneklem çerçevesinde seçilen gazetelerden veri olarak topladığımız köşe yazıları metinleri üzerinde tematik yapı çerçevesinde analiz yapılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan analizler aşağıda değerlendirilmiştir.

3.3.1.1 Tematik Analiz

van Dijk temaların söylemler içinde yapılandırıldığını ifade eder. Bu amaçla da haber metinleri üzerinde tematik analiz yaparak söylem analizini gerçekleştirir. Haber metinlerinde yapılan söylem analizi çalışmalarında makro analiz kapsamında üst başlık, başlık, alt başlık, spot ve haber girişleri incelenmektedir. Biz çalışmamızı köşe yazıları üzerinden yapılandırdığımız için bu bölümde köşe yazılarının başlıklarını inceleyeceğiz.

Tematik analiz bölümümüzde köşe yazılarının başlıklarının incelenmesi, metnin ideolojik yapılandırılmasının hangi yönde olduğu hakkında bizlere bilgi vermektedir. Köşe yazarının konuya bakış açısını en özet şekilde yansıtan köşe yazısı başlıkları aynı zamanda metinde vurgulanan görüş açılarını da yansıtması açısından önemlidir.

Nasıl ki haber metinlerinin başlıkları okuru habere çekiyorsa, köşe yazılarının başlıkları da yine aynı şekilde okuyucuyu yazarın konu ile ilgili düşüncelerini okuyarak paylaşmaya iter. Daha önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi, yazılı basının ilk sayfalarında çıkan haberler o yayın organının vitrini gibi görev görüyor ve

gazetenin ideolojik kimliği ile ilgili olarak ipuçları veriyorsa köşe yazıları için de aynı durum geçerlidir. Bu amaçla başlıkların incelenmesi çalışmamız açısından oldukça önemlidir.

Tematik analiz kapsamında incelenecek olan köşe yazıları başlıkları ile yazarların sahip oldukları farklılıklar çerçevesinde olayı nasıl sundukları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Ayrıca ortaya çıkan sunum farklılıklarının hangi yollarla gerçekleştirildiği, hangi kavramların vurgulandığı açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

Köşe yazılarının başlıkları haber metninde geçen ana olay hakkında yazarın düşüncesini yansıtan en temel cümleyi verir ve yazıda işlenecek olan konuyu okura bildirir.

"Anayasa Meselesinde Ne Yapmalı?" Cumhuriyet, Oral Çalışlar, 16.09.2007
"AKP Anayasa Taslağı Ne Anlatıyor?" Cumhuriyet, Server Tanilli, 21.09.2007
"Sivil anayasa" Zaman, Ali Bulaç, 26. 11. 2007
"Özlenen sivil ve demokratik anayasa", Zaman, Şahin Alpay, 08. 09. 2007,
"Bu da AKP usulü 'sivilleşme' " Hürriyet, Mehmet Y. Yılmaz, 11 Ekim 2007
"Değişmesi gerekli mi değil mi?" Hürriyet, Oktay Ekşi, 15 Eylül 2007

Köşe yazılarının başlıklarında doğrudan doğruya olaya konu olan aktörlere de vurgu yapılmaktadır.

"Son Söz Yine Erdoğan'da!" Cumhuriyet, Orhan Birgit, 18 Eylül 2007
"Teziç'in hukuk diploması iptal edilmeli" Zaman, Bülent Korucu, 20 Eylül 2007
"Halkın değil AKP'nin anayasası" Hürriyet, Mehmet Yılmaz, 19 Eylül 2007

Cumhuriyet gazetesinde haber aktörü olarak sıklıkla iktidar partisinin ve iktidar partisi lideri ve Başbakan Tayip Erdoğan'ın kullanıldığı saptanmıştır. Yukarıda verilen örnekler dahilinde de görüldüğü gibi, Cumhuriyet gazetesi habere konu olan kişileri ya da kurumları, yani AKP ve Recep Tayyip Erdoğan'ı anayasa ile özdeşleştirerek kullanmaktadır. Bu kullanılış ile ana konu olan "sivil anayasa"nın

tartışılmasının köşe yazılarının başlığına gazete yazarlarının ideolojik görüşleri çerçevesinde yansımasını sağlamaktadır. Köşe yazıları başlıklarında doğrudan doğruya olayın aktörleri olan kişi ve kurumlara vurgu yapılması yoluyla ele alınan olay, yani yeni anayasa, toplumsallıktan uzaklaştırılıp bireyselliğe yöneltilmektedir. Bu amaca yönelik gazeteden seçebileceğimiz örnek ise, Orhan Birgit'in köşe yazısına seçtiği "Son Söz Yine Erdoğan'da!" başlığıdır. Bu başlıkta da özne olarak Erdoğan'ın kullanılması yoluyla, sivil anayasa için son kararı Erdoğan'ın vereceği açıklanılıyor. Bu yolla, yeni anayasanın "AKP anayasası" olacağı bu sefer de farklı bir yöntem ve sözcük seçimleri yoluyla okuyuculara aktarılmaktadır. Hürriyet gazetesinde de benzer bir kullanım göze çarpmaktadır.

Zaman gazetesinden Bülent Korucu ise, yazısına seçtiği "Teziç'in hukuk diploması iptal edilmeli" başlığı ile "Sivil Anayasa" ile ilgili olarak eleştiri yapan hukuk profesörü Erdoğan Teziç'in yaptığı eleştirilerin bilimsel bir dayanağı olmadığını okuyuculara iletmektedir.

Köşe yazıları bir düşünce yazısı biçimidir ve kullanılan kelimeler, dolayısıyla da başlık seçimleri de belli bir düşüncenin ürünüdür. Köşe yazıları başlıklarındaki belli vurgular hem ideolojik hem de politik yaklaşımların bir ürünüdür. Köşe yazarlarının yazıları için seçtikleri başlıklara bakıldığında, belli ideolojik yapılandırmalarının başlıklarda görüldüğünü rahatlıkla ifade edebiliriz.

"Bilinmeyen Hesaplar, Planlar" Cumhuriyet, Cüneyt Arcayürek, 13 Eylül 2007
"Kapalı Kafalar Arkasında Anayasa..." Cumhuriyet, Mustafa Balbay, 15 Eylül 2007
"Beyefendinin Anayasası" Cumhuriyet, Orhan Birgit, 12 Aralık 2007
"Sivil tezgâh" Cumhuriyet, Deniz Som, 3 Ekim 2007
"AKP Anayasasına Hayır!" Cumhuriyet, Mustafa Balbay, 4 Ocak 2008
"Silahsız kuvvetlerin ilk anayasası" Zaman, Bülent Korucu, 16 Kasım 2007
"Türkler ve anayasa: Öldüren aşk, yeniden sinemalarda!" Zaman, A. Turan Alkan, 04 Ağustos 2007
"Öcüler çarşısı kepenkleri açtı", Hürriyet, Ertuğrul Özkök, 22 Eylül 2007
"Helal anayasa…," Hürriyet, Bekir Coşkun, 19 Eylül 2007

Köşe yazarlarının başlıklarında Cumhuriyet gazetesinin AKP karşıtı duruşu bu bölümde de göze çarpmaktadır. Bu karşı duruşun köşe yazısı başlıklarının söylemi ile de pekiştirildiğini söylemek verilen örneklerde görüldüğü gibi istisnasız bir şekilde doğrudur. Gazetede yorumsuz bir şekilde verilen haber başlıklarına rastlamak mümkündür. Bu başlıklar ilk açıklamada verilmiştir. Bunun yanı sıra, Kemalist ideolojinin yılmaz bekçisi olarak kendilerini tanımlayan yazarlar, iktidar partisinin anayasa gibi önemli bir konuya el atmasını da aynı olumsuzluk içerisinde ele almışlardır. Gazete yazarları anayasa yapım sürecine ilişkin endişelerini başlıklarına taşımışlardır.

Yine Cumhuriyet gazetesinde, köşe yazılarının başlıkları, yazarların gazetenin anayasa ile ilgili söylemlerini hangi vurgular yoluyla yaptıklarını da ortaya çıkarmaktadır. Cumhuriyet'te yeni anayasanın "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası" değil "AKP Anayasası" olacağının hem başlıklarda hem de köşe yazıları metinlerinde sıklıkla vurgulanmıştır. Buna örnek olarak ise Cumhuriyet gazetesinden "Beyefendinin Anayasası" buna örnektir. Burada beyefendi denilerek AKP Genel Başkanı Recep Tayip Erdoğan işaret edilmekte ve anayasanın belli siyasi ideolojilere sahip bir partinin düşüncelerini taşıyacağı düşüncesi başlık yoluyla okuyuculara aktarılmaktadır. Cumhuriyet gazetesi yazarı Mustafa Balbay'ın "Kapalı Kafalar Arkasında Anayasa" ismini taşıyan başlığı ise konu ile ilgili olarak yeni anayasanın yapım sürecine yöneltilen bir eleştiri kapsamındadır. Bu anlamda anayasanın demokratik katılım yolu ile yapılmasına tezat bir şekilde anayasanın kapalı kapılar ardında, AKP siyasetçileri ve anayasayı hazırlayan hukukçular dışında kimsenin bilgisi olmaması nedeniyle yapılmak istenen anayasaya eleştiri yöneltilmektedir.

Benzer bir şekilde anayasa çalışmalarını olumsuz çerçeve içerisinde veren bir diğer gazete ise Hürriyet gazetesidir. Hürriyet gazetesi, konu ilk gündeme geldiği anda Cumhuriyet gazetesi kadar keskin söylemler kullanmamış, ancak daha sonra yaşanan gelişmelere paralel olarak anayasa yapım sürecini ve AKP'nin anayasa yapım süreci boyunca izlediği yolu eleştirme yoluna gitmiştir. Bu amaçla oluşturulan köşe yazıları başlıklarında kullanılan dil ise Cumhuriyet gazetesiyle örtüşmektedir. Örneğin Bekir Coşkun'un 19 Eylül 2007 tarihli köşe yazısının başlığı "Helal anayasa" denilerek

AKP'nin muhafazakar yapısına gönderme yapılmaktadır. Bu tanımlama ile iktidar partisi tarafından yapılmak istenen anayasa için "helal" nitelendirilmesinin kullanılması ile İslami kavramlara değinilmektedir. Bu yolla anayasa değerleri olarak İslami bir temelin ele alındığı endişesi okuyuculara aktarılmaktadır.

Bunun yanı sıra, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde köşe yazıları başlıklarında saptanan bir diğer ortak tema ise, "AKP anayasası" tanımlamasıdır. Anayasanın AKP anayasası olacağı izleniminin verilmesi ile köşe yazarları okuyucularına tüm ulusa ait olması gereken, yasalar hiyerarşisinde en başta bulunan ve devlet iktidarına, dolayısıyla devlete belli sınırlar çizen, siyasi iktidarın çalışma alanını, yöntemini ve rejimini belirleyen anayasanın, AKP'nin taşıdığı değerlerin içselleştirildiği bir metin olacağına vurgu yapılmaktadır.

"AKP Anayasası" tamlamasının hem Cumhuriyet hem de Hürriyet'in köşe yazarları tarafından başlık olarak seçilmesi, her iki gazetenin de iktidarın söylemine karşıt bir söylem oluşturduklarını göstermektedir. Yani her iki gazete de, siyasi iktidarın, daha doğrusu iktidar partisinin kullandığı "Sivil Anayasa" tanımlaması yerine "AKP Anayasası" tanımlamasını kullanmaktadırlar.

Zaman gazetesinin köşe yazarlarının başlıkları incelendiğinde, gazete yazarlarının diğer gazetelerden farklı olarak "AKP Anayasası" tamlamasını kullanmadığı, iktidarın ağzından verilen "Sivil Anayasa" ve "yeni anayasa" tamlamalarını kullandıkları saptanmıştır. Bu nedenle, Zaman gazetesi, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin aksine, hükümet yanlısı bir dil ile söylemini oluşturmuştur. Yine aynı gazetenin köşe yazarlarının başlıklarına bakıldığında, yeni anayasanın sivilliğine sıklıkla vurgu yapıldığı ortaya çıkmıştır. Yazarların yeni anayasaçalışmalarını olumlu bir çerçevede verdikleri, hatta "Silahsız kuvvetlerin ilk anayasası" ve "Özlenen sivil ve demokratik anayasa" olarak tanımlayarak bir anlamda yeni anayasa müjdesi verdikleri tespit edilmiştir.

Bu örnekler üzerinden gidersek, Zaman gazetesi konuyu okuyucularına köşe yazıları başlıkları yoluyla olumlu anlam çerçeveleri içerisinde sunmaktadır. Bunun yanında

örneklem dahilinde seçilen diğer gazetelere karşın, Zaman gazetesi hem anayasanın sivilliğine vurgu yapmış, hem de anayasa ile ilgili söylemini anayasanın sivilliği ve demokratik olması üzerinde kurmuştur. Yani diğer gazetelerin aksine, Zaman gazetesi yeni yapılan anayasanın iktidar partisinin anayasası gibi antidemokratik sonuçlar doğuracak bir şekilde değil, aksine demokrat bir bakış açısıyla hazırlandığını belirtmektedir

Başlıklarda okuyucuları köşeye çekmek için kullanılan bir diğer yöntem de başlığı ilgi çekecek bir şekilde oluşturmaktır. Bu oluşum ise, yine genellikle gazetelerin ve köşe yazarının kimliğine, ideolojisine uygun bir biçimde yapılandırılmaktadır.

"AK-ademisyenler Taslağı Erdoğan'a Sunulurken..." Cumhuriyet, Mustafa Balbay, 18 Eylül 2007
"'Sivil' Darbecilere, 1961 Anayasası Hatırlatması!" Cumhuriyet, Bedri Baykam, 18 Eylül 2007
"AKP'nin İ-kinci Dönemi!" Cumhuriyet, Mustafa Balbay, 22 Eylül 2007
"AKP Hu-kukla Oynarken..." Cumhuriyet, Mustafa Balbay, 9 Aralık 2007
"Numaracı Cumhuriyetçiler", Zaman, Mümtaz'er Türköne, 06 Eylül 2007
"Amayasa", Nihal B. Karaca, 19 Eylül 2007
"Helal anayasa…," Hürriyet, Bekir Coşkun, 19 Eylül 2007

Cumhuriyet gazetesi köşe yazarları başlıklarını oluştururken ilginçliği sağlamak için genelde heceleme yöntemi ile istedikleri anlamı yaratma yoluna gitmişlerdir. Bu yönteme örnek olarak "AK-ademisyenler Taslağı Erdoğan'a Sunulurken", "AKP Hu-kukla Oynarken" ve "AKP'nin İ-kinci Dönemi!"ni ele alarak inceleyebiliriz. Bu örnekleri inceleyerek cumhuriyetin heceleme yöntemini kullanarak nasıl konu ile ilgili düşüncelerini ifade ettiğinin açılımını yapabiliriz.

"AK-ademisyenler Taslağı Erdoğan'a Sunulurken" örneğinde yapılan heceleme yöntemi ile gazete tarafından AKP'nin güdümünde ısmarlama anayasa yaptıkları belirtilen hukukçu akademisyenlerin taraflılığına vurgu yapılmıştır. "AKP Hu-kukla Oynarken" örneğinde ise, AKP'nin anayasayı değiştirme hazırlığı, anayasa ile ilişkili olarak kullanılan "hukuk" sözcüğünün "hu-kukla" şeklinde hecelenerek, AKP tarafından yapılmak istenen anayasanın kendi partilerinin kuklası durumuna getirilmesi olduğu çağrışımı yapılmaktadır. "AKP'nin İ-kinci Dönemi!" başlığı ile de

Cumhuriyet gazetesi, iktidar partisinin Cumhuriyetin temel kazanımlarına, laik cumhuriyet değerlerine karşı kini olduğunu defalarca üreterek metinlerinde yer vermiştir.

Zaman gazetesinde kullanılan "Numaracı Cumhuriyetçiler" başlığında yapılan anlam inceliği ise, eşanlamlı sözcüklerin kullanılmasıdır. Köşe yazarı metni incelendiğinde, yazarın kullandığı "numaracı" nitelendirilmesinin 1. Cumhuriyetçiler, 2. Cumhuriyetçiler olarak yeni anayasa yapım süreçlerinde kendilerini adlandıran kesimlere yönelik kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak köşe yazısının başlığının "Numaracı Cumhuriyetçiler" olarak okuyuculara sunulması yoluyla, sözcüğün bir diğer anlamı olan "dalavere çeviren, hile yapan kişi olarak" düşünülmesini sağlama amacı güttüğü düşünülmektedir. Çünkü "numaracı " sözcüğünün yaygın kullanımı ikinci anlamdaki gibidir.

İnceleme sonucunda farklı gazetelerde yer alan köşe yazıları metinlerinde başlıkların özellikle köşe yazısına konu olan olayın haber aktörleri çerçevesinde yapılandırıldığı ortaya çıkarılmıştır. Bu amaçla oluşturulan köşe yazılarında en sık kullanılan aktör, sivil anayasa çalışmalarını başlatan AKP olmuştur. Ancak yine inceleme sonucunda, AKP'nin köşe yazısı başlığında kullanımına en fazla Cumhuriyet gazetesi tarafından yapıldığı analiz edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin iktidar partisini köşe yazılarının başlıklarına taşımasındaki ana neden ise, yapılacak olan anayasanın Türkiye Cumhuriyetinin değil iktidar partisinin anayasası olacağı yönündeki iddialarıdır. Bu amaçla oluşturulan başlıklar incelendiği, bir anlamda tüm toplumu ilgilendirecek olan anayasanın sıklıkla AKP tarafından yapılmasının vurgulandığı, öne çıkarıldığı görülmektedir. Köşe yazıları metinlerinde de bu düşünce geliştirilerek verilmiştir.

Zaman gazetesinin ise, ana olayın temel aktörü olarak olayın kendisini, yani "sivil anayasa" çalışmalarını verdiği saptanmıştır. Bunun nedeni ise, anayasanın "Toplumsal mutabakat", "toplumsal sözleşme" niteliğine vurgu yapılması yoluyla, çalışmalar sonucunda ortaya çıkan belgenin iddia edildiği gibi iktidar partisinin değil, tüm toplumun anayasası olacağının okuyuculara katarımla çabasıdır.

3.3.1.2 Şematik Analiz

Van Dijk'ın söylem analizi yönteminin şematik analiz bölümünde; konu içindeki ana olay ve bu ana olayın sunuş biçimi, ikinci bölüm olan yorum bölümünde ise; habere konu olan tarafların sunuluşu incelenmektedir. Bu inceleme yolu ile daha önceki bölümümüzde incelenen haber başlıklarındaki ana temaların daha kapsamlı bir şekilde verilmesi amaçlanmıştır.

3.3.1.2.1 Ana Olay ve Sunuş Biçimi

Çalışma kapsamında ele alınan Cumhuriyet, Zaman ve Hürriyet gazetelerinde konuyla ilgili olarak elde edilen köşe yazıları metinleri incelenecektir. AKP'nin seçim beyannamesine aldığı yeni anayasa çalışmaları ve bu çalışmaların getirdiği tartışmalar çalışmamız kapsamında ele alınan ana konudur. Örneklem dahilinde incelenen gazetelerde, ana olay ve ana olayın sunuluş biçiminde belirgin farklılıklar tespit edilmiştir. Ana olayın iktidar partisinin yeni bir anayasa hazırlaması gibi önemli ve geniş kapsamlı bir olay etrafında geliştirilmesinin farklı politik kimliğe sahip gazeteler tarafından farklı şekillerde ele alınması çalışmanın ana çatısını oluşturmaktadır. Bu farklılıklar aşağıda verilen örnekler ile sergilenmeye çalışılacaktır.

İncelemeye tutulan gazetelerde, ana olay olan "sivil anayasa" tartışmaları etrafında ele alınan konulardan birisi, anayasa yapım sürecinin yazarlar tarafından ele alınmasıdır. Daha önceki araştırma bölümlerinde saptadığımız, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin konuya yaklaşımlarındaki paralellik burada devam etmiştir. Yine Zaman gazetesi yazarları da, diğer iki gazetenin aksine, ülke için anayasa değişikliklerinin gerekli olduğunu belirterek yeni anayasa çalışmalarını olumlu bir çerçevede okuyucularına sunmuşlardır. Bu konu çerçevesinde ele alınan köşe yazarları metinleri arasından seçilen örnekler aşağıda verilmiştir.

“AKP'nin kapalı kapılar ardında hazırladığı yeni anayasayla Türkiye, ayrılıkçı ve İslamcı bir yapıya dönüştürülecek... ” Cumhuriyet, Hikmet Çetinkaya, “Böl ve Yönet” 14 Aralık 2007
“Sıra geldi kendi anayasalarını yapmaya. Parlamentoda çoğunluğu, ülkede iktidarı, cumhurbaşkanlığı ile de devleti ele geçirdiklerine göre, bir anayasaları eksikti. Şimdi onu yapıyorlar. Kafalarındaki "ılımlı İslam"a engel olmayacak bir anayasa...” Hürriyet, Bekir Coşkun, “Helal Anayasa” 19 Eylül 2007
“Başbakan Erdoğan'ın Prof. Dr. Ergun Özbudun başkanlığında anayasa hukukçuları ve siyaset bilimcilerden oluşan uzmanlar grubuna hazırlattığı, Türkiye'de özgürlükçü ve çoğulcu demokratik düzeni bütün kurum ve kurallarıyla yerleştirmeyi amaçlayan taslak, …” Zaman, Şahin Alpay, “"Gazetecilik ahlakı" diye bir şey yok mu?”, 09 Ekim 2007

Verilen örneklerde de görüldüğü gibi, ana olay etrafında ele alınan konulardan birisi olan anayasa hazırlama sürecinin ele alındığı yazılarda, köşe yazarlarının konuyu ele alış biçimleri arasında belirgin farklar vardır.

Cumhuriyet gazetesi, yeni anayasa yapımının, Türkiye’yi İslami bir yapıya bürünmesi amacını taşıdığını ele almıştır. Hürriyet gazetesi köşe yazarı Bekir Coşkun da yine aynı bakış açısıyla devlet katında her konuma egemen olan AKP’nin, yapılan anayasa ile sahip olduğu iktidarını pekiştirerek hareket alanını kendi ideolojileri doğrultusunda arttırmak istediğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, Hürriyet gazetesi köşe yazarı ile Cumhuriyet gazetesi köşe yazarı arasındaki konuya bakış açısından diğer bir önemli paralellik ise, yeni anayasa ile AKP’nin İslami tabanlı olması birleştirilerek, yapılmak istenenin, iktidarın amacı olan “ılımlı İslam” devleti düşüncesinin hayata geçirilmesinin sağlanması olduğu fikri üzerinde kurulan ortaklıktır.

Zaman gazetesi köşe yazarı Şahin Alpay ise, gazeteleri bünyesinde çalışan diğer köşe yazarlarının büyük bir kısmı gibi, yeni anayasayı çağın bir gereği olarak görmekte olduğunu köşe yazısında açıklamaktadır. Alpay, yeni anayasanın yapılış amacını ise, diğer gazetelerden çok farklı bir şekilde ele almakta, “Türkiye'de özgürlükçü ve çoğulcu demokratik düzeni bütün kurum ve kurallarıyla yerleştirmeyi amaçlayan …” diyerek amacın sadece daha demokratik bir düzenin inşası olduğu vurgusunu yapmaktadır.

Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde yer alan köşe yazarları, konunun açılımını olumsuz bir çerçeve içerisinden okuyuculara aktarırken, Zaman gazetesi ise yine konuyu ele alış biçimi bakımından anayasanın hazırlanış sürecinin de demokratik olduğunu okuyuculara aktarmaktadır. Çalışma içilen seçilen örnekler aşağıdaki verilmiştir:

"…bir anayasacıya ve arkadaşlarına bir siparişte bulunmuş, onları ve saptadıklarını alıp, "Sapanca" da halvete girmiş ve ortaya "AKP Anayasası" çıkmıştır taslak olarak." Cumhuriyet**,** Server Tanilli, "AKP Anayasa Taslağı Ne Anlatıyor?", 21 Eylül 2007

"Başbakan Tayyip Erdoğan'ın "Tek adam" olmak için Prof. Ergun Özbudun'a hazırlattığı anayasa taslağı tamamlanmak üzere. "Topluma danışma şovu" da tamamlandıktan sonra taslak Meclis'e gelecek ve kabul edilecek. Gerekirse halk oylamasına gidilecek ve "Tayyip Bey Anayasası" Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasası olarak yürürlüğe girecek." Hürriyet, Tufan Türenç, "İşte Erdoğan'ın yarattığı Türkiye", 16 Eylül 2007

"Yeni anayasa taslağı ile ilgili çalışmalara bugün Abant'ta devam edilecek. AK Parti'nin oluşturduğu 11 kişilik komisyon ile Prof. Özbudun başkanlığındaki 6 kişilik akademik grup bir araya gelip 4 gün boyunca ortak bir metin hazırlayacaklar… Sürecin nasıl işleyeceği belli. Abant toplantısından sonra hazırlanan metin, partiler, akademik çevreler, sivil toplum kuruluşları ve medyada tartışılacak. Sonra Meclis'e sunulacak, Anayasa Komisyonu'nda enine boyuna bir daha tartışılacak. Meclis Genel Kurulu'na gelecek orada da tartışılacak ve bir metin kabul edilecek. Bitmedi, referanduma gidilecek. Yani son kararı halk verecek. Şimdi soralım, bu sürecin nesi gizli kapaklı? Böylesine uzun bir tartışma sürecine "hesaplaşma" anlayışı nasıl hâkim olacak? Ortak metin, tartışılmak üzere kamuoyuna açıklanacak." Zaman, Hüseyin Gülerce, "Dikkat! Yine cıngar çıkaracaklar," 13 Eylül 2007

Cumhuriyet gazetesi, anayasanın hazırlanma sürecini, iktidar partisi ile özdeşleştirmiş, gizli kapılar ardında yapılan bu metnin sipariş üzerine hazırlandığı belirtilmiştir. Hürriyet gazetesi köşe yazarı Tufan Türenç ise, "İşte Erdoğan'ın yarattığı Türkiye" isimli yazısında, anayasa hazırlama sürecinde yapılanların sadece AKP Anayasasına işaret ettiğine dikkat çekmiş, taslağın kamuoyuna sunulacağını söyleyen iktidar partisinin yaklaşımını da sadece "Topluma danışma şovu" olarak adlandırmıştır. Başbakan Tayyip Erdoğan'ın "Tek adam" olmak için anayasayı

hazırlattığını savunan Türenç'e göre, anayasa hazırlama süreci başlı başına bir eleştiri nedenidir.

Zaman gazetesinden Hüseyin Gülerce ise, yeni anayasa metninin konularında uzman kişiler tarafından hazırlandığını, taslağın önce partiler, akademik çevreler, sivil toplum kuruluşları ve medyada tartışılacağını, daha sonrasında Meclis'e gelerek Anayasa Komisyonu'nda tekrar tartışılacağını belirterek sürecin bu özelliklerini olumlamıştır. Gülerce, böyle bir süreç için yapılan "gizli kapılar ardında anayasa yapıyorlar" eleştirisini de kendi bakış açısıyla olumsuzlamaktadır.

Köşe yazılarında anayasanın hazırlanma metodu üzerinde yapılan eleştiriler sıklıkla anayasayı hazırlayanlara da yöneltilmektedir. Bu eleştiriler ise anayasa taslağının anayasal değerlere göre değil iktidarın anayasadan beklentileri üzerine yoğunlaşmaları olarak açıklanmaktadır. Gazeteler içerisinde konuya yaklaşım tarzları açısından bu inceleme alanında da farklılıklar ortaya çıkarılmıştır. Bu farklılıklar ise yine gazeteler içerisinden seçilen farklı köşe yazarlarının metinleri üzerinden ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

"Dünyanın hangi demokratik hukuk devletinde ısmarlama anayasa hazırlatılıyor? Hiçbirinde!.. Birilerine ısmarlanan bir anayasa taslağı hazırlatacaksınız, bu taslağı kapalı kapılar ardında oturup Başbakan Tayyip Bey'le, bazı AKP yöneticileriyle tartışıp Meclis 'e getireceksiniz... Bunun adı da "kamuoyunda tartışıldı" olacak... " Cumhuriyet, Hikmet Çetinkaya, "Yaşadıkça Göreceğiz" 15 Eylül 2007

"Böyle bir şey dünyada ne görülmüş ne de duyulmuştur. AKP kendi dünya görüşüne yakın akademisyenlerden bir kurul oluşturuyor. Onlara "Şöyle şöyle bir anayasa yapın" diye talimat veriyor. Onlar da oturup öyle bir anayasa taslağı hazırlıyorlar. Bu işi büyük bir gizlilik içinde yapıyorlar ve taslağı AKP'ye veriyorlar. Gazeteciler ancak taslakla ilgili tırtıkladıkları bilgilere dayanarak haberler yapabiliyorlar. İşte, kamuoyunun, sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının, derneklerin, sendikaların, üniversitelerin bildikleri, basında çıkan bu sınırlı bilgilerden ibaret. Şimdi hem komisyon, hem akademik kurul Tayyip Bey'in başkanlığında toplanacak ve taslağa son şeklini verecek. Oysa anayasalar toplumsal bir uzlaşma belgesi olduğu için geniş bir tartışma ortamında hazırlanır. Ama bu anayasa toplumun değil, AKP'nin anayasası olacak." Hürriyet, Tufan Türenç, "Sivil anayasadan sivillerin haberi yok", 10 Eylül 2007

“Bir metot ancak bu kadar elverişli olabilir. Bir bilim heyeti hazırlamış ve bu hazırlanan metin elimizde... İktidar partisi, kendi değerlendirmesini yaparak kamuoyuna bir öneri halinde açıklayacak. Sonra kamuoyu tartışacak, daha sonra Meclis'e gelecek ve orada da tartışılacak.” Zaman, Ahmet Selim, Bu kadar samimiyetsizlik çok fazla, 16 Eylül 2007

Örnek olarak seçilen köşe yazıları metinlerine baktığımızda, yazarların konuya yaklaşımlarında belirgin farklılıklar olduğu gibi bazı yönlerden de benzerlikler olduğu saptanmıştır. Bu benzerlikler ise yine Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde paralellik göstermiştir. Zaman gazetesi yazarları ise anayasa yapım metoduna ilişkin olarak sürecin demokratikliğine dikkat çekmektedir. Yukarıda verilen örnekler, yazarların bağlı bulundukları yayın organlarına göre nasıl da farklı anlam çerçeveleri içerisinde sunulduğunun gösterilmesi açısından oldukça verimli bir gözlem sahası sağlamaktadır.

Cumhuriyet gazetesinden Hikmet Çetinkaya, “Dünyanın hangi demokratik hukuk devletinde ısmarlama anayasa hazırlatılıyor? Hiçbirinde!” derken Hürriyet gazetesinden Tufan Türenç ise “Böyle bir şey dünyada ne görülmüş ne de duyulmuştur. AKP kendi dünya görüşüne yakın akademisyenlerden bir kurul oluşturuyor. Onlara "Şöyle şöyle bir anayasa yapın" diye talimat veriyor. Onlar da oturup öyle bir anayasa taslağı hazırlıyorlar.” diyerek açıklamaktadır. Anayasa hazırlama komisyonunun meşruluğunun tartışıldığı köşe yazısı metinlerinde her iki gazetecinin de sergiledikleri olumsuz yaklaşımlar birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Yine yazarların kullandıkları, “dünyanın hiçbir yerinde yok” ve “Dünyanın hangi demokratik hukuk devletinde …” denilerek yapılan yorumlar, her iki köşe yazarının da anayasa yapım sürecine yönelttikleri eleştirilerinde sergiledikleri diğer bir ortaklığa örnek teşkil etmektedir.

Zaman gazetesi köşe yazarı Ahmet Selim ise, “Bir metot ancak bu kadar elverişli olabilir. Bir bilim heyeti hazırlamış…” diyerek hem metodun hem de anayasayı hazırlayan hukukçuların güvenilirliliğini “bilimsellik” iddiası ile pekiştirme yoluna gitmiştir.

3.3.1.2.2 Kişi ve Kurumların Sunuluş Biçimi

Kişi ve kurumların köşe yazılarında sunumu ise yine gazeteler arasında görülen farklılıkların sergilenmesi açısından oldukça önemli bir çalışma alanı sağlamaktadır. Bu nedenle her bölümün olduğu gibi bu bölümünde incelenmesi kritik önem taşımaktadır.

Köşe yazısı örnekleri

"Başbakan yine gerginleşmiş. Kendisi gerginleştiği için de, eleştiride bulunanlara karşı çok üst perdelerden konuşmasının, bir başbakana yakışmayacağının bile farkında değil. Partisine hazırlattığı anayasa için kaygılarını bildirmek isteyen üniversite rektörleri için, "Kendi işlerine baksınlar. Herkes haddini bilsin" demek özellikle bu sözlerin sahibinin de haddi olmamalıydı." Cumhuriyet, Server Tanilli, AKP Anayasa Taslağı Ne Anlatıyor?, 21 Eylül 2007

"Başbakan ülkeyi kendi anlayışına göre yönetiyor. Buna itiraz edilmesini ise kesinlikle istemiyor. Bu da yetmiyor, bir de alkış bekliyor. Kendi malum dünya görüşüne göre gizli saklı Anayasa hazırlatıyor. Buna karşı çıkanları önyargılı olmakla suçluyor. Üniversitelere, yargıya, yazarlara, çizerlere, sivil toplum örgütlerine kızıyor. "İşime karışmayın, oturun oturduğunuz yerde" diyor." Hürriyet**,** Tufan Türenç, Karışmayın, oturun oturduğunuz yerde, 21 Eylül 2007

"Rektörler, feodal senyörler gibi üniversite içinde mutlak yetkilere sahipler. Bu geri düzen yüzünden, insan kalitesi yüksek olmasına rağmen YÖK düzeni bilimi boğuyor. Aradaki farkı, başta hükümet olmak üzere herkesin anlaması şart. Üniversiteyi, yükseköğrenimi ve bilimi temsil edebilecek en son kişiler rektörler. Rektörler, çağdaş bilime ve dünyaya uzak ve hukuk dışı bir kurum olan Rektörler Komitesi'ne vücut verirken görüleceği üzere keyfiliği temsil ediyorlar. Anayasa değişirse bu düzen sona erecek, bu rektörlerin tamamı sadece akademik unvanları ile yetinmek zorunda kalacaklar. Bu yüzden "Anayasa çalışmalarını durdurun" çağrısı yapan Rektörler Komitesi, üniversiteleri değil kendi çıkarlarını savunuyor." Zaman, Mümtaz'er Türköne, "Rektörler Komitesi'nin başörtüsü", 21 Eylül 2007, Cuma

"Başbakan Tayyip Erdoğan 4 Haziran 2007 günü özgürlükçü anayasa hukukçusu Prof. Dr. Ergun Özbudun ile buluştu ve ondan uygun göreceği bir uzmanlar grubu oluşturarak, AKP'nin seçim beyannamesiyle halka vaat ettiği sivil ve demokratik anayasanın ilk taslağını hazırlamasını istedi. Bu, yurttaşların hak ve özgürlüklerini, kişi güvenliğini esas alacak ve parlamenter hükümet sistemini bütün kural ve kurumlarıyla tesis edecek bir anayasa taslağı olacaktı." Zaman, Şahin Alpay, "Özlenen sivil ve demokratik anayasa", 08 Eylül 2007,

Başbakan ve iktidar partisi genel başkanı Erdoğan'ın "anayasa yapım sürecine toplumun her kesiminin katılımını bekliyoruz" açıklamasına rağmen yeni anayasa ile

ilgili endişelerini açıklayan kesimlere karşı takındığı tavrın ele alındığı köşe yazıları metinleri incelendiğinde, Cumhuriyet gazetesinde konunun öznesi olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın alındığı görülmektedir. Yazıda, Başbakan Erdoğan'ın üniversite rektörlerine sert çıkışı olumsuzlanmaktadır.

Aynı konuyla ilgili olarak Hürriyet yazarı tarafından üretilen metinde de Başbakan Erdoğan'ın yaklaşımı olumsuz bir çerçevede okuyucuya sunulmaktadır. Yazar "Kendi malum dünya görüşüne göre gizli saklı Anayasa hazırlatıyor. Buna karşı çıkanları önyargılı olmakla suçluyor" diyerek anayasanın toplumsal mutabakat yolu ile değil AKP'nin dünya görüşüne uygun olarak izlenen bir yol ile yapıldığına vurgu yapılıyor.

Zaman gazetesinden konu ile ilgili olarak iki farklı haberin seçilmesinin nedeni ise, Zaman'ın birinci köşe yazarının konunun öznesi olarak Rektörler Komitesi'ni, ikinci yazarının ise özne olarak Başbakan'ı almasıdır. Bu iki örneğin bir arada kullanılmasındaki amaç ise, diğer gazetelerde yer alan köşe yazarlarının aksine aynı konuyu Zaman gazetesindeki köşe yazarlarının çok daha farklı bir biçimde ele almalarıdır. Bunun için değişen özne yaklaşımları ile ilgili olarak Zaman gazetesinden iki ayrı örnek alınması yoluna gidilmiştir. İlk örnekte, kendisi de bir akademisyen olan Zaman Gazetesi yazarı Mümtaz'er Türköne, konunun öznesini Rektörler Komitesi olarak belirlemiş ve Tayyip Erdoğan'ın diğer gazetelerdeki köşe yazarları tarafından eleştirilen söylemlerine yer vermemiştir. Türköne'nin köşe yazısı metninde anayasaya karşıt tutumları nedeniyle Rektörler Komitesi olumsuzlanarak verilmektedir. Köşe yazısı metnine, üniversite rektörlerini "çıkarları zedelendiği için anayasanın yapılma sürecinin durdurulmasını isteyen anti-demokratik kişilerden oluşan bir kurum" olarak yansıtan Türköne tarafından bu komite aynı zamanda olumsuz ve anti-demokratik eylemleri nedeniyle asıl görevleri olan akademik alana da zarar veren bir konuma yerleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, yine özne olarak kullanılan Rektörler Komitesinin yeni anayasaya karşı olan tutumu, yapılmak istenen anayasanın bu komitede yer alan kişilerin kurduğu keyfi düzeni yıkarak yerine demokratik bir üniversite yönetimi getireceği için bu kişiler tarafından eleştirildiği belirtilerek verilen olumsuz anlamın kuvvetlendirilmesi yoluna gidilmektedir.

Diğer bir Zaman Gazetesi köşe yazısında ise özne olarak Başbakan Erdoğan vardır ve Şahin Alpay'ın "Özlenen sivil ve demokratik anayasa" isimli köşesinde Başbakan şu cümlelerin peşpeşe sıralanması yoluyla tanımlanmaktadır: ""Başbakan Tayyip Erdoğan … özgürlükçü anayasa hukukçusu Prof. Dr. Ergun Özbudun ile buluştu ve ondan halka vaat ettiği sivil ve demokratik anayasanın ilk taslağını hazırlamasını istedi. Bu, yurttaşların hak ve özgürlüklerini, kişi güvenliğini esas alacak ve parlamenter hükümet sistemini bütün kural ve kurumlarıyla tesis edecek bir anayasa taslağı olacaktı." Bu köşe yazısına bakıldığından metine özne konumunda yerleştirilen Başbakan Erdoğan'ın dolaylı yoldan nasıl tanımlandığına şahit oluyoruz. Erdoğan'ın özgürlükçü anayasa hukukçusu Prof. Dr. Ergun Özbudun'dan anayasa yapmasını talep etmesi dolaylı anlatım yönteminin izlenmesi yoluyla Erdoğan'ın anayasa yapımına ilişkin konumunu da olumlamaktadır. Yine Erdoğan'ın "halka vaat ettiği sivil ve demokratik anayasa" sözleri kullanarak Erdoğan hem vaat eden hem de vaadini yerine getiren kişi olarak güçlü bir konuma yerleştirilmektedir. Zaman gazetesi yazarları, diğer iki gazetenin köşe yazarlarının aksine eleştirilen Başbakan Erdoğan'a metinlerinde olumlayarak yer verirken, anayasaya yapım sürecine eleştirileri ile katılım sağlamak isteyen Rektörler Komitesi'ni ise olumsuzluk çerçeve içinde okuyucularına sunmaktadırlar..

Köşe yazarları tarafından tartışılan bir diğer konu ise anayasa metnini hazırlayan komisyon olmuştur. Örneklem dahilinde seçilen köşe yazılarında komisyon ve komisyonda yer alan kişilerin nasıl sunulduğu çalışmamızda incelenen bir diğer konudur.

"Sapanca'da toplanan bir grup Erdoğan ataması, Atatürk 'ün Cumhuriyeti'ne "yeni ve sivil" bir anayasa(!) taslağı yazımını bitirmişler. Esas yaptıkları ise, "karartma" operasyonunun kılıflarını hazırlamak, laik demokratik Cumhuriyetten hızla uzaklaşarak bir kıyamete doğru yol aldığımızı gizlemek için yobaz patlamanın önünü açıcı maddeleri sözde "sivil" (!) satır aralarına saklamak!" Cumhuriyet, Bedri Baykam , "'Sivil' Darbecilere", 1961 Anayasası Hatırlatması! 18 Eylül 2007

"Başbakan'ın talimatı ile ve onun meşrebine uygun olarak, Prof. Dr. Ergun Özbudun tarafından hazırlanan anayasa taslağı …" Hürriyet, Özdemir İnce, Türkiye'nin en önemli sorunu, 19 Eylül 2007

“"yeni-sivil anayasa metni"ni hazırlayan bilim adamları, her biri kendi sahasında uzman, yeterli, toplumsal sorunlara karşı duyarlı insanlardır.” Zaman**,** Ali Bulaç, Anayasa, 21 Kasım 2007

“Özbudun, hukukun hayatın içine yerleşmesi, lafzî yorumların ötesinde çok geniş bir perspektife konu olması gerektiğini sadece bilen değil, aynı zamanda öğreten bir bilim adamıdır. Onun anayasacılığı, hukuku özümseyen, sosyal bilimlerin zengin dünyası içinde temellendiren gerçekçi bir yaklaşıma dayanır. Üstelik yegâne ideolojisi, hukukun evrensel birikimi ve bunların başında insan özgürlüğüne duyduğu güvendir. Türkiye'nin böyle kalibresi yüksek bir bilim adamına sahip olması bir şans. Daha büyük şans ise bu bilim adamının Türkiye'nin yeni anayasasının başmimarı olarak görev alması. Diğer uzman isimlerin pırıltıları da bu yolu aydınlatmak için yeterli.” Zaman, Mümtaz'er Türköne, Yeni bir sözleşme, 11 Eylül 2007

Cumhuriyet gazetesi tarafından anayasayı yapan komisyon üyeleri “Sapanca'da toplanan bir grup Erdoğan ataması” nitelendirilmesi ile verilerek bu komisyon ve üyelerinin anayasayı yapmalarının üzerinde bir şaibe tablosu yaratılmaya çalışılmaktadır. Anayasayı hazırlayan komisyonun AKP’nin güdümünde olduğunun belirtilmesi yoluyla hazırlanan yeni anayasanın da yine aynı güdüyle yapıldığı ve Türkiye’yi karanlığa sürükleyeceği düşüncesi köşe yazıları metni aracılığıyla okuyuculara sunulmaktadır.

Hürriyet gazetesinde yer alan köşe yazısı metninde de Cumhuriyet gazetesine benzer bir tutumla Anayasa Hazırlama Komisyonu’nun bağımsızlığı ve öznelliği tartışmaya açılmaktadır. Yazar tarafından komisyonun Başbakan Erdoğan’ın görüşleri ve istekleri doğrultusunda yapıldığı açıklanmaktadır.

Zaman gazetesi köşe yazarları Ali Bulaç ve Mümtaz'er Türköne ise Anayasa Hazırlama Komisyonu üyelerini konularında uzman kişiler olarak nitelendirmektedirler. Komisyon başkanı Özbudun, yazar Türköne tarafından “Üstelik yegâne ideolojisi, hukukun evrensel birikimi ve bunların başında insan özgürlüğüne duyduğu güvendir” denilerek Özbudun’un AKP’nin ideolojisini değil hukukun evrensel birikiminin ideolojisini taşıdığına vurgu yapılmaktadır.

3.3.2 Mikro yapı analizi

Çalışmamızın bu bölümünde köşe yazarlarının metinleri mikro analiz yöntemi ile incelenecektir. Mikro yapıya yönelik yaptığımız analiz kapsamında; örneklemimiz dahilindeki Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinde yer alan köşe yazarlarının ürettikleri metinler, sentaktik, yani bir diğer adıyla sözdizimsel yapı, sözcük seçimleri ve metnin retoriği açısından incelenecektir.

3.3.2.1 Sözcük seçimleri

Köşe yazılarının incelenmesinde kullandığımız söylem analizi yönteminin bir diğer önemli bölümünü de sözcük seçimlerinin incelenmesi oluşturmaktadır.

Köşe yazılarında kullanılan dil ve metinde seçilen kelimeler nesnelliği değil, köşe yazarının dünya görüşünü, konu ile ilgili düşüncelerini işaret eder. Köşe yazıları bağlı bulundukları yayın organının siyasi, ideolojik kimliğinin bir parçasıdırlar ve yine gazetenin bu kimlik özellikleri çerçevesinde metinlerinde yer alan kelimeleri seçerler.

"… ılımlı İslam devletinin anayasasını fırına vermek" Mümtaz Soysal, "Anayasa Anaforu", Cumhuriyet 14 Eylül 2007,
""Sivil Anayasa" tezgâhı" Hikmet Çetinkaya, "Yaşadıkça Göreceğiz" Cumhuriyet, 15 Eylül 2007
"AKP'nin laik, demokratik Cumhuriyeti altüst eden sipariş babayasa taslağı" Cumhuriyet, Işık Kansu, "Yersek Diye", 29 Eylül 2007
"Prof. Özbudun ve "hocaları" AKP'den başlarında Mir Mehmet Bey, …", Cumhuriyet, Cüneyt Arcayürek, "Bilinmeyen Hesaplar, Planlar", 13 Eylül 2007
"AKP anayasa taslağı" Cumhuriyet, Cüneyt Arcayürek, "Bilinmeyen Hesaplar, Planlar", 13 Eylül 2007
"sivil darbe anayasası" Cumhuriyet, Şükran Soner, Darbe Anayasası, 13 Eylül 2007
"AKP iktidarı "Amerikan İslamcılığı"nın Türkiye ayağını oluşturuyor" Cumhuriyet, Hikmet Çetinkaya, Böl ve Yönet..., 14 Aralık 2007

"dayatma anayasası" Hürriyet, Ertuğrul Özkök, "Öcüler çarşısı kepenkleri açtı", 22 Eylül 2007
"sivil" diye bize zorla dayatılmak istenen Anayasa taslağı", Hürriyet, Ertuğrul Özkök, "Kayıtsız şartsız ilk 11 mi?", 25 Eylül 2007

“"ılımlı İslam"a engel olmayacak bir anayasa” hürriyet, Bekir Coşkun, “Helal Anayasa”, 19 Eylül 2007
“buram buram AKP kokan maddeler” Hürriyet, Ertuğrul Özkök, “Bu anayasa sivil mi oluyor?”, 28 Ağustos 2007
“bu anayasanın fesatçı ideolojisi” Hürriyet, Özdemir İnce, “Türkiye'nin en önemli sorunu”, 19 Eylül 2007

“rejimi sivilleştiren anayasa” Zaman, Ali Bulaç, “Sivil Anayasa”, 26 Kasım 2007, Pazartesi
“Yeni sivil anayasa” Zaman, Ali Bulaç, “Anayasa yapmak!”, 24 Kasım 2007, Cumartesi
“sivil, demokratik, insan haklarını evrensel düzeye yükselten ve parlamenter rejim ilkeleriyle uyumlu bir anayasa" taahhüdü” Zaman, Hüseyin Gülerce, “Dikkat! Yine cıngar çıkaracaklar”, 13 Eylül 2007, Perşembe
“Yeni anayasa 'insan haysiyetini' koruyan bir devlet tanımı yapıyor” Zaman, Nihal B. Karaca, “Sivil anayasa ve negatif mutabakat”, 14 Kasım 2007, Çarşamba

Köşe yazılarında kullanılan sözcükler ile anlamlar oluşturulmakta ve bu anlamlar aracılığıyla da okuyucuların düşünceleri yönlendirilmektedir.

Örneğin Cumhuriyet gazetesinin köşe yazarları, “sivil anayasa” olarak adlandırılan konu ile ilgili olarak ürettikleri metinlerde, yapılan anayasa çalışmasının Türkiye’nin değil AKP’nin anayasası olacağına vurgu yapılmıştır. Anayasa yapımını Hikmet Çetinkaya’nın “"Sivil Anayasa" tezgâhı” olarak nitelendirmesi cumhuriyet gazetesinin konuya bakış açısını sergilemek açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Gazete, siyasal İslamın kalesi olarak gördüğü AKP’nin, “sivil anayasa yapıyoruz” söylemini tezgah olarak nitelendirerek, asıl amacın Mümtaz Soysal’ın belirttiği gibi “ılımlı İslam devletinin anayasasını fırına vermek” olduğu düşüncesini okuyuculara ulaştırmaktadır.. Gazetede yeni anayasa hazırlığı ile ilgili olarak en sık olarak kullanılan tamlama ise “AKP Anayasası”dır.

Hürriyet gazetesi köşe yazarlarının metinlerinde yeni anayasa çalışmaları ile ilgili olarak seçilen sözcüklere ve nitelendirmelere bakıldığında Cumhuriyet gazetesi gibi eleştiril sözcüklerin yoğun bir şekilde kullanıldığı göze çarpmaktadır. Gazete yazarları genel olarak yeni anayasayı olumsuz bir çerçevede ele almaktadırlar. Bu anayasa Ertuğrul Özkök’ün yazısında belirttiği gibi “buram buram AKP kokan maddeler” olarak karşımıza çıkabilecek ve Bekir Coşkun’un açıkladığı gibi “"ılımlı

İslam"a engel olmayacak bir anayasa" şekline bürünerek Kemalist devrimin sacayaklarının yıkılmasına neden olabilecektir. Okurları için bir risk tasarımında bulunan gazete, anayasanın sivilliğine yapılan vurguyu da "sivil diye bize zorla dayatılmak istenen Anayasa taslağı" şeklinde seçtiği sözcüklerle reddetmektedir.

Zaman gazetesi yazarı Hüseyin Gülerce'nin yeni anayasa çalışmaları için seçtiği sözcükler ise, "sivil, demokratik, insan haklarını evrensel düzeye yükselten ve parlamenter rejim ilkeleriyle uyumlu bir anayasa" olmaktadır.. Zaman gazetesi, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin aksine, yapılmak istenen anayasayı tanımlamak için, "yeni anayasa" ya da "Sivil Anayasa" sözcüklerini kullanmaktadır.

Köşe yazılarında metnin öznesi olarak iktidar partisi ve yetkilileri, akademisyenler, yargı kurumu ve üyeleri ile sivil toplum kuruluşları yer almaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde köşe yazılarına konu olan kurum ve kişilerin bu yazılarda hangi anlam çerçevelerine oturtularak okuyuculara aktarıldığı açıklanmaya çalışılmıştır.

3.3.2.2 Retorik

Mikro yapının çözümlemesinde gazetenin sentaktik analizi ile birlikte haber metinlerinde var olan retorik özellikler de incelenecektir.
Köşe yazıları ile ilgili yapılan çalışmanın analiz kapsamında incelenen her üç gazetede de köşe yazarlarının rakamlara sıklıkla başvurduğu açığa çıkarılmıştır. Köşe yazılarında kullanılan rakamsal değerlerin amacı, yazıya konu olan olayların daha iyi anlaşılmasını, haberin inandırıcılığını sağlama ve olayı kısa bir şekilde net olarak anlatabilme amacını gütmektir.

"80 yıllık Cumhuriyet kazanımları", Cumhuriyet, Orhan Birgit, "Gerdi ve Gitti" , 21 Eylül 2006,
"20 hukuk fakültesinin dekanı ortak bir bildiri yayımladı." Cumhuriyet, Mustafa Balbay, "AKP Hu-kukla Oynarken", 9 Aralık 2006
"Biz 70 milyon kişiyiz," Mustafa Balbay, "AKP Hu-kukla Oynarken", Cumhuriyet, 9 Aralık 2006,
"Yüzde 46'lık çoğunluğundan aldığı güç ile Cumhuriyetimizin 85 yıllık kazanımlarını birer birer ele geçiren Erdoğan…" Cumhuriyet, Orhan Birgit, "Beyefendinin Anayasası", 12 Aralık 2006.

“Bu sürede 13 kez çıkarılan değişiklik yasalarıyla, bazıları birkaç kez olmak üzere 73 madde değişikliği yapılmıştır.” Cumhuriyet, Orhan Erinç, “Değişikliğin Eli Kulağında...”, 22 Aralık 2006
“Yüzde 92'sinin "evet" oyu verdiği anayasayı, yüzde 47 "evet" oyuyla değiştirmeye kalkışmazlardı” Cumhuriyet, Orhan Erinç, “Değişikliğin Eli Kulağında...”, 22 Aralık 2006.

“15. Abant Toplantısı'nda sivil anayasa hazırlığıyla ilgili "üç ayrı sivil tanımı" ortaya çıktı.” Zaman, Ali Bulaç, “Sivil anayasa”, 26 Kasım 2007
“"Yurttaş"ın anayasa hazırlaması, 200 yıllık bir tarihin tekrarından başka sonuç vermez,” Zaman, Ali Bulaç, “Sivil anayasa”, 26 Kasım 2007
“1921–1924 anayasaları Cumhuriyet'in kuruluşunun, 1961 Anayasası 27 Mayıs 1960 askerî ihtilalinin ve 1982 Anayasası 12 Eylül 1980 askerî darbesinin ürünüdür.” Zaman, Ali Bulaç, “Aktüel baskı”, 28 Kasım 2007
“61'de, 72 revizyonunda ve 82 yapımında kalem sivillerin elindeydi.” Zaman, Bülent Korucu, “Sivil anayasa bu bahara mı?”, 11 Ocak 2008
“Bu Anayasa delik deşik edilmiş, 14 kez değişikliğe uğramıştır;…” Ekrem Dumanlı, “Bu ne öfke?”, 20 Kasım 2007
“AK Parti'nin oluşturduğu 11 kişilik komisyon ile Prof. Özbudun başkanlığındaki 6 kişilik akademik grup bir araya gelip 4 gün boyunca ortak bir metin hazırlayacaklar.” Zaman, Hüseyin Gülerce, Dikkat! “Yine cıngar çıkaracaklar”, 13 Kasım 2007
“AK Parti, 3 Kasım 2002'deki seçim başarısından beri 'bunlar'ı temsil ediyor. 22 Temmuz'daki % 47'lik başarı ise 'bunlar'ın artık çok olduğunu anlatıyor.” Zaman, Hüseyin Gülerce, Biz hep buradayız..., 21 Kasım 2007
“14 Mayıs 1950; Demokrat Parti'nin (Menderes'in) iktidara gelişi.
10 Ekim 1965; Adalet Partisi'nin (Demirel'in) iktidara gelişi.
6 Kasım 1983; Anavatan Partisi'nin (Özal'ın) iktidara gelişi.
3 Kasım 2002; AK Parti'nin (Erdoğan'ın) iktidara gelişi.” Zaman, Hüseyin Gülerce, 2007'nin en önemli olayı, 3 Ocak 2008
“… yüzde 100 eminim”. Zaman, M. Nedim Hazar, “Medya mahallesi”, 24 Kasım 2007
“Din derslerini zorunlu olmaktan çıkaran 4 fıkra ve devletin temel düzeninin dinî kurallara dayanamayacağını deklare eden 5. fıkra alternatifleri şimdilik konu dışı kalsın.” Zaman, Nihal B. Karaca , 'Amayasa', 19 Kasım 2007,
“2002'de seçmenler ülkeyi tarihinin en büyük finans krizine sürükleyen liderleri ve partilerini parlamento dışına itti; yeni kurulan AKP'ye % 34 oyla fırsat verdi. AKP bu fırsatı iyi kullanıp hem özgürlükler alanında hem de ekonomik kalkınmada azımsanmayacak bir performans gösterince oy oranı 2004'te % 40, 2007'de % 47 oldu.” Zaman, Şahin Alpay, “Eğitimle artan dogmatizm”, 18. 08. 2007

“21. yüzyılda, 50 yılı aşan demokrasi deneyimimize…” Hürriyet, İlter Türkmen, Türban ve yeni anayasa, 22 Eylül 2007
“1961 Anayasası 27 Mayıs 1960 ihtilalinin, 1982 Anayasası da 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin ürünleridir.” Hürriyet, Oktay Ekşi, Başlangıç, 11 Eylül 2007

“1982 Anayasası'na "evet" diyen yüzde 92 ile 22 Temmuz seçimlerinde AKP'ye yüzde 46 oy veren kimseler aynı kişiler, aynı kabile üyeleridir.” Hürriyet, Özdemir İnce, Anayasa'yı değiştirmeden önce, ağustos 2007
“… 176. maddeyi değiştirmek; inkılap kanunlarının korunmasıyla ilgili 174. maddeyi atmak; eğitim ve öğrenim hakkıyla ilgili 42. maddeyi sakatlamak; din ve vicdan hürriyeti ile ilgili 24. maddeyi İslamileştirmek; …” , Hürriyet, Özdemir İnce, Anayasa'yı değiştirmeden önce, ağustos 2007
“İmam hatip okullarının amacı, 430 sayılı ve 3 Mart 1924 tarihli Öğrenim Birliği Yasası’nda saptanmıştır.” , Hürriyet, Özdemir İnce, Türkiye'nin en önemli sorunu, 19 Eylül 2007
“Yüzde 46.6 oy alan AKP iktidarı yüzde yüz kendisine ait olan bir anayasa hazırlıyor.” Hürriyet, Tufan Türenç, 2007 Eylül'ü ve Manzar-ı umumiye, 10 Eylül 2007
“Bu sadece yüzde 47'nin anayasası olacaktır ve askerler yüzde 92 oyla kabul edilen anayasayı göğüslerinde demokrasi madalyası olarak taşıyacaklardır.” Hürriyet, Ertuğrul Özkök, Öcüler çarşısı kepenkleri açtı, 22 Eylül 2007

İncelenen gazetelerin tümünde retoriksel alanda rakamların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bunun nedeninin, hem konunun anayasa olması hem de köşe yazarlarının da diğer haber metinleri gibi yer sıkıntılarının olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Örneğin yapılacak olan anayasa değişikliğinde hangi maddeler yazar tarafından açıklanılmak isteniliyorsa o maddeler kısaca rakamsal değerler olarak girilmiş ve en önemli kısımları verilerek diğer kısımlar üç nokta işareti ile doldurulmaya çalışılmıştır. Bunun nedeni ise daha öncede belirttiğimiz gibi hem yer sıkıntısı hem de habere inandırıcılık katılmasıdır. Rakamların kullanılması ile yazar bahsedilen konu ile ilgili yasanın o maddesine atıfta bulunmakta; örneğin “163. madde TCK'den çıkarılmasaydı” gibi, bu atıf yoluyla da köşe yazısının metnini oluşturmaktadır.

Anlatıların tırnak içerisinde verilmesi verilen anlatının anlamını güçlendirmektedir. İnandırıcılığa katkı sağlamak için kullanılan alıntılar arasında da çeşitlilik vardır. Alıntılar üç farklı şekilde kullanılır: Doğrudan, dolaylı ve örtük. Haber metinlerinde tırnak içinde yapılan alıntılar doğrudan alıntı ve tırnak işareti kullanılmadan yapılan alıntılar dolaylı alıntıdır.

Doğrudan alıntı örnekleri;

“Celal Durgun, ortaya dökülen taşlara bakıp şu sonuca varıyor:

"Anayasadan Atatürk adı ve Atatürk'ün ilkeleri çıkarılırsa; Türk yerine 'Türkiyelilik' kavramına yer verilirse; renksiz olursa; laiklik, din kurallarının yaşama uygulanması olarak algılanırsa; tekkeler, zaviyeler, dergâhlar ve dini cemaatlerin önü açılırsa; cumhuriyetin kuruluş felsefesi yeniden değerlendirilerek numaralandırılırsa; önce eyaletlerin daha sonra bölünmenin yolu açık tutulursa; azınlıklara devlet içinde devlet olma olanağı tanınırsa; AB'nin yasaları kendi yasalarının üstünde görülürse; anayasayı TBMM'de çoğunluğu bulunan parti hazırlarsa ve bir de üzerinde 'sivil elbise' varsa o anayasa sivil anayasadır."” Cumhuriyet, Deniz Som, “Sivil tezgâh”, 03 Ekim 2007

“Bu arada Recep Tayyip Bey bir laf attı ortaya:

"Aydınlar seslerini duyurmalı!"” Cumhuriyet, Hikmet Çetinkaya, Yaşadıkça Göreceğiz..., 15 Eylül 2007

“ Yeni anayasa hazırlığı adı altında yürürlükteki anayasada yapılmak istenen bir tek değişiklik olduğunu savunuyor Bülent Esinoğlu ve "Gerçi bize çok şeyi tartıştıracaklar ama onların istedikleri bir tek madde vardır. O da uluslararası kararların ulusal kararlar üzerinde olması"” diyor. Cumhuriyet, Deniz Som, “Hesaplaşma”, 21 Eylül 2007

“Levent Köker, "1982 Anayasası ile AB yolunda mesafe alınmaz" diyor. Metin yazarlarından Serap Yazıcı, "Yeni sivil anayasa AB yolunda elimizi güçlendirecektir" mütalaasında bulunuyor. AK Parti'nin önemli anayasa hukukçularından Burhan Kuzu'ya göre de, "Yeni anayasa AB'yi göz önüne almak zorundadır." Zaman, Ali Bulaç, “AB ve anayasa”, 01 Aralık 2007

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya, "Hukukun üstünlüğünün kabul edildiği çağdaş ülkelerde, yargı organlarınca ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce (AİHM) Anayasa ve yasaların verdiği görev ve yetki çerçevesinde yasak getirilen fiiller, yasalarda, hele hele Anayasa'da değişiklikler yapılarak yasal hale getirilmemelidir." diyor. Bülent Korucu, “Teziç'in hukuk diploması iptal edilmeli”, Zaman, 20 Eylül 2007

“Başbakan diyor ki:"Herkes kendi işine baksın."Demek istiyor ki: "Anayasa'yı yapmak biz seçilmişlerin işidir, siz buna karışmayın."” Hürriyet, Ertuğrul Özkök, Elbette odunu bile seçtirirsiniz, 21 Eylül, 2007

Dolaylı alıntı örnekleri;

“Sayın Cumhurbaşkanı da, daha önceki gün yeni anayasa hazırlanmasında geniş bir konsensüs gerektiğini söylüyordu.

“Erdoğan bu istekleri dünkü grup konuşmasında ve tek kalemde "fantezi" olarak değerlendirip adeta bir bilek güreşi önerdi kamuoyuna.” Cumhuriyet, Orhan Birgit, “Başbakan, Anayasa İçin Bilek Güreşi mi İstiyor?”, 03 Ekim 2007

"Sivil ve demokratik anayasa" girişiminin "rölantiye" alınabileceğine, sonunda "sivil ve demokratik" olmayan bir metnin ortaya çıkabileceğine dair kaygılarını ifade etti. Taslağın hazırlanma şekline ilişkin eleştirel görüşler de ileri sürdü: Daha geniş bir uzmanlar grubuna hazırlatılabilir, AKP ile ilişkilendirilmeden kamuoyunun tartışmasına açılabilirdi, dedi. Zaman, Şahin Alpay, “Bayramınız kutlu, oyunuz 'hayır' olsun”, 13 Ekim 2007, Cumartesi

“Yeni Anayasa taslağını irdeleyen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Komisyonu'nun Başkanı Dengir Mir Mehmet Fırat dokunulmazlık, zorunlu din dersi, Cumhurbaşkanının Milli Güvenlik Kurulu'ndan çıkarılması gibi maddeleri, taslağı hazırlayan Bilim Kurulu üyeleriyle tartışacaklarını belirtmiş.” Hürriyet, Oktay Ekşi, Kritik nokta..., 15 Aralık 2007

Örtük alıntı örnekleri;

“AB sözcülerinin yeni yanlışı, 301 için öncelik isterken öne sürdükleri gerekçe. "Anayasa değişikliği çok uzun zaman alırmış, o nedenle 301'inci madde daha önce değiştirilmeliymiş."” Cumhuriyet, Orhan Erinç, “Tepki Anayasası”, 11 Eylül 2007

“Tanınmış hukukçu Sabih Kanadoğlu bir süredir önemli bir noktaya dikkat çekmeye çalışıyor. "Madem yeter sayımız var, Anayasa'yı istediğimiz gibi değiştiririz veya yeni Anayasa yaparız" diye düşünenlere, şeklen böyle bir hakları olduğunu zannetseler bile meselenin "yeter sayı"dan ibaret olmadığını anımsatıyor.” Hürriyet, Oktay Ekşi, “Sayı her zaman yetmez”, 4 Ocak 2008

Belli bir retorik çerçevesinde oluşturulan köşe yazıları metinlerinde, inandırıcılığın sağlanması amacıyla alıntıların kullanılması yoluna da gidilmektedir. Yukarıda verilen örnekler ile farklı gazetelerde yer alan köşe yazarları alıntıları çeşitli şekillerde yaparak metinlerinde ele aldıkları ana olayla ilgili düşüncelerini pekiştirme yoluna gitmişlerdir.

Bu amaçla alıntılar ya metindeki düşünceyi desteklediği için olumlanarak verilir ya da tam tersi bir uygulamayla alıntı yapılan kişilerin sözlerine olumsuz bir yaklaşım tarzı ile yaklaşılır. Burada amaç yapılan alıntı yoluyla karşı tarafın sözlerinin anlamsızlığını ya/ya da yanlışlılığını ortaya çıkarmaktır.

3.4 Bulguların Değerlendirilmesi

Basının başlıca kamusal görevi haber vermektir. Basın yaşanan olayları detaylandırarak vermekte, bu yolla toplumun düşünce ve kanaatler oluşturmasını sağlamaktadır.

Gazete yazı türü olarak köşe yazıları ise, toplumda belli düşünce ve kanaatlerin oluşturulabilmesi için yazılı basının elinde bulundurduğu en önemli güçlerden birisidir. Köşe yazıları, kamuoyuna ait tutum ve kanaatleri etkileyebilmekte, hatta bireyler için bir referans kaynağı olarak kullanılabilmektedir.

Köşe yazarları ürettikleri metinler ile kamuoyuna seslerini ilk elden duyurabilme hakkına sahiptirler. Yazarlar, sahip oldukları köşeler sayesinde, kendilerine konu olarak seçtikleri olaylar hakkındaki duygu ve düşüncelerini okuyucularına sunabilmekte, onlarda belli anlam şemalarının oluşturulmasını sağlayabilmektedirler.

Çalışmamızın araştırma sahasını oluşturan köşe yazıları, yazılı basında anlamlandırma mücadelesinin en önemli alanlarından birisi olma özelliğini de taşımaktadır. Bu nedenle çalışmamızda köşe yazıları, "sivil anayasa" tartışmaları çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmamızın örneklemini Cumhuriyet, Zaman ve Hürriyet gazeteleri oluşturmaktadır. "Sivil anayasa", sahip olduğu önem derecesine paralel olarak çok sayıda köşe yazarı tarafından konu olarak seçilmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, konu ile ilgili köşe yazarları tarafından yapılan tartışmaların temel olarak iki cephede şekillendiği tespit edilmiştir. Buna göre Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri yeni anayasa çalışmalarını AKP merkezli olarak ele almış ve iktidar partisinin "Milli Görüş"

geçmişine atıfta bulunmuşlardır. Zaman gazetesi yazarları ise yazılarını yeni anayasanın gereklilikleri çerçevesinde ele alarak inceleyerek, iktidar partisinin yeni bir anayasa yapma sürecine girmesini olumlayarak metinlerinden vermişlerdir.

Konu ile ilgili olarak ortaya çıkan genel tabloya baktığımızda, özellikle tartışmaların yoğun olarak gündeme düştüğü ilk günlerde Hürriyet Gazetesi'nin Cumhuriyet Gazetesi'ne göre konuya yaklaşımının çok daha ılımlı olduğu tespit edilmiştir. Buna rağmen Hürriyet Gazetesi ilerleyen günlerde eleştirilerin dozunu arttırarak AKP'nin sivil anayasaya girişime karşı bir tavrı sergilemiştir. Gazetenin köşe yazarları, sivil anayasa taslağının hazırlanma sürecini de yoğun eleştirilere tabi tutmuşlardır.

Sivil anayasa ile ilgili olarak en yoğun tepki ise Cumhuriyet yazarlarından gelmiştir. Bu gazetelerden Cumhuriyet gazetesi Hürriyet gazetesine göre çok daha şiddetli bir anlam mücadelesine girişmiş, "Sivil anayasa" olarak anlamlandırılan yeni anayasayı ele aldığı ilk günden itibaren AKP Anayasası olarak adlandırma yoluna gitmiştir. Cumhuriyet Gazetesi yazarları, köşelerinde yeni anayasayla ülkenin İslami ağırlıklı bir yapıya kavuşturulmasının yolunun açılacağı ile ilgili vurgular yapmışlardır.

Örneklemimiz çerçevesinde incelediğimiz bir diğer gazete olan Zaman Gazetesi yazarları ise köşelerinde iktidar partisinin söylemine yakın bir dil ile konuyu ele almışlardır. Zaman Gazetesi yazarları, sivil anayasa tartışmalarını demokrasi çerçevesinde değerlendirerek, iktidar partisinin halktan aldığı güçle anayasa çalışmalarına giriştiğini, bu çalışmalar neticesinde de Türkiye'nin ilk sivil anayasasına kavuşacağını belirtmişlerdir.

Ele aldığımız örneklerde görüldüğü gibi, yazarlar konuyu farklı yönleri ile ele alarak okuyucularına ulaştırmışlardır. Bu örneklere baktığımızda, bir anlamda Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin anayasaya yaptıkları suçlamaları, diğer yanda ise bu suçlamaları karşılayan Zaman gazetesini görebiliriz. Yani, iktidar partisine konumuz ile ilgili olarak yapılan eleştiriler bir anlamda incelenen örnekler açısından Zaman gazetesi köşe yazarları tarafından bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

Gazeteler incelendiğinde, "sivil anayasa" tartışmaları çerçevesinde üretilen köşe yazıları metinlerinde verilen anlam mücadelesinin başlıklardan metinlere kadar her alanda sürdürüldüğü görülmektedir. Yazarlar ele aldıkları konuyu ilginç kılabilmek için yazılarının başlıklarında dikkat çekecek cümleler kullanma yoluna gitmişlerdir. Köşe yazısının okunurluluğu açısından büyük önem taşıyan başlıklar, okuyucunun konuya daha haber başlığını okurken bile hangi çerçeveden bakacağını bildirmektedir. Buna örnek olarak Cumhuriyet yazarlarının başlıklarında yeni anayasayı sıklıkla AKP anayasası olarak tanımlamalarını gösterebiliriz.

Yani Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde yazan köşe yazarlarının çoğunluğu iktidara karşıt söylemler oluşturarak yazılarını okuyucularına aktarırken Zaman gazetesi ise yine aynı nedenlerden dolayı diğer gazetelerden çok daha farklı temalarla okuyucularına bu aktarımı gerçekleştirmiştir. Zaman gazetesi, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin aksine, hükümet yanlısı bir dil ile söylemini oluşturmuştur.

Yapılan inceleme sonucunda köşe yazarlarının büyük çoğunluğunun sivil anayasa çalışmalarına karşı duruşlarının gazetelerin kimliği ile paralellik sağladığı bulunmuştur. Yapılan çalışma neticesinde konunun Cumhuriyet yazarları tarafından sıklıkla rejim, laiklik ve şeriat kavramları kullanılarak verildiği saptanmıştır.

Hürriyet Gazetesi'nde de konu yazarlar tarafından yoğun eleştirilere tabi tutulmuş, özellikle sivil anayasa çalışmalarının yapılış şekli eleştirilerek anayasanın Türkiye Cumhuriyeti'nin değil iktidar partisinin anayasası olma özelliği taşıyacağı üzerinde durulmuştur.

Karşıt yelpazede yer alan Zaman tarafından ise halk tarafından demokratik seçim süreci sonucunda seçilmiş bir siyasi parti tarafından yapılan yeni anayasa çalışmaları olarak ele alınmıştır. Zaman Gazetesi yazarları köşelerinde sıklıkla demokrasi, halkın tercihi, demokratik seçim yoluyla gelmiş iktidar partisinin anayasa yapma legalliği ve askeri darbe anayasası sözcüklerini kullanmışlardır.

Köşe yazıları metinleri oluşturulurken seçilen sözcük tercihleri, tıpkı diğer haber metinlerinde olduğu gibi belli anlamların okuyuculara ulaşmasını sağlar. Bu açıdan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, bir köşede yapılmak istenen anayasayı "AKP anayasası" olarak nitelendirerek karşı çıkan kalemler varken diğer bir köşe de ise yine aynı anayasayı "demokratik ve sivil bir anayasa" olarak nitelendiren kalemler vardır. Tarafların konuya bakış açıları birbirinden farklılık göstermekte, bu farklılık da yine köşe yazıları metinlerine yansımaktadır.

Köşe yazarları da metinlerinde tıpkı diğer haber metinlerinde olduğu gibi kaynak olarak kişi ve kurumları kullanmaktadırlar. Yapılan inceleme sonucunda konumuz ile ilgili yazılarda kaynağa başvurmanın yöntem olarak, inceleme nesnesi olarak köşe yazılarını seçmiş olmamıza rağmen sıklıkla kullanıldığı saptanmıştır. Yine aynı metinlerde karşıt görüşlere de yer verilmektedir. Bunun nedeni ise karşıt görüşlerin metinde kullanılarak yine aynı metinde olumsuz bir içerikle yapılandırılmasıdır.

Konu ile ilgili köşe yazıları incelendiğinde karşıt görüşlerin metinlerde bazen de karşı tarafı "gülünç" bir duruma sokma çabası ile yapıldığı da saptanmıştır. Bu metinlerde çoğunlukla karşı tarafı küçük düşürme, karşıt düşünceleri olumsuz bir konuma yerleştirme yoluyla yapılmaktadır.

Yine aynı metinlerde kullanılan bir diğer yöntem ise "kamuoyuna başvurma" şeklindedir. Bunun için kamuoyu araştırmaları kullanılmaktadır. Özellikle sivil anayasa taslağı açıklandığında ortaya çıkan "üniversitelerde türban serbestliği" ile ilgili maddeler için kamuoyuna başvurma yöntemi sıklıkla izlenmiştir. Bunun için en sık kullanılan yöntem ise dönem içerisinde yapılan kamuoyu araştırmalarına atıfta bulunmak olmuştur.

Kamuoyu araştırmaları için de aslında daha önce bahsettiğimiz yöntemler kullanılmaktadır. Buna göre yazarlar kendi görüşlerine uygun düşen kamuoyu araştırmalarını olumlu bir şekilde vererek, kendi görüşlerini meşrulaştırma aracı olarak kullanmaktadırlar. Eğer yapılan bir kamuoyu araştırması kendi görüşlerini desteklemiyor ise ya yazar tarafından metinde yer verilmemekte ya da verilse bile

“amaçlı yapılmış bir araştırma” olarak adlandırılmaktadır. Bu tür durumlarda köşe yazarlarının kullandıkları bir diğer yöntem ise yine diğer kaynak kullanımlarında olduğu gibi kamuoyu araştırmasının güvenilirliğini sarsmaktır. Buna göre de ya kamuoyu araştırma şirketi siyasi iktidar partisine yakındır ya da şirketin başındaki kişilerin ideolojisinin çalışma sonuçlarına yansıdığı belirtilmektedir.

Özetle yazılı basın örnekleminde incelediğimiz köşe yazılarında yazarlar kendilerini karşıt olarak gördükleri görüşler doğrultusunda konumlandırmışlardır. Anlamlandırma iktidarı mücadelesinde köşe yazarları kendilerini açık bir şekilde taraf olarak yerleştirerek bu mücadelenin yazılı basın sunumundaki bizzat temsilcileri ve anlam üzerinden savaşan tarafları olmuşlardır.

SONUÇ

Devlet iktidarını sınırlayan anayasalar, bireylerin hak ve özgürlüklerini de devletin keyfiliğine karşı korumaktadırlar. Yasalar hiyerarşisi içinde en üst konumda olan anayasa ele alındığında, anayasanın üstünlüğü ilkesi de yer verilmelidir.

Anayasanın üstünlüğü ilkesi, yasaların anayasaya uyması şeklinde değerlendirilir. Yasaların anayasaya uygunluğu siyasi ve yargısal denetim ile sağlanmaktadır. Anayasa tarihimize bakıldığında, anayasaya uygunluk denetim yetkisi 1924 yılında TBMM'nde iken daha sonraki dönemlerde yapılan anayasalarımızda bu denetim yargıya bırakılmıştır. Anayasa Mahkemesi, yargısal denetimin yapıldığı kurum olmuştur.

Anayasanın denetiminin TBMM'nden Anayasa Mahkemesine doğru bir seyir izlemesinin nedeni ise, TBMM'nde sağlanan çoğunluk iktidarının sahip olduğu ideolojilerin anayasaya sirayet etmesi tehlikesi olmuştur. Bağımsız yargı organı olarak Anayasa Mahkemeleri, bu açıdan yargısal denetim ile anayasaları denetlemektedir.

İşte siyasal iktidarın demokratik rejimlerde dahi çoğunluğun azınlığa tahakkümü şeklinde yaşanmasının, anayasal devlet düzenine zarar verebileceği düşüncesi özellikle ülkemizde çok daha sık bir şekilde dile getirilmektedir. Çalışmamızın önceki bölümlerinde de açıkladığımız gibi, Türk siyasi hayatı, Cumhuriyet devrimlerinin özellikle "İslami" öğeleri içerisinde barındıran siyasi partiler tarafından tartışmaya açıldığı dönemleri içerisinde barındırır. Parlamentoda çoğunluğu ele geçiren iktidarın anayasa üzerinde değişiklikler yaparak rejimi tehlikeye atabilme tehlikesi, Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan denetim ile önlenmeye çalışılmıştır.

Yine aynı noktadan hareketle, hukuksal anlamda devletin çatısını oluşturan anayasalar, Türkiye'de her zaman geniş tabanlı tartışmalara neden olmuş, Türkiye'de

anayasal hareketler incelendiğinde anayasalar hem toplumda yaşanan sorunların sebebi hem de bu sorunların çözümü nezdinde gidip gelen bir seyir izlemişlerdir. Hemen hemen her anayasa kendisinden önce yaşananlara bir tepki olarak doğmuş, bu tepkilerin etkileri de anayasanın içeriğine yerleşmiştir.

Çalışmamızda kendimize konu olarak seçtiğimiz, bizzat iktidar partisi AKP tarafından "sivil" olarak lanse edilen anayasa tartışmaları örneklem dahilinde seçilen gazetelerde yer alan köşe yazarlarının ürettikleri metinler üzerinden analiz ediliştir.

Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde devlet ve anayasa kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde ele alınan diğer bir alt başlık ise anayasal düşüncenin Batı'da ortaya çıkışı ile Türkiye'de yaşanan anayasal hereketlerdirAnayasal devlet düşüncesinin doğum yeri olan Batı'daki gelişmelerin genel bir çerçeve içerisinde sunulduğu çalışmamızda Magna Carta, Haklar Bildirisi gibi gelişmeler ele alınmıştır.

Türkiye'de anayasal hareketler başlığı altında ise konu iki alt başlık verilerek açıklanmıştır. Bunlardan birincisi olan Osmanlı dönemindeki anayasal hareketlerde Meşrutiyet ve Tanzimat dönemleri inceleme kapsamında ele alınmıştır. Cumhuriyet sonrası yapılan anayasalarda, Osmanlı ile Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan anayasal hareketler arasındaki farklar da verilmeye çalışılarak yeni kurulan Cumhuriyet ideolojisinin anayasal açıdan temellendirilmesinin üzerinde durulmuştur. 1980 sonrası anayasa tartışmalarının ele alındığı bölüme geçiş yapılabilmesi içinde daha önceki anayasalar da varolan ihtilal süreçleri ve bu süreçlerde yer alan kişilerin dönemsel yaklaşımları da yine çalışmamızda incelenmiştir. 80 sonrası anayasa tartışmalarına yer verilen birinci bölümde, bu başlık altında özellikle son dönemde yapılan anayasa tartışmaları ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kitle iletişimi üzerinde durularak kitle iletişimine farklı yaklaşımlar ele alınmıştır. Kuramsal bilgilerin ağırlıklı olduğu bu bölüm iki temel yaklaşım ele alınarak incelenmiştir. Bunlar liberal ve eleştirel yaklaşımlardır. Liberal okul ve eleştirel okul, çalışma kapsamında ele alınmış, eleştirel okul ana başlığı altında ise Frankfurt Okulu ve kültürel çalışmalar verilmiştir. Bu bölümde Stuart

Hall'un kültürel çalışmalarda muhalif, egemen ve müzakereci okumalara yer vermesi vurgulanarak açıklanmış Althusser ve Gramsci'nin çalışmalarına ise çok kısa bir biçimde bu bölümlerde değinilmiş, bu çalışmaların ayrıntılarına ise daha sonra ele alınan başlıklarda yer verilmiştir.

Toplumsal kanaat üretimi için merkezi önem taşıyan yazılı basının önemine değinildiği çalışmamızda gazete yazı türlerinden birisi olan köşe yazılarına giriş yapılarak bu metinler aracılığıyla yapılan anlam mücadelesine değinilmiştir.

Okuyuculara yorum çerçevesinde seslenen köşe yazarları ürettikleri metinler aracılığıyla birebir okuyuculara seslenerek gündemlerine aldıkları konuları tartışmaktadırlar. Bu tartışmalar ise belli anlam çerçeveleri içerisinde yapılmaktadır.

Okuyuculara bir açıdan işledikleri konu ile ilgili olarak kendi düşün pencerelerindeki anlamlar çerçevesinde bilgiler veren köşe yazarlarının metinleri söylem, güç, iktidar, ideoloji gibi kavramların anlam mücadelesi içinde nasıl yaratıldığının açıklanması için uygun düşmektedir. Dil pratikleri ile oluşan ideolojik söylemlerin köşe yazılarında analizini "sivil anayasa" tartışmaları çerçevesinde ele aldığımız çalışmamızda, söylem yoluyla ideolojinin üretimi ve anlam mücadele alanı olarak köşe yazıları başlıkları ile köşe yazarlarının ve metinleri incelenmiştir.

Bu başlıklarda Althusser'in "Devletin İdeolojik Aygıtları" tanımlaması ile Gramsci'nin hegemonya yaklaşımı verilmiştir. Türkiye'de yaşanan "sivil anayasa" gelişmelerinin köşe yazarları tarafından nasıl ele alındığını inceleyen bu çalışmanın amacı, köşe yazarlarının ürettikleri metinlerde yer alan anlam iktidarı mücadelesinin yapılan söylem analizi ile ortaya çıkarılmasını sağlamaktır.

Çalışmanın son bölümünü ise uygulama bölümü oluşturmaktadır. "Köşe Yazılarında Söylem ve İdeolojinin Yeniden Üretimi: "Sivil Anayasa" Tartışmalarının Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazetelerindeki Köşe Yazılarında Analizi" ismini taşıyan bölümde bu gazetelerde yer alan köşe yazıları söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Çalışmamızda daha önce de belirttiğimiz gibi, yazılı basında köşe yazılarının "yorum" özelliği, beraberinde ele alınan gerçekliğin de çeşitli bakış açıları ile yorumlanmasını, dolayısıyla farklı yayın politikasına sahip gazetelerin farklı söylemlerle bu gerçeği yansıtmalarını getirmektedir.

Çalışmada yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilerek, köşe yazıları metinleri aracılıyla gerçekleştirilen anlamlandırma mücadelesinin yazarların bağlı bulundukları gazetelerin yayın politikası ile paralel bir seyir izlediği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Akşin, Sina "Sened-i İttifak İle Manga Carta'nın Karşılaştırılması", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 16, Sayı 27,1992–1994

Alemdar, Korkmaz ve İrfan Erdoğan, **Popüler Kültür ve İletişim**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1994

Alemdar, Korkmaz ve İrfan Erdoğan, **Öteki Kuram,** Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel Bir Değerlendirmesi, Ankara, Erk Yayınları, 2002

Ateş, Toktamış, **Dünyada ve Türkiye'de Laiklik,** Ankara, Ümit Yayıncılık, 1999

Alver, Füsun, **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı,** İstanbul, Der Yayınları, 2003

Aytaç, Önder, **Medyanın Gözüyle Çeteler ve Susurluk**, Ankara, Som Yayınları, 1997

Bostancı, Naci, **Siyaset, Medya ve Ötesi**, Ankara, Vadi Yayınları, 1998

Bülbül, Rıdvan, **İletişim ve Etik,** Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2001

Çam, Esat, **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 2002

Çaplı, Bülent, **Medya ve Etik**, Ankara, İmge Kitabevi, 2002

Doğru, Esra Arsan, "Medya-Güç İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Farklı Sunumu", **Haber, Hakikat ve İktidar**, Der. Çiler Dursun, Elips Kitap, Ankara, 2004

Dursun, Çiler, **TV Haberlerinde İdeoloji**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001

Demir, Nesrin Kula: "TV Reklamlarında Aile İdeolojisinin Meşrulaştırılması", **Yeni Düşünceler Dergisi,** Ege Üniversitesi Matbaası, sayı 1, 2005

Erdoğan, İrfan ve Alemdar Korkmaz, **İletişim ve Toplum**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1990

Esen, Bülent Nuri, **Anayasa Hukuku Genel Esaslar**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1970

Erdoğan, Mustafa, **Anayasal Demokrasi,** Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997

Fiske, John, **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Çeviren: Süleyman İrvan, Ankara, Bilim Sanat Yayınları,

Gözler, Kemal, **Anayasa Hukukuna Giriş,** Bursa, Ekin Kitabevi, 2004, s. 18

Gültekin, Mehmet Bedri, **Laikliğin Neresindeyiz?**, Ankara, Öğretmen Yayınları, 1987

İnal, Ayşe, **Haberi Okumak,** İstanbul, Temuçin Yayınları, 1996

Kaboğlu, İbrahim Ö., **Özgürlükler Hukuku,** İstanbul, AFA Yayıncılık, 1993

Kapani,Münci, **Kamu Hürriyetleri,** Ankara, Yetkin Yayınları, 1993

Karahan, Songül, **Hürriyet, Cumhuriyet ve Zaman Gazeteleri Örnekleminde, Türkiye'**
de Gündem Belirleme Gücüne Sahip Gazetelerin İdeolojik Konumlandırılışına Dair Bir Değerlendirme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002,

Kaya, A. Raşit, **Kitle İletişim Sistemleri**, Ankara, Teori Yayınları, 1985

Kellner, Douglas, "Kültür Endüstrileri", **Kitle İletişim Kuramları**, Der: Erol Mutlu, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2005

Korkmaz Alemdar ve İrfan Erdoğan, **Öteki Kuram**, Ankara, Erk Yayınları, 2002

Lazar, Judith, **"İletişim Bilimi",** Felsefe Ekibi İnternet Dergisi, sayı 9, 2008, (Çevrimiçi), http//felsefeekibi.com, 22 Şubat 2008

Mattelard, Armand ve Michéle, **İletişim Kuramları Tarihi**, Çev: Merih Zıllıoglu, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

Mumcu, Ahmet, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1996

Mutlu, Erol, **İletişim Sözlüğü**, Ankara, Ark Yayınları, 1998

Öksüz, Onur, **Türkiye de Ulusal Gazetelerin Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü: 1999 Genel Af Yasası Örneği,** Yayımlanmam Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001

Özkök, Ertuğrul, **İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü**, İstanbul, Tan kitap Yayın ve Ticaret Ltd. Şti, 1985

Özsoy, Aydan, Popüler **Kültür Ürünü Olarak Durum Komedileri: "Çocuklar Duymasın" Örneğinde Aile Söylemi,** Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005

Poyraz, Bedriye, **Haber ve Haber Programlarında İdeoloji ve Gerçeklik**, Ankara, Ütopya Yayınları, 2004

Ortaylı, İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004

Soysal, Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı,** İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1990

Sözen, Edibe, **Söylem**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999

Steeves, H. Leslie, "Feminist Teoriler ve Medya Çalışmaları", Der. ve Çev., Mehmet Küçük, **Medya, İktidar, İdeoloji**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları,2005

Tanör, Bülent, **İki Anayasa 1961 ve 1982,** İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, 1986

Tanör, Bülent, **Kurtuluş Kuruluş**, Ankara, Cumhuriyet Kitapları, 2002

Tokgöz, Oya, **Temel Gazetecilik**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000

Tunaya, Tarık Zafer, **Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku**, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası Varisleri Kol. Şti, 1969

Therborn, Gören, “Frankfurt Okulu ve Eleştirel Kuram”, Ed. H. Emre Bağce, **Frankfurt Okulu**, Ankara, DoğuBatı Yayınları, 2006

Üşür, Serpil Sancar, **İdeolojinin Serüveni**, Ankara, İmge Kitabevi, 1997

Yaylagül, Levent, **Kitle İletişim Kuramları**, Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar, Ankara, Dipnot Yayınları, 2008

Yüce, Erman, **Simgesel Seçkinler Ve Habitus: Hürriyet Gazetesi’nde Köşe Yazarlığı**, Ankara, Ankara, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, 2007